

مرکه او مرکبي

محمد اسماعيل يون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

مرکہ او مرکبی

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ لمریز کال

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	مرکه او مرکې
لیکوال:	پوهیالی محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړۍ چاپ:	۱۳۸۷ ل کال
د لیکوال	
پرله پسې نومره:	(۲۵)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۲۵)
کمپوزر:	ضیاء الرحمن ضیاء

نيوليک

مخ	سرليک	گڼه
الف	پردي اثر يو خو لنډې خبرې	۱
۱	سريزه: مرکه او مرکې	۲
۱۸	زه د هېواد فرهنگ ته ډېرې...	۳
۲۸	نه بدلېږمه افغان يم خو چې يم	۴
۴۵	پوهاند زيارد پښتو ليکني او...	۵
۶۳	فرهنگيالي روغتيا پال	۶
۸۴	ژوندۍ اکاډمۍ هم مهاجره شوه	۷
۹۹	په کاهو کې غمۍ	۸
۱۲۸	د پښتو ژبې د غورېدو په تحريک...	۹
۱۳۹	د چنارونو او نښترو شاعر	۱۰
۱۵۵	عبدالباري جهاني له ورکې مېنې...	۱۱
	ترڅو چې قانون حاکم نه شي د ... ۱۲۸	۱۲
۱۸۵	افغانستان يوې ملي ستراتيژۍ ته...	۱۳
۲۰۷	د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه	۱۴

پر دې اثر يو څو لنډې خبرې

يون صيب ته دې الله (ج) خير ورکړي چې ددې کتاب د تنظيم له لارې يې پخوانۍ خاطرې بيا راژوندۍ کړې. ددې مرکو زياتره يې په هيله مجله کې خپرې شوې وې. (هيله) د هغه وخت په سختو شرايطو کې د ملي گټو د ساتلو يو مورچل او د ملي ارمانونو يوه تر ټولو محبوبه خپرونه وه. په دې کتاب کې د بېلابېلو هغو کسانو مرکې راغلي دي، چې په خپلو مسلکونو او برخو کې د سرکسان دي. (يوازنی کس پکې زه يم چې د مرکې زياته برخه مې تر خپل طبي مسلک ډېره پر ټولنيزو او ملي مسايلو متمرکز ده. خود هغه وخت شرايط همدا سې وو، چې د هېواد د سرنوشت په باب له فکر کولو او څه ويلو نه څوک هم نه شو غافلېدای.)

په کتاب کې د نورو ښېگڼو تر څنګ یوه ډېره د ارزښت خبره
دا ده چې د کتاب مرکې تنوع (رنگارنگي) لري او د هر ذوق
لرونکي لوستونکي پکې یو څه پیدا کولای شي.
د کتاب سریزه د مرکه لیکنې په برخه کې یو ډېر ښه او
مرستندویه بحث دی او د ځوانو لیکوالو او ژورنالستانو
لپاره د یو ښه لارښود او مرستندوی حیثیت لرلای شي.
زه خپلې خبرې ځکه نه اړېدوم چې د کتاب خپلې خبرې زما
تر هغو ډېرې ارزښتمنې دي. له یون صیب نه تر مننې وروسته
ستاسو درنو ورونو او خویندو نه هیله کوم چې دا کتاب د یو
مهم اثر په توګه ولولئ او له نورو سره یې هم شریک کړئ.

په درنښت

ابراهیم شینواری

کابل، د ۱۳۸۷ کال د مرغومي ۲۲

سريزه:

مرکه او مرکې

مرکه په عامه اصطلاح خبرو اترو ته وايي، د ژورناليزم په نومونه هم خبرې اترې مرکه گڼل کېږي، خو په ژورناليزم کې هدفمنو خبرو اترو ته مرکه ويل کېږي. مخکې تر دې چې مرکه د ژورناليزم د يوه ژانر په توگه مطرح شي، په پښتو ژبه او پښتني ولسي ژوند کې په همدې او يا دې ته نږدې مانا کارېدله. جرگه او مرکه زموږ د کلتور او ټولنيز دود يو مهم عنصر دی، ډېرې شخړې او ستونزې په همدې جرگو او مرکو حلېږي. د جرگو او مرکو قوت په دې کې دی، چې هلته د خبرو اترو زمينه برابرهږي او له دې لارې د شخړې غوټه خلاصېږي. دواړه لوري يو بل ته خپل دلايل او منطق وايي او ددې دلايلود انطباق په نتيجه کې د ستونزې حل راوځي. افغانان او په تېره بيا پښتانه افغانان د خپل نوي ژوند برخليک د همدې جرگې او مرکې له لارې پيلوي، کله چې يوه کورنۍ د خپل ځوان زوی د ژوند برخليک ټاکي، نو لومړی فکر پر همدې کوي چې چاته، څه وخت او څرنگه مرکه وړولېږي، پر مرکچي هم ډېر فکر کوي، داسې يو څوک انتخابوي، چې ډېر مخور، ژبور، تجربه کار او د منطق په وسله سمبال وي، لکه له يو مهم شخص يا چارواکي سره چې د يوې مېمې مرکې لپاره يو ډېر پوخ، مسلکي

او ژبور ژورناليسټ گومارل کېږي. د مرکچي له غوره والي څخه هدف دادی چې د مقابل لوري تمايل راخپل او په پای کې د هغه رضایت حاصل کړي. د سختو شخړو او ستونزو د غوڅولو لپاره د جرگه وال او مرکچي غوراوي ته ډېره پاملرنه کېږي، ددې علت دا وي چې دواړو خواوو ته دقیق معلومات وړاندې کړي او د منطق په زور د شخړې حل راوباسي. له دې څرگندونو څخه مې هدف دا و چې مرکې یا خبرې اترې په طبیعي ډول زموږ د ژوندانه په ټولنیز ډگر کې وې، خو کله چې ډله ییزې رسنۍ رامنځته شوې او هغو بیا پرمختګ وکړ، نو مرکه هم ورسره د ژورنالیزم د یوه ژانر په توګه مطرح شوه او د ژورنالیزم او د هغه د وسایلو د بڼې په ودې او بدلون سره مرکې هم بېلابېل اړخونه پیدا کړل، خو د مرکې اصلي محتوا چې د خبرو اترو له لارې د هدفمنو معلوماتو ترلاسه کول دي، پرخپل ځای پاتې ده. مرکې ته په انګرېزي کې انټرویو (Interview) او په عربي کې (مصاحبه) ویل کېږي چې د ټولو محتوا همغه یوشان (خبرې اترې) دي. د ژورنالیزم له نظره له مرکې څخه موخه دا ده چې هم لوستونکو، اورېدونکو، لیدونکو او کتونکو ته د یوې پېښې یا مسالې په اړه د معلوماتو او هم د پېښې د سپیناوي سبب شي. مرکه معمولاً د ټولنې د بېلابېلو ډګرونو له مهمو شخصیتونو سره کېږي، خو پر مهمو شخصیتونو سربېره د ټولنې له عادي اشخاصو او د پېښو له عیني شاهدانو سره هم مرکې کېږي او د هغوی مرکې یا څرګندونې د پېښو د رڼاوي او سپیناوي سبب کېږي. په یوه

مهمه مسلکي، علمي، تخنیکي، سیاسي او ټولنیزه موضوع کې طبعاً د هماغې برخې له مطرح اشخاصو سره مرکې ترسره کېږي، ځکه چې همدا ډول اشخاص د موضوع د وضاحت ظرفیت لري، د ځینو ټولنیزو پېښو، اقتصادي پرمختګونو، جنگي حوادثو او طبیعي پېښو، د قربانیانو په اړه د عامو خلکو نظرونه او مرکې هم د زیات ارزښت وړ دي، په همدې خاطر مرکې د خپلې محتوا له مخې بېلابېلې بڼې غوره کوي، لکه خبري مرکه، تحلیلي مرکه، علمي، سیاسي، ادبي او نورې مرکې. د ژورنالیزم د وسایلو د کارونې له امله هم د مرکې بڼې توپیر کوي، د بېلګې په توګه د اورېدنو (راډیويي) رسنیو لپاره ګړنۍ مرکه ډېر ارزښت لري، دا مرکه که د محتوا له پلوه هر ډول وي، خو باید په ګړنۍ بڼه ځکه ترسره شي، چې د مرکوال شخص غږ ډېر ضروري وي. په دې حالت کې ژورنالیست ته په کار دي چې په خپلې غږیزې وسیلې خپل ځان ښه ډاډمن کړي او مخکې تر دې چې مرکې ته لاړ شي، خپله غږ ثبتې وسیله ښه چک کړي، د مرکې پر مهال هم باید خپل او د مقابل لوري غږ په لومړیو او وروستیو شپږو کې څو ځله چک کړي، چې غږ رښتیا هم ثبت شوی دی که نه او که ثبت دی نو څه ډول ثبت شوی دی؟ ښه به وي چې په دې برخه کې یو دوه خاطرې هم راوړم:

د بي بي سي یوه خبریال راته خپله کیسه کوله، ویل یې چې بي بي سي راته دنده وسپارله چې پېښور ته سفر وکړم او د نشنل عوامي پارټۍ له مشر، خان عبدالولي خان سره مرکه وکړم،

پېښور ته راغلم، له ولي خان څخه مې وخت واخيست، ښه په خوند مې ورسره مرکه وکړه او بېرته لندن ته لاړم، کله چې کمپيوټر ته کېناستلم او غوښتل مې د ولي خان مرکه له ټايپ څخه کمپيوټر ته ولېږدوم، نو مرکه اصلاً ثبت شوې نه وه، دې خبريال وويل، دا زما د ژوند او مسلکي کار په تاريخ کې تر ټولو بده خاطره وه. دى يو مسلکي او پياوړى ژورناليست و، پر خپل ځان او کار ډېر ډاډمن و، خو په ژورناليزم کې پر حافظې او پر تخنيکي وسيلې له چک پرته باور په کار نه دى او که څوک يې کوي دا ډول ستونزې به ورته راولاړوي.

زه خپله خاطره هم ليکم: د طالبانو نظام تر ړنگېدو وروسته ما غوښتل په افغانستان کې د افغان هندوانو او سکانو د ټولنيز ژوندانه په اړه يو راډيويي راپور تاژ جوړ کړم، له پېښوره جلال اباد ته راغلم او غږ ثبتوونکې وسيله (ټيپ) مې هم له ځانه سره راوړ، په ننگرهار کې مې د خپلو ليکوالو ملگرو په مرسته د ننگرهار مېشتو افغان هندوانو يو مشر پيدا کړ، په جلال اباد ښار د هندو د بزاږۍ په دکان کې مې ورسره په ډېر خوند مرکه وکړه، هندو موږ ته د گورې ښه چاى راوړ او په ډېر طبيعي ډول مو مرکه وکړه، د مرکې په پيل کې مې خپل او د هندو غږ هم چک کړ بيا مو مرکه پيل کړه، د مرکې تر خلاصون وروسته مو په مينه رخصت واخيست. د مرکې پر سهار مې پېښور ته د تگ پلان و، يو ځل مې زړه کې وگرځېدل چې راځه دا مرکه يو ځل

بيا چک کره، ټيپ مې چک کر، نورې ټولې مرکې په کې راغلې وې، خو د هندو مرکه په کې نه وه، ډېر زيات خپه شوم، بيا له خپلو ملگرو سره د هندو دوکان ته لاړو او په بښنې سره مې بيا ترې د مرکې هيله وکړه، هندو زموږ غوښتنه ومنله، خو دا حل مرکه هغسې خوندوره او طبيعي رانغله لکه څنگه چې دمخه وه. ددې دوو خاطرو له يادونې څخه مې مقصد دا و چې په ژورناليزم کې له يوې خوا پر حافظې ډېر باور په کار نه دی، له بلې خوا پر تخنيکي وسيلې هم له چک پرته باور په کار نه دی. نو د اورېدنو رسنيو لپاره غريزه مرکه ضروري ده او د هغو ثبتوونکو وسايلو چک او دويم ځلي ازموېنت.

د چاپي رسنيو لپاره هم غريزه مرکه تر يوه حده ضروري ده، خو ددې رسنيو لپاره اساسي ضرورت د مرکې ليکنې بڼه ده، غريزه مرکه هم وروسته په ليکنې بڼه اوږي، ځکه اکثره وخت خبريالان د مرکې لپاره ځان سره ټيپ وړي او بيا وروسته مرکه له غږه ليک ته اړوي، کله کله مرکوال ته مخکې تر مخکې ليکلې پوښتنې ورکوي او هغه يې په ليکنې بڼه ځوابوي، خو ددې ډول مرکې يوه ستونزه داده چې له پوښتنې بله پوښتنه نه شي پيدا کولای، خبريال مجبور دی پر هماغو پوښتنو بسنه وکړي، چې مخکې تر مخکې يې مرکوال ته ورکړي دي. ليکنې مرکې کله کله په دې ډول هم وي، چې خبريال له مقابل لوري پوښتنې کوي، هغه يې ځوابونه ورکوي او دی يې ليکي، په

داسې حالت کې کله کله خبريال ټول ځوابونه نه شي ليکلاي، ځينې مهم ټکي ترې پاتې کېدې شي او زړه کې وايي دا به د حافظې په قوت وروسته وليکم، په دې ډول کله کله تر چاپ وروسته د مرکچي او مرکوال ترمنځ ناندري رامنځته کېږي، په داسې حالت کې پر حافظې ډېر باور په کار نه دی. په هر ترتيب د چاپي رسنيو لپاره د مرکې ليکنې بڼه په کار ده.

په ليدنيو رسنيو کې چې هم اورېدل کېږي او هم ليدل کېږي، هلته د مرکوال تصوير او غږ دواړو ته جدي اړتيا ده، که يوله دې دوو برخو څخه کم وي، مرکه نيمگړې ده، لکه که غږ وي، خو ژوندی تصوير ورسره نه وي، نو د مرکې نيم ارزښت کم شو او يا تصوير وي خو د هغه خبرې د خبريال له خوا ويل کېږي او تصوير د هغه شخص ورسره ښکاره کېږي، دا مرکه هم نيمگړې ده، البته په ليدنيو رسنيو کې کله کله د مرکوال خبرې د ژباړې د ضرورت په حالت کې ژباړل کېږي او له تصوير سره يوځای کېږي، خو په نورو حالاتو کې طبعاً غږ او تصوير دواړو ته ډېر ضرورت دی.

په کتنیو رسنيو کې لکه بېلابېلو ويبپاڼو او د انټرنېټ نورو اسانتياوو کې چې مرکه هم ليدل کېږي، هم لوستل کېږي، هم کتل کېږي او هم اورېدل کېږي، د مرکو له پورته ټولو ډولونو څخه کار اخيستل کېدای شي، خو ددې لپاره که څوک غواړي په انټرنېټ کې يوه مرکه په بشپړ ډول خپره کړي، نو هم بايد غږيزه

بڼه ولري، هم انځوريزه او هم ليکنۍ، که څوک غواړي د يو چا د مرکې تصويري بڼه وگوري، هم کولای شي، که اورېدنی يې اوري هم بايد زمينه ورته برابره وي او که ليکنۍ يې لولي هم بايد اسانتيا ورته موجوده وي. ځينو خبري اژانسونو، نړيوالو راډيويي او تلويزيوني چينلونو له انټرنېټ څخه همدغه گټه پورته کړې ده. د ساري په توگه د بي بي سي راډيو، خبرونه، تاسو د انټرنېټ په مټ هم لوستلای، هم اورېدلای او هم ليدلای کتلای شئ، نو په دې ډول انټرنېټ ټولې هغه اسانتياوې لرلای شي، چې د رسنيو نورې برخې يې په ځانگړي ډول لري.

مرکه د گډونوالو د شمېر له مخې هم توپير کوي، يو په يو (له يوه شخص سره د يوه شخص مرکه)، له يوه شخص سره د څو کسانو مرکه؛ لکه پريس کنفرانسونه او ځينې نورې خبرتيايي غونډې چې يو شخص معلومات ورکوي او نور پوښتنې کوي، له څو شخصيتونو سره د يوه خبريال مرکه لکه گړدي مېزونه چې په هغو کې يو خبريال له څو شخصيتونو سره مرکې کوي) او ځينې نورې مرکې.

خو مرکه که هر ډول وي هدف يې د معلوماتو زياتول او د موضوع سپينول دي، په هر ډول مرکه کې ژورناليست ته بويه چې تر هر څه دمخه پر موضوع حاکم وي او له هر هغه چا سره چې مرکه کوي بايد نوې خبره ترې راوباسي، د موضوع په اړه بايد خپله هم معلومات ولري او د يوه مسلکي شخص په توگه له

مرکوالو څخه پوښتنې وکړي، که خپله ژورنالیست پر موضوع حاکم نه وي او د مرکوال پر وړاندې په کمزوري دریځ کې وي، نو دا مرکه ښه او مطلوبه نتیجه نه ورکوي.

په همدې خاطر اوس په نړۍ کې د اختصاصي ژورنالیزم موضوع ډېره مطرح ده، ډېر ځله موله بي بي سي او نورو معتبرو راډیوگانو څخه اورېدلي چې د بي بي سي او یا... راډیو د اقتصادي، سیاسي، ټولنیزو او سیاسي چارو خبریال، دا په دې مانا چې ژورنالیست پر ژورنالیزم سربېره د علومو په یوه بله برخه کې هم تخصص لري او کله چې د داسې موضوعگانو په باب بحث مطرح کېږي، نو د همدې تخصصي برخې خبریال د مرکې لپاره ورځي. په افغانستان کې لا ژورنالیزم د ودې په حال کې دی او موږ ډېر کم داسې ژورنالیستان لرو، چې د ژورنالیزم ترڅنګ په یوه بله برخه کې هم تخصص ولري. البته اوس یو ګڼ شمېر لیکوالو او د نورو مسلکونو خاوندانو د ځینو اقتصادي ملاحظاتو له امله ژورنالیزم ته مخه کړې، خود افغانستان رسنۍ لا دې مرحلې ته نه دي رسېدلي، چې په هره څانګه کې خپل مسلکي ژورنالیست ولري او یا دې هغه د مسلک پر بنسټ همدې مسلې ته وړاندې کړي؛ له یوه ژورنالیست څخه د خبرو او مرکو د بېلابېلو ډولونو لپاره کار اخیستل کېږي.

د مسلکي تخصص ترڅنګ یو ژورنالیست ته د مرکې ځینې نور مهم ټکي هم په کار دي، چې باید په پام کې ونیسي، په

مرکه کې د تریخت لاندې موضوع ښه او هر اړخیزه شننه او له دې څخه مخکې تر مخکې د ځان ښه خبرونه، مرکې ته پوره چمتوالی، د مرکوال پر فکري لیدلوري پوهېدل، د تخنیکي وسایلو ارزونه او ځینې نور مسایل ضروري دي. ددې ترڅنګ د مرکې پر مهال ژورنالیست ته په کار دي چې تر ژورنالیستیکو اخلاقو پښه وانه پوي، رهبرې شوې، لمسوونکې پوښتنې او په قصدي ډول د مقابل لوري تر اغېز لاندې راوستل، د ثبت، برېښنا او تخنیکي وسایلو داسې کارونه چې د مرکې پر مهال د مرکوال ذهن بلې خواته واړوي، د ژورنالیزم له اخلاقو سره سمون نه خوري، ژورنالیست ته په کار دي چې خپل ناپېیلتوب وساتي او په داسې مهارت له مرکوال څخه خپلې مطلوبې خبرې راوباسي چې هغه یې د اظهار پروخت پر ځان د فشار احساس ونه کړي.

د علمي، تخنیکي او ځینو معلوماتي مرکو پوښتنې دومره جانبي عوارض نه لري، خو د سیاسي، ټولنیزو، قومي او تاریخي مسایلو په اړه بحث او مرکې طبعاً پرې حساسې دي، هغه هم په داسې یو حالت کې چې یوه ګردې مېز ته د مختلفو نظرونو خاوندان راټول شوي وي، په دغسې ډله ییزه مرکه او بحث کې د ژورنالیست ناپېیلتوب پر ضروري دی. په افغانستان کې اوسنۍ رسنۍ په تېره بیا تلویزیوني رسنۍ د ژورنالیزم د ناپېیلتوب اصل ته ډېره پاملرنه نه کوي، موږ په

تلویزیونونو کې داسې مرکې لیدلې، اورېدلي او خپله هم ورسره مخامخ شوي یو، چې هلته ژورنالیست یا د خپرونې جوړونکي خپله د یوه طرف په توګه مطرح وي. (اریانا) تلویزیون تر ډېره حده د ناپېیلتوب اصل مراعتوي. (لمر) او (شمشاد) تلویزیون هم دې ته ورته دریځ لري، خو څرنگه چې شمشاد او لمر تلویزیونونه تر ډېره بریده پښتو تلویزیونونه دي، نو پر شمشاد د پښتو پالنې تور پورې دی او لمر که څه هم پښتو تلویزیون دی، خو څرنگه چې دا تلویزیون هم د طلوع تلویزیون د چارو واکوله خوا سمبالېږي، نو ځکه خو پر لمر تلویزیون د طلوع د اثراتو تور پورې کېږي. شمشاد تلویزیون په مرکو کې په مشخص ډول ژورنالیست د طلوع هغه په شان د کوم ډېر څرګند او مشخص دریځ خاوند نه برېښي او یا لږ تر لږه په مرکه کې ځان ډېر دریځوال نه ښيي. خو طلوع، نور، نورین، تمدن او فردا تلویزیونونه د طرف پر ناروغۍ اخته دي. نور، نورین، تمدن او فردا تلویزیونونه خو ځکه بې طرفه نه دي چې په مشخصو اشخاصو او تنظیمونو پورې تړلي دي او د همغو ډلو او اشخاصو د عمومي نظریاتو او لیدلوریو څرګندونه کوي، خو طلوع تلویزیون چې ځان یوه ازاده رسنۍ ګڼي په واقعیت کې د ازادۍ اصل نه مراعتوي، اکثر و لیدونکو به د دوی خپرونې په تېره بیا د ((گفتمان)) خپرونه چې اکثره ګرمو سیاسي او نورو پارونکو مسایلو ته ځانګړې شوې، کتلې وي،

په دې خپرونه کې له ورايه ښکاري چې د ناپېيلتوب اصل نه مراعتېږي، نه يوازې ژورناليست لوری نيسي، بلکې کوم کسان چې د بحث لپاره رابلل کېږي د هغوی غوراوی هم د ناپېيلتوب له مخې نه وي. اکثره وخت دوه درې، څلور او ان پنځه کسان له يوې خوا وي، يو يا دوه له بلې خوا او ژورناليست هم د هغې خوا پلوي کوي، چې دوی مخکې تر مخکې هماهنگ کړي وي. ځينو کسانو ته مخکې تر مخکې د بحث موضوع ورکول کېږي او کېدی شي داسې هم شوي وي چې پوښتنې مخکې تر مخکې ورته ويل شوې وي او هغې خوا ښه تياري نيولای وي، خو دا بله خوا چې تلویزيون والا قصداً غواړي کمزورې وښودل شي، د موضوع په اړه معلومات هم مخکې تر مخکې نه ورکول کېږي او يا که ورکول کېږي نو وخت په کې کم وي، بله بې عدالتي دا وي چې د يوه لوري کسانو (د تلویزيون خونې لوري کسانو) ته ډېر وخت ورکول کېږي او مقابل لوري ته کم، که وخت پر يو تن د عدالت له مخې په مساوي ډول ووېشي بيا هم هغه غرضي لوري څو ځله زيات وخت اخلي، نو دلته د طلوع تلویزيون پر وړاندې څو پوښتنې پيدا کېږي: که په يوه بحث کې درې څلور تنه حتمي د يوه نظر خاوندان وي، نو بيا ښه ده چې ددې کسانو له جملې څخه يو تن را دعوت شي او يو تن هم له هغه بل لوري څخه، چې وخت پر دواړو په مساويانه ووېشل شي او هريو خپل دليل ووايي او که

د یوه لوري، د ډېر شمېر کسانو گډون بیا هم حتمي وي، نو ښه بیا دا ده چې مقابل لوري ته دومره وخت ورکړل شي چې د ټولو پوښتنو ته ځواب ورکړي.

زه او قدرمن استاد حبيب الله رفيع خو ځله له همداسې چلند سره مخامخ شوي يو، يو د دريو او يا څلورو پروړاندې، خود لوی خداي (ج) په فضل څرنگه چې زموږ خبره حق وه، نو د منطق او عدالت له مخې مو ورته ماته ورکړې ده، هر وخت چې ما په طلوع تلویزیون کې مرکه کړې او لیدونکو لیدلې، نو په سلگونو تلفونونه راته د مننې او کوروداني په خاطر راغلي دي، ددې علت دادی چې زه د طلوع تلویزیون د بې انصافی پر وړاندې ودرېدلای یم، ما خو ځله د طلوع چلوونکو ته ویلي چې که موږ دې بحثونو ته راغواږئ، نو بیا باید د دواړو لورو مرکوالو شمېر مساوي وي او بیا هم که له هغه بل لوري زیات کسان راځي نو موږ ته دومره وخت راکړئ چې د هریوه پوښتنو او نامشروع تردید ته ځواب ورکړو. هر کله چې په دې بحثونو کې د افرادو او وخت تساوي په پام کې نیول شوي او ژورنالیست تر یوه بریده ناپېیلې پاتې شوی، نو هغه بحث اتومات زموږ په ګټه تمام شوی، حتی داسې بحثونه هم موږ ګټلي چې یو د څلورو پروړاندې مطرح وو، دا ډول بحثونه بیا په ډېر زور د سانسور له زندې خلاص شوي. له دې څرګندونو څخه مې مقصد دا و؛ هغه رسنۍ چې زموږ په ټولنه کې د ازادو

رسنيو په نامه فعاليت کوي، په واقعيت کې هغه شان ازادې نه دي، چې ادعا يې کېږي.

په دې اثر کې چې تاسو ته د کومو مرکو د لوستلو بلنه درکوم، دا ما په تېرو لسو پنځه لسو کلونو کې له بېلابېلو شخصيتونو په تېره بيا له فرهنگي شخصيتونو سره کړي دي. دا مرکې اکثره د فرهنگي هدفونو او معلوماتو په باب شوي دي. سياسي موخې نه لري او يا هم سياسي هدفونه يې ډېر کم دي، ما په دې مرکو کې د ژورناليزم عامې ځانگړنې مراعت کړي خو د مرکې ټول تخنيکي اصول په کې ځکه نه دي مراعت شوي چې دا ماد خپلو ځانگړو فرهنگي ضرورتونو پر بنسټ کړې وي، هغه وخت زما هدف دا هم نه و چې دا مرکې به زه د يوه ځانگړي اثر په توگه چاپوم، خو اوسمهال چې زه د خپل تېر کړي فرهنگي کار پر بيا ارزونې، اوډنې او راتلونې بوخت يم، پردې مرکو مې چې کتنه وکړه، نو ډېرې په زړه پورې راته ښکاره شوې، ددې مرکو د چاپ ضرورت په دې کې نه دی چې دا مرکې ما کړي، بلکې مهمه اړتيا يې دا وه چې په دې مرکو کې ددې مرکوالو له خوا چې زموږ د هېواد مطرح فرهنگي څېرې گڼل کېږي، ډېر مهم مسایل بيان شوي دي. دا مسایل دومره ژور، مهم او په زړه پورې دي، چې نه يوازې اوسمهال زموږ د ځوان پښت په درد لگي، بلکې راتلونکي پښت هم ترې ډېره گټه اخيستلاي شي. زما لپاره ددې کار بل علت دا و چې زه غواړم د خپلو

فرهنگياليو د فکر هغه مجموعه چې په دې مرکو کې خوندي شوې، لاپسې خوندي کړم، بل هدف مې دا و چې دا مرکې لکه څنگه چې مې اشاره وکړه، د پرې گټورې دي، نه غواړم زما تر مړينې وروسته، بل څوک اړ شي د هغو د بيا د راټولونې ستړيا وگالي، پر ژوند هېڅ باور نه شته، هر ليکوال ته بويه خپل تېر هغه فرهنگي کار، چې په بيا چاپ ارزي په خپله سره راټول او د مجموعي چاپ له لارې يې له تيت وپرک حالت ته وژغوري او خوندي يې کړي، اوس خو دود دا دی؛ زموږ هر ليکوال چې له دې فاني نړۍ سترگې پټې کړي له همغې شېبې بيا تر کلونو کلونو زموږ نور ليکوال د هغو د کړو کارونو پر بشپړولو مصروف وي او بيا يې هم نه شي بشپړولای او نه يې هم پوره خوندي کولای شي، نو هر ليکوال ته په کار دي چې لږ تر لږه تر پنځه کلن فرهنگي کاري بهير وروسته خپل تېر کړی کار راټول، چاپ او خوندي کړي او د خپل کار، زيار راټلونکي نسل ته پرې نږدي.

دا مرکې چې تاسو ته وړاندې کوم اکثره يې له نن (۸-۱۲) کاله دمخه د هيلې مجلې په بېلابېلو گڼو کې چاپ شوي او اکثره يې نږدې پر شلمه پوښتنه پای ته رسېږي، (شل) عدد ما قصداً د مرکو د پايتنه رسېدو لپاره ټاکلی، (شل) يوازې د رياضي يو عدد نه دی، (شل) په پښتو کې دکره او بشپړ کار مانا هم ورکوي، دا کار ما شل کړ، يا ما خوشل کړه، دا دنيا چا شل

کړې نه ده او داسې نور، کله چې خپله ما دا مرکې راټولولې، نو خورا په تکلیف یې کړم، ما فکر وکړ هغه مرکې چې ما خپله کړي او خپله مې په مجله کې چاپ کړي او مجله مې هم خپله چاپ کړې، نو د هغو بیا راټولول ماته دومره ستونزمن شول، نو بل چاته به دا کار دومره ستونزمن تمام شوی وای؟ له دې څخه مې دا نتیجه واخیسته؛ ښه به وي هر لیکوال خپل کړی کار خپله سره راټول کړي او هغه لیکنې او فرهنگي کار چې پر بیا راټولولو او چاپ نه ارزي، ښه به وي چې لیکوال د خپل وصیت یا یادښت په ډول نورو لیکوالو ته ووايي چې زما دغه کار په بیا راټولولو نه ارزي، وخت پرې مه ضایع کوئ او که کوم داسې کار چې پر راټولولو او بیا چاپ ارزي او لیکوال یې په خپله د بیا چاپ او راټولونې جوگه نه وي، هغه دې ځوانو لیکوالو ته ولیکي، په دې ډول به زموږ راتلونکی نسل د چا د اثارو په راټولولو کې له ستونزو سره نه مخامخېږي.

ما د خپل تېر کړي فرهنگي د انسجام لړۍ پیل کړې او غواړم له خپل تېر کار څخه ځان بېغمه کړم، په دې مرکو کې چې د تېر کړي کار یوه برخه ده، ما هېڅ ډول لاس نه دی وهلاى، یوازې کوم ځای کې چې کومه چاپي او املایي تېروتنه وه، هغه مې سمه کړې ده، نور مې هر څه پر خپل شکل پرې ایښي او ددې مرکو اصالت مې ساتلای دی، درانه لوستونکي کولای شي چک یې کړي ما له ځینو نورو اشخاصو سره هم مرکې کړې وې،

چې په نورو خپرونو کې په متفرقه توګه خپرې شوي ، خو اوس
لاسته راغلې، خو کومې چې مې ترلاسه کړې، هغه دادی
ستاسو مخې ته ږدم، هیله ده زما دا وړاندیز چې هر لیکوال دې
خپل تېر کارونه خپله منظم او خوندي کړي، د نورو لیکوالو د
هڅونې سبب شي او اوسني لیکوال د راتلونکو لیکوالو
کارونه زیات او درانه نه کړي.

د همدې ارمان د بري په ارمان

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ، کابل- افغانستان

د ۱۳۸۷ کال د مرغومي (۳) مه

زه د هېواد فرهنگ ته ډېرې زياتې هيلې، اميدونه او انتظارونه لرم

عبدالمالک بېکسيار د هېواد يو پياوړی ليکوال او

شاعر دی، کلونه
کېږي چې له هېواد
لرې په ډنمارک کې د
مهاجرت ژوند تېروي.
عبدالمالک بېکسيار
د ژور ملي شعور او
فکر خاوند دی. هيله

مجله يې په همدې نيت پيل کړه چې د هېواد ملي
فرهنگ ته خدمت وکړي. دا مرکه د هيلې مجلې د
لومړي کال په دويمه گڼه کې چې د ۱۳۷۲ل کال له
غبرگولي - چنگاښ سره سمون خوري نشر شوې او د
هغه وخت د حالاتو څرگندونه کوي:

تر هر څه دمخه راته ددې مقولې له مخې چې ((چا
ځان وپېژاند نو هغه خپل خدای ^ج وپېژاند)) لومړی
ځان په څو کرښو کې معرفي کړه او بیا به پر نورو
خبرو بحث کوو؟

نوم مې عبدالمالک بېکسيار، د برې پښتونخوا اوسېدونکی او
په پښتو ژبه او ادب کې مې د لیسانس تر درجې پورې زده کړه کړې
ده.

د شاعري له غم لړلې او فکر وړې دنیا سره دې له
کومه وخته راهیسې د ژوند مزي وتړل شول؟
له ۱۳۵۹ل کال راپه دېخوا په دې لټه کې یم چې شعر ولیکم او له
۱۳۶۲ل کال راپه دېخوا مې د شعر په نامه پارکي د هېواد په
مطبوعاتو کې خواره شوي دي.

تراوسه دې په دې برخه کې څومره بريالي ګامونه
پورته کړي دي، له خپلې شاعري راضي یې؟

د بریاوو خبره به لوستونکو ته پرېږدو چې هغوی خپل قضاوت ور
باندې وکړي او که ستا د پوښتنې موخه د کار کمیت وي نو د
سوچونه او کرلېچونه تر نامه لاندې مې د شعرونو لومړی جونګ په
همدې شپې ورځو کې په پېښور کې خور شو او که چېرې لوستونکو
په خلاصه ټنډه ومانه نو د (سنځل گل په شپو کې) بل د شعرونو
جونګ راسره چاپ ته تیار پروت دی چې غواړم چاپ یې کړم او له

شعر څخه د رضایت چې کومه خبره ده هغه دا چې ته خپله هم شاعر
یې او یو شاعر هم له خپله شعره راضي نه وي.

د ځوانۍ په ښه گرمه مرحله کې له هېواده په
مهاجرت محکوم شوي او بیا ډېرو لیرو وطنونو ته
لاړې، دې اوږده سفر ستا په فکري ژوند کې څه ډول
بدلون راووست؟

د گران هېواد له تودې غېږې څخه لرېوالي او بیا په بېلابېلو
هېوادونو کې پردیس ژوند، له هېواد، خلکو او ولس سره زما مینه
لا نوره ژوره او اورنۍ کړه او همدې لرېوالي او پردېسۍ زه د هېواد،
خلکو، ازادۍ او ښکمرغۍ په اصلي مانو وپوهولم.

هغه څوک چې په هېواد کې او سپرې هغه له جگړې
نه نیولې د نورو بېلابېلو عواملو له کبله خپل لرمون
خوري او فریاد کوي او هغه څوک چې غرب ته تللي،
د هغوی ځینې کسان هم په اصطلاح یو ډول ناشکري
څرگندوي، ستا په نظر د دغو متضادو ټولنو ترمنځ
د ژوند او فکر توپیرونه یو له بله څومره ښېگڼې او
بدگڼې لري؟

ستا له دغې پوښتنې سره ماته د (یو خوا پان، بل خوا پړانگ)
متل را یاد شي. زموږ هېوادوال څه د هېواد دننه او څه بهر د سولې او

ارامی په ارمان دي او که خدای کول دغه ارمان ته به د طالبانو د اسلامي تحریک په رڼا کې رسو.

هغه کسان چې په تېرو څو کلونو کې غرب ته په ډېره سختۍ لکه د صراط له پله نه چې تېرېږي ورتېر شوي او هلته استوگن دي. څه فکر کوئ چې هغه به کله بېرته هېواد ته راستانه شي؟

سره له دې چې دغه پوښتنه په بېل بېل کس پورې اړه لري مګر بیا هم د هغې مینې، علاقې او همدردۍ له مخې چې افغانان یې له خپل هېواد سره لري زه دا په ډاګه ویلای شم چې که په ګران هېواد افغانستان کې واقعي سوله، امن او ډیموکراسي تامین شي نو یوه زیاته برخه پردېس افغانان به د هېواد غېږې ته راستانه شي.

په غرب کې مېشته افغانان په عمومي ډول د خپل هېواد د فرهنګ د حال او راتلونکي په باب څه فکر کوي؟

په غرب کې مېشته افغانان د ډېرو خلکو د غلطو ګومانونو پر خلاف د هېواد د فرهنګ د حال او راتلونکي په باب زیات اندېښمن دي.

په غرب کې د افغانانو د فرهنګي فعالیتونو په باب لنډه رڼا واچوه!

غرب ته د افغانانو د مهاجرت لومړۍ لسيزه يوه بې غږه، خوږه
لسيزه وه او که څه کېدل هم د شخص او يا ډلې په نامه وو، مگر نن
سبا د خدای (ج) په فضل افغانان لگيا دي په پردېسۍ کې د مېشته
کامونو او ولسونو په منځ کې خپل مقام او لوری ټاکي، يوزيات
شمېر فرهنگي او ټولنيز فعاليتونه روان دي او هره ورځ د دغو
فعاليتونو لمن لا نوره هم پسې پراخېږي.

دغه فعاليتونه د جرايدو، مجلو، اخبارونو، راډيوگانو،
تلويزيونونو، ادبي او فرهنگي غونډو او نورو په بڼه ترسره کېږي.

لکه څنگه چې درانه لوستونکي به هم خبروي
ستاسو په هلو ځلو او مالي لگښت دلته په پېښور
کې د ((هيله)) په نوم مجله چاپ شوه چې لومړۍ گڼه
يې خلکو زياته خوښه کړه، لکه څنگه چې زه خبريم
ددې مالي لگښت ستا له لوري پرې شوی، که هلته
نور افغان فرهنگيان ستا اقتصادي مټې درټينگې
نه کړي نو دا دومره مالي بار به ستا ځاني ژوند له
مالي پلوه ستړی نه کړي؟

په دغه کار کې له ما سره په ډنمارک کې يوزيات شمېر فرهنگيان،
فرهنگپال او ملي شخصيتونه مرستندوی دي، دا چې د لومړۍ گڼې
مالي لگښت يې ما پر غاړه اخيستی و و زما د خپلې ځاني علاقې پر
اساس و او کېدی شي داسې هم وشي چې موږ هريو په وار سره د

يوې يوې گڼې مالي لگښت پر غاړه واخلو، بله دا چې افغانان هېڅکله هم خپل خدمتگاران بېنوا نه پرېږدي، زما په گومان افغان ولس ته کار نه دی شوی تاسې وگورئ د تاريخ په اوږدو کې چې چا دغه ملت ته ان يو گام هم پورته کړی، نو بيا يې تر پېړيو پېړيو قدرداني شوې او عزت يې شوی او لا کېږي.

په همدې اوسنۍ زمانې مقطع کې د هېواد فرهنگ ته هيله من يې که نهيلي؟

زه د هېواد فرهنگ ته ډېرې زياتې هيلې، اميدونه او انتظارونه لرم او دا کومه تصادفي خبره نه ده چې زموږ د دغه ناخيزه فرهنگي زيار نوم ((هيله)) شو.

ځينې کسانو او ډلو غوښتل چې پښتني فرهنگ او پښتو ژبه د اور او نابودۍ په سيند لاهو کړي. تاسو ددې ډول اشخاصو او ډلو نيتونه او ناوړه هيلې څنگه ارزوئ؟

تر کومه ځايه چې د پښتو ژبې خبره ده نو دا د يوه ژوندي څلوېښت مليونيزه ملت ژبه ده چې د نابودۍ هيله يې د ځينو اشخاصو سوچه حماقت او لېونتوب بولم او بس.

لکه څنگه چې څرگنده ده پښتنو په افغانستان کې په تېرو دوو سوو کالو کې په عين حاکميت کې محکوميت هم تېر کړی دی، که څوک راباندې ډېر

په قهر نه شي اکثره پښتانه واکمن چې په دې دورو کې تېر شوي هغه په خپله ژبه ګونګيان وو. په دې مانا چې په دربار کې يې نه پښتو ويله، نه يې ليکله او نه يې کاروله، البته ځينو پښتنو واکمنو چې په دې برخه کې د خپل زړه وينې خوړلي د هغو درناوی او د کار د ارزښت احترام به هېڅکله هم زموږ د ولس له زړه نه ونه وځي، تاسو څه فکر کوئ چې د پرديو ژبې او فرهنگي ښکېلاک او حاکميت ته به څه وخت د پای ټکی اېښودل کېږي؟

د پرديو ژبو فرهنگي ښکېلاک او حاکميت ته به هغه وخت د پای ټکی اېښودل کېږي، چې پښتو د کار وبار، ژوند، تعليم او دربار ژبه شي، په دغه هکله د هيلې د لومړۍ ګڼې له يوې مقالې څخه دا جملې را اخلم: ((زه په دې نه یم چې پښتو (۵۰۰۰) کاله تاريخ لري او که ۵ ورځې، خوزموږ ژبه ده پر موږ ګرانه ده او موږ يې په ارګ کې غواړو)) پاتې شوه د تېرو چارواکو خبره چې دومره مې زړه ترې ويزاره دی چې نه غواړم د هيلې پانې يې په نومونو او کړنو ولرم.

د طالبانو اسلامي تحريک په اړه څه فکر کوئ، دوی افغانستان له کومو لویو تراژيدیو څخه خلاص

کړ او ددې په مقابل کې د دوی نیمگړتیاوې کومې دي؟

د طالبانو اسلامي تحریک چې زه یې په ننگ او ناموس را اوچت شوی غورځنگ بولم، هېواد یې د غلو، داړه مارو، وطن پلورو او سمې او ژبنيو جونونیانو له داسې یوه تاراکه وژغوره چې تصور یې ان په انساني فکر محال و او هغه کومې کوچنۍ نیمگړتیاوې چې لا هم موجودې دي انشاء الله امو ته ددغه غورځنگ تر رسېدو به پای ته ورسېږي.

که خدای مه کړه طالبان په اوسني وخت کې د همدې جوړ شوي ملي ضد ائتلاف له خوا ماته و خوري نو د پښتنو ژوند ته به په افغانستان کې څه پېښ شي؟

داسې به انشاء الله هېڅکله نه کېږي او که خدای مه کړه وشوه نو هغه د خوشال بابا خبره:

چا یې پلو له مخه پورته نه کړ
پښتو لا هغسې بکره پرته ده
د هېواد په هره سیمه، دره او بانډه کې په سلگونو نور دغه شان غورځنگونه ویده دي.

له طالبانو څخه د يو روښنفکره افغان په توگه د
ملي ژبې (پښتو) او افغاني فرهنگ د ودې لپاره څه
هيلې، وړاندیزونه او غوښتنې لري؟

د روښنفکر له کلمې څخه په هغه اندول چې په افغانستان کې
کارول کېږي زما کرکه ده، خو د يوه افغان په توگه له طالبانو څخه دا
غوښتنې لرم:

چې حق بايد حقدار ته وسپارل شي او لکه د تېرو حکومتونو د
دروغجنې ورورۍ او مساوات تر نامه لاندې د هېواد د مطلق
اکثريت (پښتون) کام فرهنگي او ژبني امتيازات د بې تفاوتۍ په
ډنډ لاهو نه کړي.

پښتو ژبې ته چې د پېړيو په اوږدو کې ورته څه التفات نه دی شوی
خپله خاصه پاملرنه وکړي او د يوه ژوندي څلوېښت مليونيزه ټبر د
ژبې او د گران هېواد افغانستان د ملي ژبې په توگه يې درناوی
پرځای کړي. په دې هکله يوه خاطرې را ياده شوه او هغه دا چې په
جرمني کې مې يوه سپين ږيري هېوادوال ته وويل چې کله به له خيره
وطن ته ځو؟

نو په ځواب کې يې راته وويل:

کله چې نور راته د کابل په کوڅو کې څوک ((افغان غول)) نه وايي.
اوس هم بېرته د ادب نړۍ ته! لکه څنگه چې ما ستا
شعرونه لوستي اکثره په ملايمه، نرمه، پسته او

خوږه شاعرانه ژبه ليکل شوي، په شعر کې له اغزنې
او قهرجنې ژبې څخه کار نه دی اخیستل شوی،
ستاسو ددې بري راز په څه کې دی؟

زه نه پوهېږم چې دا بری دی او که ماته خو زه فکر کوم ددې وجه به
دا وي چې زه په خپله همدغه شان یو انسان یم او زما په نظر شعر په
خپله همدغه شان یو مولود دی او باید وي.

بله وجه یې کېدی شي دا هم وي چې زه د سکوت او زندان د زمانې
شاعر یم او د هغې زمانې د شعرونو غټه تقاضا همدا وه ځکه چې له
دې بغیر یې بیا د چارواکو له نازک خاطر سره ټکر کاوه او د دغه ټکر
سزا بیا دا وه:

چا وې چې ډلگۍ د لېونو څه شوه

ځینې یې رانده شوه ځینې ژبه پرې

اوسنی ځوان ادبي بهیر څه ډول ارزوئ او د

پرمختګ او نوښت لپاره یې څه وړاندیزونه لری؟

اوسنی ځوان بهیر له هغو مشکلاتو او کړاوونو سره سره چې
ورپېښ دي ترډېره د انسان زړه ته ډاډ ورښيي. خو باید له یاده ونه
باسو چې سوچه ادب او نږه شعر ته زموږ واټن د پخوا په تناسب یو
ګام هم نه دی رالڼد شوی، لیکوال او شاعران مو هماغه د پخوا په
شان د شهرت او کتابونو چاپولو په مسابقه لګیا دي.

د خپل شخصي ادبي ژوند يوه ترخه او يوه خوږه
خاطره راته ووايه؟

خوږه خاطره همدا اوس ياد ته نه راځي، ترخه خاطره دا چې ترډېره
عمره وروسته همدا تېر کال زه په دې وپوهېدم چې زما پلار محترم
زما د شاعرۍ مخالف دی.

د ازاد شعر په باب ستاسو خيال څه دی، پښتو کې
د هغه حال او راتلونکي څه ډول گوري؟

زه ازاد شعر ته خاص عقيدت لرم او په پښتنو کې ورته يوه ښېرازه
راتلونکي وينم او هيله من يم ازاد شعر په پښتونخوا کې داسې
ريښې وکړي لکه غزل.

او وروستۍ او شلمه پوښتنه مې دا ده چې د خپل
هېواد او ولس د ښېرازۍ لپاره دې کومې هيلې په
زړه کې وي هغه راته په لنډيز سره څرگندې کړه؟

زه هيله من يم چې ډېر ژر به مو گران هېواد افغانستان د سولې او
ښکمرغۍ په لمن کې ساواخلي، د بيا ودانۍ کاريې په ډېره چټکۍ
پيل او په علمي، ادبي، سياسي او فرهنگي ډگرونو کې له نړيوال
کاروان سره همگام او پردېس افغانان بېرته خپل وطن ته راستانه
شي او په لرې راتلونکې کې مې دا هيله ده چې افغانستان خپلې
طبيعي پولې راخپلې او د يوه هوسا او سرلوري افغانستان د
جوړېدو پر لوري ټول افغانان لاسونه سره ورکړي.

نه بدلېر مه افغان يم خو چې يم زه د گران افغانستان يم خو چې يم

استاد حبيب الله رفيع د افغانستان لوى ليكوال او څېړونكى
دى. پر ۱۳۲۴ ل كال د افغانستان د

وردگو ولايت د سيد اباد په ابدړه
نومي ځاى كې زېږېدلى دى. په
دينې مدرسو كې تر زده كړو
وروسته يې په كابل كې د
دارالتاليف د تاريخ ټولنې،
فوكلور ټولنې، پښتو ټولنې د
پښتو څېړنو او د افغانستان د

علومو اكاډمۍ د غړي په توگه دنده سرته رسولې ده. يو وخت
يې د ((پوهنه))، ((اريانا))، ((زېږى)) او ((فوكلور)) خپرونو
كې د مهتمم، مرستيال او مدير په توگه هم دنده اجرا كړې ده.
تر مهاجرت وروسته يې په اسلام اباد كې د افغانستان د جهاد
ثقافتي شورا او په پېښور كې د افغانستان د جهادي څېړنو د
مرکز، د افغانستان د كلتوري ټولنې، د افغانستان د تاريخ
ټولنې او د افغانستان د مرستو مركز د غړي په توگه كار كړى
دى. دغه راز يې ((افغان جهاد))، ((قلم))، ((سپېدې))،
((افغانستان))، ((تلوسې)) او ((تعاون)) په مجلو كې د
ليكنې ډلې د غړي او مدير په توگه دنده ترسره كړې ده.

استاد رفيع (۱۱۰) ټوكه منظوم، منشور، تخليقي او څېړنيز
اثر لري چې د بېلابېلو علمي موسسو له خوا چاپ شوي دي. او
نور هم پر علمي او څېړنيزو كارونو بوخت دی. موږ دهيلي
مجلې په دې (۱۳۷۸ل كال ۶) گڼه كې له ښاغلي حبيب الله رفيع
سره مرکه كړې چې ستاسو پام ورته را اړوو:

اجازه راکړئ تر هر څه وړاندې ستاسو په ژوندون
کې د نوي بدلون (بهر ته تګ او بېرته راتګ) په اړه
پوښتنه وکړم، ددې کار بنسټيز لامل څه و؟

ماته په تېرو شلو کلونو کې بهر ته د تلو ګڼ چانسونه ميسر وو، تر
هر ځای وړاندې ناروې ته د تلو زمينه راته برابره وه، په ۱۳۲۵ کال د
مصر په راډيو کې د مصر د دولت له خوا رسماً د پښتو نطق ټاکل
شوی وم، خو تر دوو مياشتو وروسته بېرته راستون شوم، په ۱۳۲۸
کال امريکا ته يوه مياشت رسمي مېلمه وم او دوستانو راته ويل چې
پاتې شه، زه بېرته راغلم، البته کاناډا ته مې د تلو توسن دا و چې په
پېښور کې دوه درې کاله زما دوه زامن سره له دې چې لوړې نومرې
يې درلودې د لوړو زده کړو له کولو نه بې برخې شول، زه د هغوی د
زده کړو په خاطر ولاړم او د خپلو کارونو د کولو لپاره بېرته راغلم.

په لويديزه ټولنه کې دې ځان څنگه احساس کړ؟

زما له نظره انسان هغه کب دی چې د خپل کلتور په سيند کې ژوند
کوي، نو څوک چې د خپل کلتور له سيند نه ووزي له همداسې يوه
حالت سره مخامخ کېږي، ما همداسې حالت درلود د پخوانو تجربو
له مخې مې همداسې حالت ته د څه وخت لپاره ځان چمتو کړی و.

سره له دې چې تاسو د خپلو څرګندونو له مخې په
لويديزه ټولنه کې خوښ نه وئ، نو بيا ولې مو هلته
تګ غوره کړ؟

فکر کوم ددې پوښتنې ځواب به دوو پورتنیو ځوابونو کړی وي.
 په لويديځ کې مېشتېدنه او د هغه ځای تابعیت
 منل د خپلې ټولنې پر راتلونکي باندې د بې باوري
 او نهیلي په مانا نه دي؟

يوه هېواد ته تلل او د يوه هېواد تابعیت منل د دې بېلې پوښتنې
 دي، ډېر داسې افغانان شته چې پنځلس شل کاله وړاندې بهر ته
 تللي، خو د بل هېواد تابعیت يې نه دی منلی او زه خو اصلاً ټول عمر
 دا تصور هم نه لرم، چې افغاني تابعیت پرېږدم.
 نه بدلېږمه افغان يم خو چې يم زه د گران افغانستان يم خو چې
 يم

د کاناډا په باب بايد دا هم درته څرگنده کړم چې هغه هېواد د
 مهاجرو ټولنه ده او د حکومت او قانون جوړولو کار يې هم د مهاجرو
 په لاس کې دی، هغوی داسې قانون جوړ کړی چې هر کاناډا ته تللی
 کس کولای شي د خپل اصلي تابعیت په ساتلو سره کاناډايي
 تابعیت هم ولري. زه په مونټريال کې اوسېدم، دا د فرانسويانو سيمه
 ده او د کيوبک په ايالت کې لس مليونه فرانسويان ژوند کوي تردې
 چې دوی د خپل ايالت لپاره خپلواکۍ هم غواړي خو دوی ځان ته
 فرانسوي کاناډايي وايي او د خپل اصلي تابعیت له ساتلو سره
 کاناډايي شوي دي. دا يوه يادونه وه زه اصلاً ددې نيمه تابعیت
 ترلاسه کولو نيت هم نه لرم او له همدې امله په ټريول ډاکومنټ
 (سفري سند) مسافرت کوم.

تاسو ته ښه څرگنده ده چې زموږ په ټولنه کې اوس
 د پوهې او هنر خاوندان او يا قلموال د استهلاک،
 اختناق، سکوت، شاتګ او د ډول، ډول فزیکي
 خطرونو له گواښ سره مخامخ دي، خو که لويديځ ته
 لاړ شي مانيز او کلتوري ژوند يې مسخه کېږي خو د
 فزیکي ژوند د ښېرازۍ امکان يې شته، نو ستاسو
 په اند په دې دواړو لارو کې بايد کومه يوه غوره
 شي؟

دا سمه ده خو اصلي خبره داده چې دا شل کلن ناوړين خو عام ولس
 پر ځان نه دی نازل کړی ددې په راوستلو کې خود همدې لوستو او
 روزل شويو کسانو لاس و چې عام ولس يې په سرو لښو واړاوه، هره
 ډله خپله تجربه پرې کوي، بيا دوی تنبتي او ولس په اور کې
 پرېږدي، خلقيانو او پرچميانو به چې د امپرياليزم جهانخوار په
 کلمو خوله شلوله نن د همغه امپرياليزم په غېږ کې خپل عيش او
 عشرت کوي، اخوانيان چې غربي ټولنه به يې د فساد ځاله بلله نن
 همغه د فساد ځالې ته ورزغلي او داسې نور روښنفکران او
 روښنفکران هم. ياد مې دي له ارواښاد پوهاند ډاکټر سيد
 بهاء الدين مجروح نه بي بي سي پوښتنه وکړه: ته چې په پېښور کې
 ژوند او کار کوي د خطر احساس در سره نه شته؟ هغه په ځواب کې
 ورته وويل: زه ددې خوار ولس په پيسو روزل شوی يم که د مرګ

خطر وي هم زه به د دوی په څنگ کې وم او د دوی لپاره به کار کوم،
 تاسو وليدل چې همدا سې وشول او د خپل ملت په څنگ کې يې
 قرباني ورکړه. گڼ شمېر هغه افغانان چې ملي احساس يې ژوندی دی
 په خارج کې هم آرام نه دي او متاسفانه له راز راز روحي فشارونو
 سره لاس او گربوان دي. زما نظر دادی چې زموږ ټولنه د بدلون او د
 وضعې د تغير لپاره خپلو روزل شويو زامنو ته اړتيا لري نو بهر ته د
 تلو د هڅې پر ځای بايد د حالاتو د بدلېدو لپاره هڅه وکړو:

چې په لږه گرمۍ شا کاندې وگل ته

له دې بې وفا شبنمه ولې نه مرم؟

پورتنۍ پوښتنه عامه ده خو بې انصافي به وي که موږ د يو شمېر
 هغو لويديځمېشتو افغان فرهنگيانو او فرهنگپالو خدمتونه هېر
 کړو چې د څو کلونو په بهير کې يې ترسره کړي دي. دا ليکوال اصلاً
 د فکري بلوغ او پوخوالي په پړاو کې هلته لېږدېدلي نو ځکه خو يې
 ذهني مقاومت زيات دی خو د دوی بل نسل ته د مسخه کېدو زيات
 گواښونه شته.

تاسو د دوی او د دوی د راتلونکي پښت په باب

څه نظر لرئ؟

زه په دې برخه کې ستاسو په شان خوشبين یم، دوی کار کړی خو
 انفرادي اویستوی دی، له دوی نه هیله دا وه چې یو لوی نړیوال
 سیاسي، کلتوري او اقتصادي بهیر یې را روان کړی وای او د
 افغانستان د وضعې د بدلون لپاره یې د نړیوال فشار په توګه کار
 ترې اخیستی وای، خو متاسفانه د دوی اکثره فرهنگي کارونه په

هېواد کې د تعصبونو د زیاتولو او د ژبنیو، سیمه ییزو او نورو ناروغیو اور ته د پوکي وهلو په ستنیو ولاړ دي او اکثره یوله بل سره لاس او گریوان دي. دوی زموږ روڼ ځواک دی او باید د هېواد د نجات لپاره په ټوله نړۍ کې ارتباطي کړۍ جوړې کړي او دا لړۍ تر هېواده راوغځوي. پاتې شورا تلونکی پښت، په دې باب ما یوه مفصله خپره کړې چې دلته یې نه تکراروم او په لنډیز وایم چې یوه پېړۍ د دریو نسلونو پلار، زوی او لمسي لپاره ټاکل شوې، زموږ غمېزه اوس ۲۱ کلنه ده چې دولس کاله نور پرې تېر شي د اوسنیو پلرونو نسل به خپل ځای کړوسیانو ته تش کړی وي او په بهر کې لوی شوي کړوسیان به یوازې دومره پوهېږي چې زما پلار افغان و او مسلمان و، بس.

اوس په پېښور او لویدیځ کې د یو شمېر افغان فرهنګیانو ترمنځ د فرهنګي ملګرتیا او کارونو لپاره د اړیکو یو هوایی پل جوړ شوی او د دوی په مالي مرسته دلته د یادو کتابونه چاپېږي، که دا لړۍ همدا سې دوام ومومي نو پښتو ادب او د هېواد فرهنګ ته به یې د ګټې څومره والی څنګه وي؟ او بل که چېرې د لویدیځمېشتو مالي مرستې پرهمغه مناسب ځای ونه لګول شي نو عواقب به یې څه وي؟

په تپه تياره کې يوه کمزورې رڼا هم د موخې مخه څرگندولی شي.
 زموږ کلتور اوس په همداسې تياره کې را ايسار دی نو دا ډېر گټور
 کار دی او زموږ د وران شوي او تالا شوي فرهنگ په سپېره شوې
 ورشو کې نوي بوټي دي چې پوره پاملرنه، څارنه او پالنه غواړي او
 که خدايه مه کړې دا مرستې به ځايه ولگولې شي او د شخصي
 دوستۍ او دښمنۍ او خویشخوړۍ په چورليز کې ولوېږي نو بيا به
 ډېر ژر دا نوي نيا لگي وچ شي او دا پل به ونږېږي.

ډېره بښنه غواړم. زموږ ځينې ليکوال د پردې تر شا
 پر تاسو دا اعتراض او نيوکه کوي چې استاد حبيب
 الله رفيع د افغانستان يو ستر، هڅاند او زيار کښ
 ليکوال دی او موږ ترې د ډېرو سترو او لويو لويو
 کارونو هيله لرو چې ترده پرته يې شايد د گوتو په
 شمېر کسان تر سره کړای شي، خو په خواشينۍ سره
 چې استاد رفيع پر ډېرو کوچنيو شيانو مصروف دی
 چې هغه ډېر عادي ليکوال او ناظمان هم تر سره
 کولای شي لکه د ورېښمو هغه چينجي چې په شمېر
 پوهېږي، ترانې او نښانې، چرس، نسوارو، پوډراو
 نورو شيانو ته نظمونه او داسې نور... تاسو خپلو
 مينه والو، لېوالو، پرتاسو حسابوالو او انتقاد
 کوونکو ته څه ځواب لرئ؟

تاسو پوهېږئ چې پر هېواد یو ورانوونکی سېلاب او توپان راغی چې هر څه یې ولړزول او وران یې کړل، په دې لړ کې زه هم ددې توپان د سرخسني وم چې دا یو ویشته کاله مې سرگردانه ساتي. ما په هېواد کې یو لوی کتابتون درلود چې په لسگونو زره کتابونه او مجلې او داسې آثار چې زما د څېړنو په درد یې خوړل په کې وو خو زه چې یو ویشته کاله مخکې له هېواده راوتلم له دې ټولو آثارو نه مې یوازې یوه کوچنۍ تذکره راسره وه چې په خپل جیب کې مې کښېښوده او راووتلم نو ددې منظم کتابتون له لاسه وتلو سره زما د منظمو څېړنو لړۍ وشلېدلې، دلته هم د روزۍ وسیله د کمشنرۍ په سپېشل الاونس (ځانگړې تنخوا) او د تنظیمونو په نوکړۍ کې وه خو ما چې له خپلې خولۍ سره مسلات وکړم د یوه اجازه یې هم رانه کړه، د بازار مزدوري مې هم له لاسه نه کېده، خو د پېښور، د پښتو اکېډمۍ د هغه وخت مشر پروفیسور محمد نواز طاهر راته وویل: زموږ قلمي نسخې په دوږو او گردونو کې پرتې دي، دا وگوره، کارډونه یې ولیکه، موږ به د خپلو محدودو امکاناتو په رڼا کې په کارډ دوی روپیۍ درکوو، زما لپاره دا کار د زړه د خوښې کار و او په دې توگه مې د یوه محدود جیب خرڅ امکانات ترلاسه کړل او بیا په قلم، افغان جهاد، سپېدې او تعاون مجلو کې د کار زمینه راته برابره شوه او د خپل ژوند گادۍ مې روان کړ. په دې ترتیب د ژوند سرگردانۍ او د کتابتون له لاسه وتلو د منظمو څېړنو زمینه رانه واخیستله خو بیا مې هم چې څه له لاسه کېدل هغه مې کول، ملي

مفکوره د بني او کين افراط د فشار له امله تر سخت تهديد لاندې
 وه خو ما له تهديد سره سره دا لاره پالنه او پالم به يې.
 راغلو دې ته چې زه ولې ماشومانو ته کتابونه ليکم، زما له نظره
 وړو ته د کتابونو ليکل وړ کار نه، بلکې ډېر لوی کار دی او دې ته
 زه هغه وخت متوجه شوم چې څلوېښت کاله وړاندې مې په کابل کې
 د مصر په ثقافتي مرکز کې درس وایه، هلته د ماشومانو لپاره، په
 لسگونو زره کتابونه، مجلې، فلمونه او نور تفريحي وسايل موجود
 وو خو زموږ ماشومان په مطلق ډول محروم وو او يوازې د کوچنيانو
 د رغ او د وړو انيس هغه وخت په کابل کې خپرېدل زه هم هغه وخت
 وهڅېدلېم او د ماشومانو آثار به مې له عربي څخه ژباړل او په افغاني
 خپرونو کې خپرول او دا اوسني چاپ شوي آثار مې لکه تمه، وونه
 وو، د وړو هېنداره او نور د هغه وخت دي او دا زه خپله دنده گڼم چې
 موږ خپلو ماشومانو ته پر درسي کتابونو سربېره بايد نور
 بوختوونکي آثار هم ولرو نو ځکه د ماشومانو لپاره د اثارو ليکل
 يوه لويه ملي اړتيا گڼم او ان که ما له نورو کارونو نه باسي هم زه به
 دې کار ته ادامه ورکوم او هيله لرم داسې ورځ راشي چې زموږ
 محروم ماشومان په خپله ژبه کې له خپلې سويې سره سم خروارونه،
 خروارونه کتابونه ولري.

همدې پورتنۍ پوښتنې ته ورڅېرمه يوه پوښتنه
 داده چې دا هم وخت نا وخت مطرح کېږي او د پرتلنې
 بڼه لري هغه دا چې ستاسو مينه وال او لېوال وايي

چې موږ د خبرنې په برخه کې پر رفيع صاحب او هېوادممل صاحب زيات حساب کوو. هېوادممل صاحب په پېښور کې د څو کلونو په بهير کې د نورو کارونو تر څنگ دوه ستر کارونه ترسره کړل؛ ((په هند کې د پښتو ادبياتو د ايجاد او ودې پړاوونه او د پښتو نثر اته سوه کاله)) اثار يې چاپ کړل، خو استاد رفيع دې ته ورته کارونه ونه کړل او يا يې کړي چاپ کړي يې نه دي، تاسو په دې باب څه نظر لرئ؟

د خپلو څېړنو د منظمې لړۍ د شلېدلو په باب مې بره معلومات درکړل، خو زما او د گران هېوادممل صاحب پر تلنه ناشونې ده، دی چې يو کار شروع کوي کلکه ملا ورته تړي او د کار تر پای ته رسولو پورې ملا نه پرانيزي خو زه بيا بوالهوس يم، يو کار شروع کړم هغه لا سرته نه وي رسېدلی چې بيا بل کار ته لاس وغځوم، په دې ترتيب گڼ کارونه کوم خو ټول نیمگري پراته وي، ډېر کارونه هېوادممل صاحب د لرگي په زور راباندې ترسره کړي دي خو بيا هم په تېرو شلو کلونو کې بېخي بې کاره نه وم يو شمېر کارونه مې کړي چې ځينې چاپ او ځينې ناچاپ دي. په متنونو کې مې د ((دبير دانش)) په نامه د کليلې د منې يوه پښتو ژباړه په دوولس سوه مخونو کې تهيه او پښتو اکيډمۍ خپره کړه چې پراخه مقدمه او گڼ تعليقات لري. د اخوند احمد ((ورک زوی څنگه پيدا شو؟))، د خوشال بابا

((فالنامه)) او ((وصيت نامه)) هم هغه متنونه دي چې چاپ شوي. همدا راز د پښتو اكيډمي قلمي نسخې او د پښتونخوا او دنيا په كتابتونو كې پښتو قلمي نسخې دوه پېر كتابونه دي چې چاپ ته چمتو دي، ((افغاني خپرونې)) يو بل تاريخي تحليل دى چې د چاپ انتظار باسي او همدا راز په افغانستان كې د ښځو د زده كړو، د عصري زده كړو او لويې جرگې په باب مې داسې رسالې ليكلي چې هېوادمل صاحب راته چاپ كړې دي د افغانستان لنډكې تاريخ پنځوس زره كاله په پنځوس پاڼو يو بل اثر دى چې ځوانانو ته ليكل شوى او همدا سې د تمدن سوغات هم درواخلئ او نورې گڼې رسالې خوبيا هم لكه تاسو چې وويل د منظم خپرنيز كار لړۍ مې شلېدلې ده او د خپلې ژبې او فرهنگ لپاره لېونۍ تلوسه لرم چې ډېر كار وكړم خو:

كله زه، كله مې يار، كله ريبار سست

ځكه شوزما د مينې كاروبار سست

لكه څنگه چې موږ او ځينو نورو ليكوالو ته
 څرگنده ده، تاسو د خپلو ليكنو او آثارو د خپراوي
 تر څنگ د گڼ شمېر نورو ليكوالو آثار هم خپاره
 كړي او خپروئ يې، ددې آثارو سمون، ايډيټ،
 توري لوستنه او چاپ خورا زيات زحمت غواړي،

زما په اند دا کار یوه لیکوال ته ډېر زیان رسوي.
 تاسو ته دې کار خومره زیان اړولای او دا مسئله
 څنگه ارزوئ؟

دا رښتیا هم گران کار دی خو زما دوستان تردې هم راباندې گران
 او زورور دي، نه نه شم ورته ویلای ځکه دوی ته څرگنده ده چې زه د
 کتاب د سمولو او چاپ په برخه کې نهایی احتیاط نه کار اخلم نو
 ځکه رانه غواړي چې کتابونه یې ورته چاپ کړم او هم د مړو مشرانو
 او استادانو پر ځان حق گنهم چې آثاريې چاپ او ټولنې ته وړاندې
 کړم، ته پوهېږې چې د مینې د نړۍ هر څه خوندور وي، دا زما مینه
 ده، ماته په خپله ژبه د یوه کتاب زیاتون که زما وي یا د بل چا یو ډول
 ارزښت لري نو ځکه زه دا ټول کار بولم او ځان ته یې زیان نه گنم!

اوس، اوس پر کومو فرهنګي کارونو بوخت یاست
 او راتلونکي فرهنګي پلان مو څه دی؟

اوس مې د افغانستان د فرهنګي خدمتونو اداره فعاله کړې او
 هیله لرم له دې لارې خپل فرهنګ ته د خپلو او د نورو درنو لیکوالو
 د آثارو د خپرونې له لارې څه نا څه خدمت وکړم. زما په خپلو
 ځانګړیو کارونو کې د پښتونه، لس تاریخي متنونه شامل دي چې
 چاپ ته یې له سريزو او نښلونو سره تیاروم چې په اکثرو کې یې نوي
 تاریخي حقایق او خبرې شته.

یو لیکوال څنگه کولای شي د فرهنگي او اقتصادي لېوالتیا ترمنځ انډول وساتي، فرضاً که اقتصادي لېوالتیا زیاته شي د لیکوال فرهنگي کار او د هغه اخلاقي شخصیت به څومره زیانمن کړي؟

دا په زړه پورې پوښتنه ده، یو لیکوال چې فرهنگي کار ته لاس اچوي لومړی هدف یې باید فرهنگي خدمت او د خپل فرهنگي کار ارزښت او د کیفیت لوړوالی وي، د پیسو ترلاسه کول یې باید ضمني اړخ وي او که فرهنگي کار د پیسو ترلاسه کولو لپاره کوي نو بیا ښه داده چې یوه بل مستقیم تجارتي کار ته لاس واچوي ځکه په دې صورت کې یې کار کيفي اړخ له لاسه ورکوي او اخلاقي شخصیت یې زیانمن کېږي.

په فرهنگي کار کې صداقت او جرئت څنگه ارزوئ؟

فرهنگي کارونه داسې کارونه دي چې تر پردې لاندې نه کېږي هر څوک چې هر څه کوي د ټولنې له سترگو نه پټېږي زما له نظره د صداقت او جرئت ترڅنګ لېونی مینه هم غواړي او ملي بصیرت هم. په ځینې ملي مسایلو او لیکنو کې له ډېر احتیاط نه کار اخلئ دا احتیاط د مضر احتیاط له کبله دی او

که نه د یوه پوخ سنجول شوي فکر او عقیدې له مخې؟

ستاسو پوښتنه ډېره واضحه نه ده خو څرنگه چې په دې برخه کې مو په خوله ډېر بحثونه سره کړي نو ځکه غواړم په ډېر وضاحت ځواب درکړم او هیله لرم چې په چاپ کې څه ترې کم نه شي. یون صاحب ستاسو د ژوند لیک له مخې تاسو یو کلن واست چې ما د ملي سیاست او ملي ایډیالوژۍ په ډگر کې قدم ایښی او دادی پوره دوه دېرش کاله وتلي چې پردې لاره روان یم، په دې لاره کې نه زه ویرېدلی یم او نه مې مضر احتیاط کړی، ما په ۱۳۴۸ل کال کې دا ټوټه لیکې وه:

منم وژلی مې شې خو چوپ کېدلی نه شم

له خپل ملي مرامه هېڅ تېرېدلی نه شم

د خپل ملت په مخ کې قرباني فخر گڼم

سر مې بخښلی شمه، حق مې بخښلی نه شم

چې بیا خو ورځې وروسته بندي شوم، یو ځل بیا هم د زندان مېلمه شوم، کمونستانو هم په همدې جرم(?) زنداني کړم او دلته په پېښور کې مې هم دا شل کاله د همدې ملي مفکورې په درلودلو د بنیو افراطینو له خوا شپې ورځې ترڅې وې او په هېواد کې ستمي حکومتونو هم په کاره نظر راته کتل. زما له نظره افغانستان د ټولو قومونو گډ کور دی، د افغانستان ملت له ټولو قومونو نه جوړ دی، زه هر هغه څوک چې د افغانستان ملي گټې، ملي خپلواکي او ملي وحدت ورته گران وي افغان بولم، زه من حیث القوم د افغانستان یو قوم هم خاین او پردی نه بولم او من حیث الفرد هر څوک چې خیانت

کوي که پښتون وي، تاجک وي، ترکمن وي، ازبک وي، هزاره وي يا بل څوک خاين دی. په تېرو کلونو کې چې چا د ژبنی، سمی او قومي انتساب په نامه انسان وژني او جنايتونه کړي سره له دې چې دوی دا کارونه د يوه قوم د نمایندگۍ په نامه کړي خو زه دوی د قوم نمایندګان نه ګڼم او نه د دوی جنايت يوه قوم ته منسوبوم، زما له نظره پښتو د افغانستان ملي ژبه ده او زه يې د پښتو د يوه ليکوال په صفت خدمت کوم، همدا راز دري هم د هېواد يوه رسمي ژبه ده او زه هيله لرم چې دري ليکوالان يې خدمت وکړي، همدا راز زه د بشري حق له مخې غواړم چې د هېواد د نورو ګڼو ولسي ژبو ويونکي ماشومان په خپلو مورنيو ژبې خپلې لومړنۍ زده کړې وکړي او سيمه ييز راډيو، تلويزيون او اخبار د دوی په ژبو خپرونې ولري. زه د پوهاند سلطان شاه همام دا نظر هم غندم چې پښتانه افغانستان ته د هند له سيول نومي کلي نه راغلي او د تاجيکانو د وطن اشغالوونکي يې بولي او د ښاغلي سمسور افغان دا وړاندیز هم ردوم چې تاجيکان د پښتنو په سيمو کې وېشل او د دوی ژبه ورکول غواړي، همدا سې ډېرې تبعیضي نظریې شته چې زه يې د ګران هېواد په زیان ګڼم او په واز کومي يې تردیدوم زه مضر احتیاط نه کوم، بلکې له افراط او په افغانستان کې له هر راز ویشاکي فکر سره مخالف یم او دا لاره ما په پاڅه سنجش او د مالي او ځاني قربانيو په بدل کې ځان ته ټاکلې او:

((په دې لاره به روان یم خو چې یم!))

او په همدې ورځو کې مې ان شاء الله د ((ملي زاویه)) په نامه یو کتاب راوتونکی دی چې دا مسایل په کې خپرل شوي او زما د ۳۲ کلونو وړاندې مقالې هم په کې شته.

په فرهنگي کار کې ستاسو د هڅونې او ملاتړ له
پلوه له پښتنو څخه خوښ یې او که نا خوښ؟

په دې لاره کې د افرادو له نظره له ورینو تنډیو سره هم مخامخ شوی
یم او له ورینو تنډیو سره هم، د ځینې کسانو له خوا د بنمنۍ هم راسره
شوې، مخه مې هم نیول شوې. روا حقوق مې هم رانه تروړل شوي او د
سیمه ییزو تعصبونو ښکار شوی هم یم، بالمقابل مهربانه او زړه سواند
دوستان او استادان مې هم درلودل چې هڅولې او نازولې یې یم او من
حيث المجموع پښتنو او افغانانو زما کار ستایلی او زما عاجزانه او
مخلصانه کار ته یې د قدر په سترګه کتلي دي.

لویې فرهنگي او ملي هیلې دې کومې دي؟

محرومیت او د نعمت زوال د سړي لورې او تنده ډېره زیاتوي زما لویې
ملي او فرهنگي هیلې ډېرې زیاتې دي، لویه ارزو مې داده چې هېواد
ارام او بشپړ امنیت په کې راشي او د وړان وطن د ودانولو کار په بیر
او چټکتیا پیل شي، د پوهنې لمن په ټول هېواد کې خوره شي او د
فرهنگ د ودې لپاره لویې ادارې په کار ولویږي او ټول هېوادوال په
داسې انرژۍ او مینه کار وکړي چې د جګړې ناولې نڅښې نښانې ډېر
ژر له هېواد نه ورکې شي او موږ هم په دې یوویشتمه پېړۍ کې د نړۍ د
هېوادونو په نړۍ کې د سیالۍ ځای ولرو، داخو لویې ملي او فرهنگي
هیلې دي خو وړې او عملي هیلې مې دادي چې هر افغان له موجودو
امکاناتو نه په اعظمي توګه استفاده وکړي او د فرهنگ د ورانې شوې
موسسې په دېوال کې که یوه وړه خښته ایښودلای شي هم، کښېږدي.

بښنه غواړم یوه بله مسلک ډوله پوښتنه چې حل یې
له تاسو نه هیله کېدی شي، په ټولیز ډول یوه لیکنه

بايد کومې کچې ته ورسېږي چې د يو ((اثر)) په نوم ياده شي. ايا لس مخيزه، پنځلس مخيزه ليکنه او نور... په هره منځپانگه چې وي او په کتابي بڼه چاپ شي نو اثر ورته ويلاى شو او که نه د يو اثر يا کتاب لپاره کوم ځانگړى نورم په پام کې نيول کېږي؟

هسې خو په لغوي لحاظ هره چاپي کتابچه اثر بلل کېږي او موږ او تاسو يې وينو چې په کتابښودونو کې راځي خو حقيقت د دې چې يو اثر بايد تر ليکلو وړاندې د يوه مشخص هدف لپاره ليکل شوى وي، د ټولنې د ستونزو يوه غوټه پرانيستلى شي او په سلو مخونو کې لږ تر لږه پنځه مخه نوې خبرې ولري، که په يوه اثر کې د ټولنې اړتياوې او خصوصاً نويوالى نه وي او تش تکرار وي تر مادي موجوديت پرته يې زما له نظره معنوي ارزښت نه شته، موږ ډېر وينو چې يوه ډېره لنډه مقاله تر ډېرو لويو او پندو اثارو ارزښتمنه او گټوره وي ځکه چې نوې خبرې، وړانديزونه او بحثونه لري.

روان فرهنگي بهير څنگه ارزوئ؟

روان فرهنگي بهير زما له نظره ښه او ګړندى دى، ځکه شل کلن ناوړين وژونکې فرهنگي تنده رامنځته کړې او په ځانگړي توگه بهر ته تللي فرهنگيان چې د خپلې استوګنې په هېوادونو کې فرهنگي چټک بهيرونه وينې هڅېږي چې د دوى ژبه او فرهنگ هم بايد له سکون نه راووزي او يون وکړي نو ځکه دا يون ګړندى دى خو د فلتر کولو عمليه يې غړنده ده، دا کار هم بايد له کلتوري هڅو سره عيار شي او د مسوولانه برخورد او فرهنگي گډو هڅو له لارې دا بهير پياوړى، غښتلى او منلى شي.

پښتو ژبې او ادب ته بايد د چيغو او نارو سورو
پرځای څه وشي؟

نارې سوري ډېرې زيان اړونکي دي، ځکه نارې سوري د ژبې او ادب
دښمنان راويښوي او د روانو عملي کارونو لپاره خنډ کېږي. يو څوک
چې په پټه خوله ډېر لږ کار هم کولای شي تر له نارو سورو سره مله لوی
کار نه لوی او گټور دی.

د ځوانو لیکوالو د سالم پرمختګ او هڅونې لپاره
کومې لارښوونې او وړاندیزونه لری؟

ځوان لیکوال بايد مطالعې او اورېدنو ته زيات ارزښت ورکړي، د
لیکلو په رامنځته کولو بايد ځان ته مغرور نه شي چې گواکې ډیلی یې
فتح کړی دی، تل بايد هڅه وکړي او د خپل هر کار په باب داسې
قضاوت وکړي چې کار مې نیمګړی دی او بايد د بشپړتابه هڅه یې
وکړم. د ملي اړتیاو، وړتیاو او ملي گټو په رڼا کې لیکل وکړي او خپلو
هېوادوالو ته داسې نسخې وړاندې کړي چې شته ټپونه پرې پټی شي
نه دا چې نور ټپونه ترې وزېږي. زما له نظره ځوان نسل د انقلاب نسل
دی چې له دې ډلې څخه ځوان لیکوالان هم دي، تېرو شلو کلونو دومره
پېښې لیدلي چې تېرو زرو کلونو نه دي لیدلي، نو ځکه دوی په لږ عمر
کې له ډېر څه سره اشنا شوي او بايد له دې هر څه نه پند او عبرت واخلي
او د خپلې ټولنې په ګټه یې د خپل لیک په لمنه کې راوغاړي.

په مینه او مننه

پوهاند زیار د پښتو لیکنې او ژبني معیار مخکښ

دغه مرکه ماله نن
خڅه نږدې شل کاله
مخکې (هغه وخت
چې زه د پوهنتون د
درېیم ټولګي محصل
وم) له استاد زیار سره
کړې وه او د همغه

وخت د غوښتنو او ظرفیتونو څرګندونه کوي. دا مرکه
(استاد زیار د پښتني فرهنگ یو ځلاند ستوري)
کتاب کې چې پر ۱۳۷۲ ل کال په لاهور کې چاپ شوی،
خپره شوې ده. دا دی د دې مرګو په لړ کې دا هم خپروو:

۱- پوښتنه: ښاغلی استاد زیار! ما خو ځایه ستاد
ژوند لیکونو په ترڅ کې چې ستاد چاپ شویو
کتابونو پر دوو تنو (پښتو) او ژوندون مجلې د

۱۳۲۷ل کال په ۴ گڼه کې خپاره شوي دي، ستاد خپلواکو څړنيزو، ژباړيزو او زېږندويزو (تخليقي) اثارو شمېر ۱۳۰ او ليکنو (مقالو) هغه ۱۱۰۰ ښوول شوي، خو زما د لږو ډېرې پلټنې له مخې لومړی شمېر تر ۱۳۰ ټوکو هم تېری کوي، خو ستاد بېلابېلو ليکنو ټول شمېر مې د ورځپاڼو، جريدو او مجلو د کلکسيونونو د نشتوالي او نیمگړتيا له کبله پوره نه شو کړای په دغه برخه کې ستا غبرگون څه دی؟

ځواب: څنگه چې زما د بېلابېلو ليکنو (مقالو) شمېر هم زیاتره په ژورنالېستیک فعالیت پورې اړه لري او په تېره بیا دا چې له ۱۳۳۸ ل کال څخه مې تر ۱۳۴۵ ل کال پورې د هېواد ورځپاڼې د خبريال په توگه زښتې ډېرې ليکنې خپرې شوي، نو دا کومه هېښنده خبره نه ده، چې د کلکسيونو نشتوالی او نیمگړوالی يې تا دغې پوښتنې ته اړ باسي. زه پوره باور لرم چې که دغه کلکسيونونه په لاس درغلي وای، هرو مرو دې زما ((شمېر)) ته د مننې سر څو څاوه. ځکه ښه مې په یاد دي، چې د ۱۳۳۸ ل کال له ژمي بیا د ۱۳۴۱ ل کال تر پایه د هېواد ورځپاڼې یوه گڼه هم بې زما له ليکنې خپره شوې نه ده. آن داسې وخت راغلی، چې په بېلابېلو پورنومو (لکه مزینه وال، اخترخېل...) مې پکې تردرو ليکنو هم خپرې شوي دي؛ یو راپورتاژ، یوه مرکه او یا هم ورزشي او هنري تبصره، که نه یو ښاري

خبر خو به مې بې نومه هم پکې خپرېده. نو که په منځنۍ کچه مې یوازې په هېواد ورځپاڼه کې د کال ۳۰۰ لیکنې خپرې شوي وي، نو یوازې په نوموړو درو کلونو کې د ژورنالېستیکو لیکنو شمېر نهو سوو ته رسېږي او همزمان ورسره په نورو ورځپاڼو او مهالنیو کې هم لږ تر لږه ۵۰ لیکنې ورسرباری شوي دي او دغه راز ژورنالېستیک فعالیت مې لږ وډېر تردې دمه را رسېږي.

زه دا باتې نه و هم چې گوندې زما ټولې ۱۱۰۰ لیکنې دې یو مخیزه علمي او څېړنیزې وي، دغه راز په پورتنی شمېر کې زما ځینو هغو لیکنو هم غبرگون (دو بیلګیت) موندلې، چې په علمي سیمینارونو او غونډو کې مې اورولې او بیا وروسته په اړوندو غونډو (مجموعو) کې چاپ شوي دي او یا لکه ژبني هغه چې یوه زیاته برخه یې په ((لیکلار)) او ((ویي پوهنه)) کې راغلې ده.

نو واړه واړه مطلبونه لکه سریزې، یادښتونه، کتنې، ارزونې یا تقریظونه هم په پورتنی شمېر کې راځي، چې پر ځینو علمي تېزسونو او داستاني غونډونو مې کښلي دي او دا هم باید ووايم چې زما د لیکنو شمېر په دوه مخکې کلو اړه لري او نورې لیکنې مې همداسې روانې دي.

هرگوره، زما ادبي زېږندویۍ (تخلیقات) تر نوموړي شمېر دباندې دي، چې تا هم ورته ځانته جلا څپرکي ورکړي دی.

۲- پوښتنه: ستا د ((ملي ريکارډ)) خبره ښايي پر ځينو کسانو دومره ښه ونه لگي، په دغه باب موڅه نظر دی؟

ځواب: ((اختر څه پټ مېړه نه دی)) ترڅو چې پوهاند حبيبي ژوندی و، دا حق مې ځانته نه ورکاوه، ځکه هغه د يو افغاني ليکوال او پوهاند په توگه په ټول افغاني فرهنگي تاريخ کې نه يوازې د مقالو او کتابونو د څومره والي له پلوه يو ملي ريکارډ ټينگ کړی و، بلکې په ځينو علمي څانگو، لکه تاريخ ليکنه او متن پوهنه کې يې څرنگوالي (کيفيت) هم په برخه و، خو ترده وروسته په ټوله پازوالۍ (مسوليت)، په نورو مېرو او ژونديو ليکوالو او څېړنوالو کې په څه د پاسه ۱۳۰ خپلواکو اثارو او ۱۱۰۰ مقالوسره ځان د ((ملي ريکارډ)) څښتن بولم، که څوک يې نه مني، ((دا گزدا ميدان!))، ((که شپه تياره ده، منې په شمار دي)) په دې کې شک نه شته چې زما په خپلواکو ((کتابي)) اثارو کې ۱۰۴ توکي هغه ډگر څېړنې (فيلډ ريسرچونه) هم راځي، چې د هېواد د ۱۰-۱۴ ژبو پر ۱۰۴ گړو دودونو مې ترسره کړي دي او د چا خبره يوازې څېړنيزه او ډيتايي ښه لري، همداسې مې څرمه (ضمني) فولکور کې څېړنې هم درواخله! خو بيا هم دا په زغرده ويلاى شم، چې ما د دغو اومو توکو د علمي اوډون په لومړني پړاو کې هغه مهال کارنده برخه اخيستې چې د برن پوهنتون د شپږ کلنې زده کړيزې استوگنې په ترڅ کې مې له خپل استاد پروفيسور ژارژردار او دوکتور شارل کيفر سره يوځای کړې

ده او هر ټوک به يې تر بشپړ اوډون وروسته زما په نامه له چاپه راوځي (د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د پروژې په باب خو مې پر خپل ځای کې څرگندونه کړې ده). له بلې خوا مې په خپلو ورځنيو ليکنو، څېړنو او کتابونو کې هم له پورتنیو ډیتاوو څخه تل گټه اخیستې او زما د ژبنيو او فولکلوريکو څېړنو یوه غوره سرچینه بلل کېږي.

که ځينې راسره رخه لري او د ((ملي ريکارډ)) خبره پرې بده لگي، نه يې ته خوله تړلای شي او نه زه. دغه رخه يوازې له دې سرچينه نه اخلي چې گوندې د چا خبره اړوندو کسانو ته زور ورکوي، بلکې له هغه نا بانديوالي تومنه اخلي چې دوی يې زما له خوا د ((پښتو ليکنې معيار)) او ((ازاد شعر)) له راپيل کړي غورځنگ او بيا نه ايلېدونکي انتقادي لوبښي سره لري. له ارواښاد حبيبي سره زما د پرتلې په باب ستا بله پوښتنه هم دلته ځواب موندلای شي.

۳- پوښتنه: له ډېرو ښاغلو مې اورېدلي دي چې ته د ځانگړې سياسي او فرهنگي تگلارې له کبله تل ((چپي)) پاتې شوی يې او همدا نا رame او نه ايلېدونکي چپي دريځ دې د لوړو دولتي څوکیو لپاره خنډ گرځېدلی دی، ايا دا خبره سمه ده؟

ځواب: زه به دا هم زياته کړم، کله چې په ناڅاپي توگه يوې لوړې څوکۍ ته رسېدلی هم يم، د همدغه دريځ له کبله ترې نه يوازې بېرته ژر لرې شوی يم، بلکې جزا مې هم ليدلې ده، يا زندان ته تللی يم او

بهرته د خپلې گروهې او دریځ، یا په بله وینا له ټاکلو ژوند آرونو (پرنسپونو) لپاره مې د څوکۍ، بلکې د ژوند پروا هم ساتلې نه ده. زه به هېڅکله داسې شرایطو ته سرښکته نه کړم چې زما د ځانگړې سیاسي او فرهنګي تگلارې او ټاکلي دریځ په بیه پریوځي. بنایي ډېر فرهنګپالان لږ ډېر دغه راز نه ایلېدونکي دریځ ولري، مګر ما په کړن کې زباته کړې ده او چاته مې شک او خوځښه پرې ایښې نه دي. له بلې خوا په ټوله مانا د ټولنې او ژوند درنښتینې خبرې په ځلونه کې زما نارامه او بې پروا ((زپورتیا، او ریښتینتابه)) بس دي، چې د وخت واکمنان راباندې کومه پورې او څوکۍ ونه لوروي.

۴- پوښتنه: لکه څنګه چې تا ویلي دي ((لیکوالي زما د ژوند یو نه جلا کېدونکي ټوک دی)) همدا اوس زما د منګ په اندول ستا روغتیا یې حالت ښه برېښي، ایا کېدی شي، دا خبره د عمر تر پایه پورې پر ځان ومنئ؟!

ځواب: هسې خو هر څوک دا هیله لري، په پوره روغتیا سره یو اوږد ژوند په مخ کې ولري او خپلې نیمګړې هیلې او ارمانونه د بري تربریده ورسوي، مګر له ما سره د روغتیا او ژوند اوږدتیا هیله د همدې لپاره ملګرې ده چې وکړای شم، د ژوند تر وروستۍ سا پورې لږ تر لږه نوموړی شمېر اثار په چاپ ورسوم او د خپل پښتني، افغاني او بیا یې د جهاني فرهنګ تاریخ ته وسپارم.

هر گوره، له دې سره به زما ټوله کارژمني خړوبتيا ونه مومي او غواړم ددغه اوډوني (تدويني) کار تر څنگه په دروگونو (خپرنيزو، ژباړيزو او زېږندوييزو) ډگرونو کې هم خپل نه ستړی کېدونکی کارو زيار پرمخ يوسم. په ځانگړي ډول په ناپيلې (منشورې) زېږنديزې برخه کې همدا اوس بې شمېره اډانې (طرحې) او يادښتونه له ځان سره کښلي لرم چې په کورناستۍ سره ورته دلنډ، منځني او اوږد داستان (رومان) په بڼه رښتياينه وېبسم، هغه هم په دې آډ (شرط) چې تر هغې مې د ((پښتو ليکني معيار)) او هم ((پښتو ازاد شعر)) غورځنگ يو غوڅ بشپړتيايي پړاو ته رسولی وي، دا اگاهانه او نا اگاهانه ((مخالفينو)) غوږونه دې کانه وي!

۵- پوښتنه: ځينې کسان وايي: ((استاد زيار په خپله علمي، ادبي او همدارنگه سياسي تگلاره کې له بندي (افراط) څخه کار اخلي)) ته په دې کې څه وايي؟

ځواب: په يوه وروسته پاتې ټولنه لکه افغاني او په تېره پښتني ټولنه کې هر نوی ټولنيز او فرهنگي بدلون او غورځنگ هرو مرو له ناباندۍ سره مخامخېږي او ذهنتونه راپاروي که به څه هم د دغې ناباندۍ او پارونې آلاملونه (اصلي عوامل) ساده نالوستي پرگنې نه، بلکې تش په نامه ((روښاندان)) وي، چې د خپلو ارتجاعی گټو په پار د دغو پرگنو له ساده گۍ او نالوستۍ ناوړه گټه اخلي. د ساري په توگه د شور او ښتون ضد پارونې له آره له همدغه راز

شاتګ پالو او ځانساتو ((روښاندانو)) څخه سرچینه اخلي او فرهنگي بدلون يا اوښتون خو چې د ټولنيز اوښتون يو نه جلا کېدونکي ټوک بلل کېږي، بيا په ځانګړي او سيده ډول د همدوی په خپل لاس له خنډ وځنډ سره مخامخېږي، له کلو راهيسې چې ما د ((پښتو ليکني معيار)) د رامنځته کولو لپاره غږ پورته کړی او ټولې هاندو هڅې مې ورته را ګومارلې دي، د وخت پښتو ټولنې ټيکه والو راپسې د مخالفت بېرغ را پورته کړی او هماغومره پلويان يې د ځان ملګري کړي، لکه څومره چې ما د ځان ملګري کړي دي، نو دا څرګنده وه چې هغوی دغه غورځنګ د خپلې ټيکې لپاره خطر انګېره او څه يې چې له لاسه کېدل، ډډه يې ترې ونه کړه.

د دوی همدومره پروياګند بس و، چې د ((ژبني معيار)) جاج له ((ژبني تصفيې (پيورېزم)) سره په سپسته يې توګه ګډ کړي او د وخت واکمن ځواکونه او ځان ساتي توکونه اګاهانه يا نا اګاهانه زما او زما د لارو پر ضد راوپاروي. (د دغې رېږې په باب زما اړوند ليکنې او کتابونه هم په پام کې ونيسئ، همداسې دنوي او ازاد پښتو شعر هاندو هڅې هم درواخله چې په راوړستو څو کلونو کې مې ورته اوږه ورته کړې ده او ته يې ګوره چې تر پايه پورې مې څومره ځوان استعدادونه ملګرتيا کوي او يوازې څو زوړ ځوښي مې مخې ته ودرېږي. د پښتو ټولنې د وخت ټيکه وال چې له لږو ډېر واک و ځواک سره د افغانستان د علومو اکاډمۍ ته په ميراث پاتې دي. سره له دې چې د شعر او شاعرۍ سره دومره سرو کار هم نه لري، خو بيا هم له دغو زوړ ځوښيو سره خپل پخواني ګرومونه

(کمپلکسونه) گډوي. نو ته سوچ وکړه چې که دغه راز کسان راته ((افراطي)) ونه وایي، نور به راته څه ووایي. په سیاسي برخه کې هم د هر راز ((افراط)) تور بیا هم تربل هر چا زیات له همدغو څخه آره اخلي او تصادفي نه ده چې دوی بېلابېلې سیاسي ډلې تپلې سره اچوي، ماله تا سره او تاله ماسره او خپله د ((اپولوتیستانو)) په توګه د خیر پر غونډۍ کېږي. پاچا خان (عبدالغفار خان) چې په خپل ژغورنده سیاسي غورځنګ کې د ((عدم تشدد)) لار نیولې وه، بیا هم ګوډاګیانو ورته همدغه ټکی پلمه کاوه.

زه له دې هم منکر نه یم چې نژدې شل کاله ((د افغانستان د خلکو دیموکراتیک ګوند)) غړی پاتې شوی یم او د دوران سازې ایډیولوژۍ یو سخت پلوی، مګر کله چې دغه ګوند دولتي ځواک په واک کې راوست، له لومړۍ ورځې یې په بېلابېلو پیل وکړ او زه یې هم په زندان وسپارلم. تر شل میاشتني زندیو او زندانونو وروسته چې د ګوند شړل شوې څانګه ((پرچم)) ډګر ته راغله او له ((خلق)) څانګې سره یې په سمه سمیا (فیفتي فیفتي) کې درېیم ځلې نیم بندیوالی وکړ، زما پر سترګو هم یو څه رڼا راغله او ازاده ساه مې واخیسته. د لومړي ځل لپاره مې د خپلو کتابونو په چاپولو لاس پورې کړ او ۳-۴ کاله مې یوه نیمه څوکۍ هم وچلوله. دلته پرچمیانو ((امینیانو-تره کیانو)) ضد سیاست د ټولو پښتنو پر وړاندې را واخیست او د انټي پښتونیزم او پرو تاجکیزم بازار یې تود کړ. ما ولیدل چې نورې دواړې ډلې راته د زغم وړې نه دي، ((نه آشه بڼه ده نه ګله، دوی دې وځوري یو تر بله)) او په برلین کې مې د استادۍ په

پلمه خپله استوگنه غوره وگڼله. پر ۱۳۲۵ ل کال مې له راستنېدو سره چې دوکتور نجيب الله د گوند و دولت مشرتابه ته رسېدلی و، بيا هم په گوند کې خپل غړيتوب وساته، خو کومه ورته خپه چې د مخه راپيل شوې وه، نوره هم پسې تونده شوه او ورسره د شتو ټولونې سيالي دېږو او چور، غلا او خيانت، جاسوسي، هېواد پلورنې او په پای کې د هېواد د ټوټه کېدو پلان پخپله د مشرتابه د غړو له خوا شور و زور وموند، نور راته په گوند کې پاتې کېدل په همدغو جرمونو کې شريکېدل و برېښيدل او د همدغو لاسوندونو په راوړنه مې خپله استعفا وړاندې کړه. مگر د ((ايډيولوژۍ)) د مثبتو او انساني اړخونو پلوي به مې د ژوند تر پايه کومه وټه ونه مومي. له دې کبله بې سياسته ژوند، په ژوند کې نه شمېرم او هنر او ادب هم د ژوند د يوه ټوک په توگه په سياست پورې تړلی بولم.

۶ پوښتنه: پر تا باندې تل دا انتقاد هم دی، چې ستا ليکلار ډېره گرانه ده او په اسانه پرې څوک نه پوهېږي ايا دا انتقاد تر کومه ځايه سمون لري؟

ځواب: لکه پاس مې چې وويل، ما پخپله د ((يوې، يوازي، ننگه، بشپړه، کره ليکنۍ پښتو)) يا لنډ ډول ((معياري پښتو)) غورځنگ راپيل کړی دی، نو بايد زما ليکلار د همداسې پېښو يوه څرگندويه بېلگه وي او جوتنه ده چې زما ليکنۍ پښتو د نورو غوندې يوه لنډه تنگه سيمه ييزه پښتو نه ده، بلکې د ټولو سيمو، تاريخي متنونو او نويو رغاونو استازي کوي او يوازي په سلو کې

پنځه ويشت پورورييونه (د خپل لغات) را اخلي. ځكه دنورو سترو نړيوالو ژبو غوندي معياري پښتو ليكلار هم بايد په جوړښتي (گرامري) يووالي او لغوي رنگارنگوالي ولاړ وي، دا هم بايد ووايم چې د دغه انتقاد آره چېرې ده ((كه ملحد يم د ښښه يم)) په ادبي زېږونو كې پر دغه ژبنۍ خوا سربېره فكري او بديعي پېچلتيا هم كېداي شي، د انتقاد لپاره پلمه شي، هم بې سرو بوله ده په دې چې هنر زېږونه له گزارش سره همدا توپير لري.

۷- پوښتنه: د نوي ازاد شعر په باب ځينې پسې شا او ځينې مخامخ ستا هلې ځلې انتقادوي، ستا په نظر د دوی دغه کار زموږ ادب ته زيان نه رسوي؟

ځواب: لکه څنگه چې مې ستا د مخنۍ پوښتنې په غبرگون کې پر دغه باب رڼا واچوله، له عيني پلوه هېڅ رښتيني پرمختللی غورځنگ بې گټې نه وي او جوتنه ده، چې هر راز ناباندۍ يې بې ځايه او بې گټې وي. دلته له دې پرته چې دغه متل رايا د کړم، بل وړ ځواب ورته نه گورم: ((کاروان به تېرېږي او سپي به غيږېږي)) هيله ده چې زما دغه غبرگون ته پخپله ((افراط)) ونه بولي.

۸ پوښتنه: ستا په نظر د يوه ليکوال هغه هم ستا غوندي د يوه ستر ليکوال لپاره په سياست کې سيده گډون ښه برېښي او څه ډول؟

ځواب: که یو لیکوال اوبیا ادیب غواړي، پر ګڼو ته لار پیدا کړي او ټولنیز ګرانښت او منښت یې په برخه شي، باید د خپلې ټولنې په پرمختللي مبارزه کې کارنده ونډه ولري او لاهڅه یې تل داوي، چې په مخکښانو کې ځای ونیسي. ((ادب د ادب لپاره)) نن سبا هډو هېڅ ارزښت نه لري او ((له سیاست سره کار نه لرو یا مو سیاست نه خوښېږي)) پخپله یوه سیاسي خبره ده. داسې کسان هم له سیاسي گروهې ځان پاکولای نه شي، هرومرو یوه سیاسي لار او تګلار لري او په کړن کې لیدل شوي دي چې تل د پرمختللي سیاست او مبارزې په مخالف سنگر کې ټیک او لري او د دې لپاره د خپل ارتجاعی سیاسي دریځ د پټولو هڅه یې کړي وي، سیاست او ادب سره نه پخلا کېدونکې بولي او له دې انګروزي سره سوچ کوي، نور به وغولوي، له دې ناخبره چې خپل ځان غولوي. هره ادبي زېږنده که شعر دی یا داستان، نندارلیک دی که فلملیک، هرومرو یو سیاسي، یا په بله وینا یو ټولنیز ارمان او پیغام لري، خو که دغه ارمان او پیغام یو خوا له هنري ارمان سره اخیستلی وي او بل خوا د ټولنې له پرمختګ او پرمختیایي بهیر سره سمون ولري، داسې چې د اندو جاج (فکرو مفهوم) له پلوه پوره ژور او د ژبنۍ او هنري جولې له پلوه له یوه ښکلا ییز خوند او راکښون څخه ډک وي او له دې سره سره یې د انساني ټولنې او ژوند په انځورنه او ځلونه کې پوره رښتینولي نغښتې وي، هغه زېږندی به په رښتیا سره منښت او ګرانښت ولري او له دې سره به یې زېږندوی هم له دغه ویاړ څخه برخمن وي.

د نړۍ نوميالي شاعران او ليکوال تل پرمختللي او جنگيالي وي. دلته د سيده او نا سيده پوښتنه سمه نه ده که ستا موخه گوندي غريټوب وي، نو ((شنې په غلا نه چيچل کېږي))، د يوه تش ((پولوټيست)) ليکوال يا په بله وينا د يوه ارتجاعي دريځ ليد توگې او نړۍ ليد لرونکي ليکوال پرمخ د پرمختگ ورشو ډېره لنډه تنگه ده او کوم ارت او په زړه پورې څنډونه او لر ليدونه په مخ کې نه لري او د چا خبره ((د جولا غوندي يې منډه تر مېږوي پورې وي)) او بس.

۹- پوښتنه: ځينې کسان وايي چې ((د استاد زيار د پښتو پالنې روحیه ده له سياسي تگلارې سره ټکر خوري)) ستا په اند دا خبره سمه ده؟

ځواب: دا چې زما پښتو پالنه د ټولنې د کوم ناپښتون ملیت یا ډلې ټپلې په تاوان نه ده، بلکې د افغان ولس د ټولنيز او فرهنگي پرمختگ په گټه ده او له بلې خوا زما له سياسي تگلارې او اند پوهې سره پوره اړخ لگوي، نو ولې تر دا منځ ټکر پېښ شي او که کوم ټکر دلته ليدل کېږي، آره (منشا) يې له ما سره نه، بلکې له هماغو لنډ اندو پښتنو او نا پښتنو يا گوندیانو او ناگوندیانو سره ده چې پښتنو ته د مشروروري يا اکثریت په سترگه نه گوري، کاشکې دوی له ما سره، نه يوازې د مارکسيستي-لينيستي آرونو (اصولو) له مخې، بلکې لږ تر لږه د ټولمنلیو نړيوالو آرونو پر بنسټ استدلال

کولای، هسې بې آرو بې دلیله ادعاوې ماته کوم ارزښت درلودای نه شي.

۱۰- پوښتنه: لکه څنګه چې څرګنده ده، ته د نورو ټولو مخینه والو او ازموښتکارو لیکوالو په انډول له ځوانو شاعرانو او لیکوالو سره زیات نږدېوالی او لورپینه لرې او له همدې کبله درنه ډېر ګڼ شمېر تاو راتاو هم دي، علت څه دی؟

ځواب: ما د (د نوي-زور) د مبارزې سختې شېبې لیدلي او تر اوسه یې لا ګورم، له دې کبله زه نه غواړم زور ځوښی پاتې شم او د ((زړو)) د خوشالونې په بیه ((ځوانان)) له ځانه بېزاره کړم. ما له هغو ((زړو)) څخه ستر لوست اخیستی چې تل یې پر خپلو ((زړو)) ټینګار کړی او د نوي پښت د نوښتونو پر ضد درېدلي، یا په بله وینا د نوي او ځوان استعداد په غورېدا کې خپله نیستي ویني. داسې زاړه خپل ځانونه په خپله منفوروي او کوم درناوی چې ځوانان یې ورته باید وکړي، په لوی لاس له لاسه ورکوي. زه د همدغه رمز په پوهېدو سره دې پایلې ته رسېدلې یم چې نه یوازې ځوانانو ته په کمه سترګه ونه ګورم، بلکې د استعداد د غورېدا او هڅونې مرسته یې وکړم. همدا سبب دی چې تر ((زړو)) مې له ځوانانو سره ناسته پاسته زیاته ده، لیکنې ورسېم او سمه لارښوونه یې کوم، نو ښکاره ده چې تر بل هر چا پر ما ډېر تاو راتاو وي او هماغومره پرې ګران یم، لکه څومره چې دوی پر ما ګران دي. زه که هرڅومره زور شم، فکرو

خیال، هیله او ارمان به مې زړېست ته پرې نږدې او په دې ډول به تر مرگه له ځوان پېښت سره واټن ونه لرم. د نوي ازاد شعر لپاره زما هاند و هڅه د همدې لوبې ښکارندوی دي. زه د دې څه پروا نه ساتم چې زوړ خوښي زاړه دې رانه خوښ وي یا ناخوښ، ځکه بې له هغې دوی د گور پر خنډه ولاړ دي او له دې سره سره یې بې گټې اندونه او ازمېښتونه هم یو ځای ورسره له منځه تلونکي دي.

حال دا چې ځوانان یوه ویره راتلونکې په مخ کې لري او زما د پښت د نورو لیکوالو او فرهنګیالانو ورمندون (قضاوت) او ارزونه (ارزیابي) د همدوی په لاس کې دي.

۱۱- پوښتنه: لکه څنګه چې ښکاره ده، اقتصادي حالت د ژوند په ټولو برخو کې خپلې اغېزې ښندي، ستا اقتصادي اکر په اوس وخت کې څه ډول دی؟

ځواب: زما اقتصادي اکر سمدلاسه په دې بدنه دی چې کار پر کوم او له دې سره مې ورځنۍ اړتیاوې هم خړوبېږي. د زېرمې خیال دومره نه ساتم، تش همدومره یو بچت هومره په پام کې نیسم چې زما او زما د کورنۍ غړیو کومې نابېرې پېښې ته ځواب وویلاي شي. زه په دې برخه کې د المانیانو نه، بلکې د فرانسیانو لپاره خوښوم، لکه چې وايي: ((المانيان د دې لپاره ژوند کوي چې کار وکړي او فرانسیان د دې لپاره کار کوي چې ژوند وکړي)).

۱۲- پوښتنه: لکه څنګه چې برېښي، ستا روغتيايي حالت ډېر ښه دی او لا تراوسه ځوان ښکاري او د

همدغي روغتيا په برکت دې په ۳۵-۳۶ کلن لیکوالی ژوند کې دا دومره کار کړی دی، نو که همداسې روغ پاتې شې او یو اوږد ژوند ولرې، کله دې دا هیله هم په زړه کې غځونې کوي چې په لیکوالۍ کې پر ملي کچه سربېره نړیوال ریکارډ هم ټینګ کړای شې؟

ځواب: لکه چې وایي: ((نړۍ په امید خوړل کېږي))، نو زه هم د خپلو ټاکلو ژوند آرونو (پرنسپونو) د چوکاټ دننه له یوه امید سره ژوند کوم او هغه امید هم دا دی چې په خپل ژوند کې ستر فرهنګي بری او بریاوې ترلاسه کړم. لومړی مې په ملي او بیا په نړیواله کچه، یا مې لږترلږه د خپل ملي او بیا جهاني فرهنګ په تاریخ کې نوم په غټو تورو وکښل شي. زه په همدغه هیله او ارمان د یوه روغتیايي اوږده ژوند پلوی یم او له همدې لامله په پرتلیزه توګه تردې پرو همزولو ځوان پاتې یم. زه د بې خرته دماغی کار ترڅنګه جسمي کار او ورزش، پلي ګرځېدل او هوساییز پروګرام او بیا سم او ارام خوب او وړنده خوراکي رژیم هم له یاده نه باسم د سویس شپږ کلنې تحصیلي استوګنې زما د مادي او مانیز ژوند کچې په لوړونه کې خورا ستر نقش لوبولی دی او همدغه شپږ کاله مې په خپل ژوند کې شمېرلي دي چې هغه هم د څرخي زندان یو کلن بند راته بېرته له صفر سره ضرب کړل، خو بیا هم د ناخوالو او بېلابېلو رواني فشارونو او

اندېښنو زغم مې د رواني تلقين له لارې تل لوړ ساتلی او د
(خوږو) پر پرتله ((ترخه)) ژر ژر هېروم. زما زیات شعرونه له
همدغه تلقین څخه رنگ اخلي، که نه هسې خو مې ژوند سرتريايه
رنځ او کړاو، درد او څړیکې دي او د چا خبره هسې ځان غولوم او زړه
خوشالوم.

((چې په نازلوی شي په زیار زړېږي))

زه په زیار لوی شوم، په ناز زړېږم!

۱۳- پوښتنه: لکه څنګه چې وايي، د لوړ استعداد
او زکاوت خاوندان، یا په بله وینا نابغه د ښکاره
کړو وړو او ناستې پاستې له پلوه زیاتره نارمل نه
وي، یا په ډاګه ووايم له نبوغ سره یو راز لېونتوب
هم ملګری وي، نو ته له دغه پلوه د خپل ځان په باره
کې څه نظر لرې، ایا لومړی ستا دا دومره فرهنګي او
علمي بریاوې د همداسې لوړ استعداد یا ((نبوغ))
ښکارندويي نه کوي او دویم دا چې که دا خبره سمه
وي، نو ستا ځینې نارامۍ او نه سازښتونه یو ډول
((لېونتوب)) نه ګڼل کېږي او باور لرې چې ته هېڅ
راز جسمي او رواني یا دماغي ناروغي نه لرې؟

ځواب: زه څنگه چې د لوړ استعداد، ذکاوت يا نبوغ دعوا نه لرم،
 نو د لېونتوب تور راباندې هم لگېدای نه شي. زه گومان نه کوم، زما
 د ذکاوت کچ و مېچ يا (I.Q) دې دومره لوړه وي او دومره نومرې
 يوړلای شم چې زما د فوق العاده ذکاوت يا نبوغ تربریده ورسې. زه د
 نژدې دېرش کلنو رسمي او نارسمي زده کړو په اوږدو کې هماغه
 مهال د لوړې درجې يا لومړۍ درجې په اخيستلو بريالی شوی يم چې
 زياته خواري او زيار مې گاللي دي، که نه کله کله د بې پروايۍ او
 ناغېرۍ له کبله مې نه يوازې اول نمره گي بايللې چې لا بېخي په
 منځنۍ او ټيټه درجه کامياب شوی يم. زه د کرکټر لوژۍ د آرونو له
 مخې ((دماغي)) کرکټر ارزول شوی او ډلبندي شوی يم (د پوهاند
 سيد بهاوالدين مجروح د شننې له مخې)، او له همدې کبله چې له
 هرڅومره گرانې او پېچلې علمي موضوع او مسالې سره مخامخ
 شوی يم، د پوهېدنې او شننې له توغې يې پوره وتلی يم، خو بيا هم د
 پرله پسې هاندو زيار په پايله (نتيجه) کې. زه همدومره پوهېږم چې
 دومره تېز هوشه نه يم او يو څه وخت ته اړتيا لرم چې يوه علمي يا
 فلسفي پوښتنه او مساله په هراړخيزه توگه حل کړم او هرومرو پرې
 بريالی کېږم. زما پرتليزه روغتيا زما د خپلې پاملرنې او اوډلي ژوند
 زېږنده ده. يوه نيمه روغتيايي ستونزه به هرومرو ولرم چې يا خو به
 مور زېږې وي او يا خو به مې د ژوند په لومړنيو پنځلسو کلونو کې
 راپېښه شوی وي، ځکه دغه کلونه مې له سختې بېوزلۍ او بدو ویت
 سره ملگري وو. زه له څو کلو راهيسې پوه شوی يم چې ښی غوږ او
 کينه سترگه مې کمزوري دي او له دې سره مټې پر دې هم ورسېدم

چې دا دومره عمر او بیا د زده کړو په بهیر کې هرومرو زیانمن شوی
 یم او ډېر څه مې چې باید لاسته راوړی وای او ژر مې لاسته راوړی
 وای، له لاسه وتلي دي. حافظه مې هم دومره پیاوړې نه ده او د ټولو
 په پای کې له ارثي پلوه زما د پزې د څوکي یو څه کړوالی هم تل زما د
 ناپامۍ او نه ځیرتیا سبب شوی دی.

زما نه ژبور تیا هم ښایي د پاسنیو طبیعي او کسبي روغتیايي
 نیمگړتیاوو زېږنده وي او له همدې کبله مې د زده کړو په گړنیو
 ازموینو کې تل پوره نوموړې نه دي اخیستي او په لیکنیو
 (تحریري) هغو کې مې بیا پوره پوره وړې دي. اوس هم زه تروینا په
 لیکنه کې ځان ډېر پیاوړی ننګیرم. که دا خبره سمه وي چې د هر چا د
 استعداد او ذکاوت له لوړوالي سره هماغومره د لېونتوب لوړوالی
 هم وي، نو کېدای شي، دغه غبرگ ویاړ زه هم ولرم. خورښتیا رښتیا
 داده چې زه ټول فرهنگي او علمي بری او بریاوې د خپل لوړ استعداد
 زېږنده نه، بلکې تر هر څه دمخه د خپلو هاندو هڅو او خولې تویونو
 پیېره بولم، زه دلته د نوميالي مخترع اډیسن د خبرې پخلی کوم چې
 د اختراعاتو په باب یې د یوې پوښتنې په ځواب کې کړی وه: ((نبوغ
 په سلو کې ۹۹ په خولې توینه اړه لري او یوازې یو په الهام)).

فرهنگیالی روغتیا پال

ډاکټر محمد فرید بزگرد هېواد ځوان او تکړه لیکوال
او روغتیا پال دی. لوی څښتن تعالی ورته په دواړو

برخو کې ښه قلم او
پوهه ورکړي دي.
تراوسه پورې یې په
طبي برخه کې خپل
او د نورو لیکوالو تر
لسو عنوانونو زیات
کتابونه او رسالې

چاپ کړي او هم یې په ټولنیزه او ادبي برخه کې د گڼو
لیکوالو آثار خپاره کړي دي. دا مرکه یې د هیلې
۱۳۷۹ل کال په لومړۍ گڼه کې خپره شوې، چې دلته یې
تاسو ته وړاندې کوو او ستاسو پام ورته را اړوو.

دود خو داسې دی، څوک چې چا سره مرکه کوي نو لومړی ترې دا پوښتي تر هر څه وړاندې درنو لوستونکو ته خپل ځان وروپېژنه! زه به هم خپله لومړۍ پوښتنه له همدې دوديزې پوښتنې پیل کړم.

نوم مې محمد فرید بزگرد ۱۳۴۲ لمريز کال د غبرگولي پر ۱۳مه د کونړ ولايت د نرنګ علاقه دارۍ د چهارقلعه نومي کلي په يوه متدينه او علم دوسته کورنۍ کې زېږېدلای يم.

لومړنۍ زده کړه مې د نرنګ په لېسه کې کړې او تر اووم ټولګي وروسته د کابل په حبيبيه لېسه کې شامل او پر ۱۳۵۸ ل کال د دغې لېسې د ساينس له څانګې فارغ شوی يم. پر ۱۳۶۵ کال د عمومي طب په څانګه کې د کابل طب پوهنځي څخه فارغ شوم. څه موده مې د کابل د عدلي طب په رياست کې کار وکړ او پر ۱۳۶۷ کال پېښور ته له خپلې کورنۍ سره رامهاجر شوم.

د هجرت په چاپېريال کې مې په ګڼو روغتونونو او کتنځيو کې کار کړی دی. اوس د ختيځ د بيا رغونې ادارې (کور) مشر يم، د او.ار.ای. انټرنيشنل دخپرونو د څانګې مسوول يم، د افغان روغتيايي کارکوونکو لپاره د درې مياشتنۍ طبي مجلې (سلامتۍ) د ليکوالو د بورډ او د ليکوالو د کمېټې غړی يم، د پاکستان د ماشومانو د ډاکټرانو د اتحاديې (PPA) غړيتوب هم لرم.

له هېڅ سياسي پرې سره اړيکې نه لرم، د خدای (ج) دمخلوق خدمت تر هر څه لوړ بولم، په رڼه کې مې د گران هېواد مینه په ټوپونو ده او ویاړم چې افغان، پښتون او مسلمان یم.

له لیکوالۍ سره دې مینه او لېوالتیا څه وخت پیدا شوه او بیا څه وخت دې پر لیکوالۍ پیل وکړ؟

چاپېریال د انسان پر کړنه کې ستر رول لري. له ډېر کوچنیوالي څخه مې په خپل شاوخوا کې کتابونه لیدل، کله چې د لېو لوستو شوم، نو د ښوونځي د کتابونو تر څنگ مې نور کتابونه لوستل. تر شپږم ټولگي پورې، ما د هغه وخت په پښتو ژبه چاپ شوي اکثر کتابونه لوستي وو، په کور کې مویو کوچنی کتابتون درلود، چې د نورو کتابونو تر څنگ په پېښور کې ډېر چاپ شوي کتابونه په کې وو، هغه وخت چې پلار مې په افغان قونسلگرۍ، پېښور کې کار کاوه، راوړي وو. چې له هغې جملې څخه د صاحبزاده محمد ادریس ښکلی ناول ((پېغله)) هم و. دغه کتاب به ترا تم ټولگي پورې ما تر شل ځله هم ډېر لوستی وي، نو له همدغه وخته کېدی شي زما لیکوالۍ سره مینه پیدا شوې وي. بله مسئله په کې زما د پلار رول و، چې همېشه یې موږ ټول لوستلو او لیکلو ته هڅولو.

زما لومړۍ ژباړه د المپیک د لوبو په هکله چې له انګلیسي مې ژباړلې وه، پر ۱۳۵۷ کال په هېواد ورځپاڼه کې خپره شوه، هغه مهال زه په یوولسم ټولگي کې وم. کله چې له ښوونځي فارغ شوم، نو د کانکور تر ازموینې وروسته د جګو نومرو په ترلاسه کولو د ممتازو محصلینو په ډله کې یې د زده کړې لپاره بهر ته استوونکو

محصلينو کې يې زما نوم هم ليکلی و. په لومړيو کې يې موږ ته ويلي وو، چې تاسې پولنډ يا هند ته د لوړو زده کړو لپاره استوو، خو کله چې موږ تگ ته چمتو شو، پاسپورټ، انگليسي بری ليک مو تيار کړل، نو بيا موږ خبر شو، چې دا بورسونه يوازې روسيې ته دي او دا هغه وخت و، چې دکمونستانو پر ضد د افغان مېرني ولس پاڅون په غښتلي کېدو و، نو د يورنيتيني افغان لپاره دا ناشونی کار و، چې په دغسې شرايطو کې دې زه روس ته لاړ شم او هلته دې د خپل هېواد پر ضد وروزل شم، نه زما زړه کېده او نه مې کورنۍ دا هيله درلوده. نو له تگ څخه مې ډډه وکړه، د وخت رژيم هم زه جزايي هغه کال پوهنتون ته پرې نښودلم او زما د تبديلي مکتوب يې د راتلونکي کال لپاره راکړ، يانې په دې ډول يې غوښتل چې زما يو کال ضايع شي. دغه مهال د افغانستان پياوړي ليکوال او شاعر محترم عبدالله بختانی خدمتگار چې زما د پلار خورا نږدې دوست و، د هېواد ورځپاڼې رئيس و، چې په خپل تشکيل کې يې څو مجلې هم درلودې، زه يې د ننگرهار په مجله کې د فني غړي په صفت مقرر کړم. که څه هم د غلته مې د کار موده کمه وه (۷-۸ مياشتې) ځکه چې پوهنځی په پيل کېدو و، خو همدلته وه چې له ليکوالۍ سره مې مينه نور هم غښتلې شوه، د ليکوالۍ يو نيم فن مې زده کړ او پښتو ليکل مې تر يوې اندازې اصلاح شول، د دغې مجلې لپاره به مې ليکنې او ژباړې کولې تر هغې چې وتړل شوه.

کله چې پېښور ته رامهاجر شوم، نو په همدغو ورځو شپو کې د (دعوت) غوټۍ هم په غوړېدو وه، نو هغې ته به مې راپورونه او

ليکنې وراستولې، چې بيا مې همدلته د IRC د ژورناليزم يونيم کلن کورس ولوست، تر هغه وروسته مې غوښتل چې خپله زده کړه او تجربه د طبي ليکنو لپاره ډېره وقف کړم، ځکه چې په دې برخه کې موږ دومره څوک نه درلودل.

په رسېدلو ټولنو کې هر څوک چې د هر مسلک خاوند وي، ليکوالې يې ورسره زده وي او د ليکوالۍ په وسيله خپل مسلک ته وړ خدمتونه کوي، خو موږ په ټولنه کې ليکوال تر ډېره حده يوازې اديب، شاعر او تاريخ ليکونکي ته ويل کېږي، په نورو مسلکونو کې د ګوتو په شمېر ليکوال لرو، له نېکه مرغه چې تاسو هم ليکوال يې هم رنځپوه او روغتيا پال، څه فکر کوئ که موږ په ټولنه کې د هر مسلک خاوند د خپل مسلک تر څنګ پر ليکوالۍ هم پوه وي، نو دا به موږ ژبې او ولس ته څومره ګټې ورسوي؟

ډېره مننه، د يوې ژبې د ژوندي ساتلو او له هغې نه د ضرورت د يوې ژبې جوړولو کې بايد ټول برخمن شي، هغه که په هر مسلک کې زده کړه ولري، بايد د علمي کارونو تر څنګ د پوهنيزې ليکنې لپاره عملي کار هم وکړي. د خپل مسلک په اړه کتابونه او مقالې

ولیکي ویې ژباړي او په اړونده مسلک کې خپرنې وکړي. له بده مرغه رښتیا هم زموږ په ټولنه کې لیکوالي یوازې د شاعرانو او ادیبانو کار دی، خو دوی ته به دا ناشوني وي چې یو غیر مسلکي کس په بله برخه کې یوازې په دې نوم چې شاعر یا ادیب دی، څه ولیکلای شي، ان ژباړل یې هم ساده کار نه دی، نو زه دې ته شدیدې اړتیا احساسوم او زما په نظر د همدې مسلکي خلکو پښتو ته نه پام ددې باعث شوی دی، چې پښتو له نظره پربوزي او دې ژبې ته سیمه ییزه او نړیواله بې توجهي رامنځته شي. مسلکي لیکنې کېدای شي په لومړیو کې ستونزمنې وي، خو ورو ورو هر څه اصلاح کېږي. د مسلکي ژباړې یا لیکلو ښه والی دا دی، چې مسلکي اصطلاحات په کې ډېر وي، نو که پښتو ژباړه یې سخته وي، کېدای شي اصطلاح پرته له ژباړې ولیکو، چې دا مسلکي ژباړه یا لیکنه نسبت ادبي لیکنې او ژباړې ته اسانوي، او بله ښېگڼه په مسلکي لیکنه یا ژباړه کې داده چې که د ادبیاتو له نظره کمزورې هم وي، زیات توپیر نه کوي، ځکه چې هدف یې د مقصد رسول دي. نو مسلکي لیکنه ساده او اسانه ده او په مسلک کې تکره او وارد پښتانه د پښتو په علمي کولو او ژوندي ساتلو کې حیاتي رول لرلای شي.

پر دې مسایلو ډېر بحث شوی دی، چې که موږ غواړو خپله ژبه بډایه کړو، نو د نورو کارو ترڅنګ باید د ژبې علمي کېدنې ته زیاته پاملرنه وکړو!

تاسو د پښتو ژبې د یو علمي او عملي کارکوونکي او خدمتگار په توګه دا مسئله څنګه ارزوئ؟

لکه مخکې چې مې وویل یوه ژبه یوازې د علمي پانګې په درلودلو ژوندۍ پاتې کېږي او له نورو ژونديو ژبو سره سیاله کېږي، نو پښتنو ته هم پکار دي چې د خپلې ژبې د ژغورلو، ژوندي ساتلو او د نړۍ د کره ژبو په کتار کې د ودرولو لپاره باید د پښتنو د علمي کولو لپاره هڅه وکړي. له نېکه مرغه په پښتو کې ټولې هغه بنسټګنې چې د یوې علمي ژبې لپاره په کار دي، شته دي او موږ کولای شو، چې د نړۍ ټول علوم پښتو کړو. دا د یو کس یا څو محدودو کسانو کار نه دی، باید ټول په ګډه متې راوښکارو او څه چې مو له لاسه کېږي په دې اړه وکړو. له نېکه مرغه اوس پښتانه د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېدلي، په مختلفو ساحو کې یې زده کړې کړي دي او ډېرې ژبې یې زده کړي دي، نو له دې موقع څخه په ګټې باید د لویدیځې نړۍ علم پښتنو ته را انتقال شي.

تاسو تر اوسه پورې په پښتو ژبه څومره علمي (طبي او نور کتابونه) چاپ کړي دي؟

دې پوښتنې ته به په څو برخو کې ځواب ورکړم: د ختیځ د بیارغونې ادارې (کور) له لارې موږ تر اوسه ۲۱ کتابونه خپاره کړي چې تقریباً اکثره یې علمي دي چې په دې ډله کې درې فارسي، یو انګلیسي او پاتې اوولس یې پښتو دي. د پښتو مهم علمي کتابونه چې د کور له لارې خپاره شوي عبارت دي له: د سینې

ناروغي او توبركلوز، تشخيصي راپيولوژي، درملود استعمال عملي لارښود، د کمپيوټراساسات او وينډوز، دارواپوهنې ښوونځي، د جزا قانون شرحه، افغانستان: فيډراليزم، د خوب نړۍ، په لومړنيو ښوونځيو کې د ژبې د زده کړې لارښوونې او ستراتيژي او داسې نور.

د او.ار.ای. د خپرونو د څانگې له لارې موږ په لسگونو کوچنۍ علمي رسالې په پښتو خپرې کړي چې مهمې يې عبارت دي له: ايډز څه شی دی؟، د نشې زيانونه، د نشې زهر، په ختيځ نورستان کې د اپينو استعمال او نور. همدا راز د دې ادارې له خوا مختلف پامفيلونه لکه ملاريا، کالډانه، ايډز او نور خپاره شوي دي. د ايډز فليپ چارټ په څلورو ژبو ډېر ستر کار و چې د روغتيايي کارکوونکو لپاره ما جوړ او د دې ادارې له خوا خپور شو، چې د نړۍ ډېرو هېوادونو يې نمونې وغوښتې او د پاکستان د مختلفو ادارو له خوا استعمالېږي.

ما ډېرې طبي رسالې او روغتيايي چارټونه د AMI په طبي درې مياشتنۍ مجله (سلامتۍ) کې په پښتو خپاره کړي دي، چې هريو يې د نړۍ د روغتيايي ادارې (WHO) او UNICEF له مهمو خپرونو څخه دي، چې مهم يې دا دي: په کوچنيانو کې د ټوخي او تنفسي ستونزو د تشخيص او درملنې چارټ، سوزېدل، وچکۍ، د نسناستې ناروغۍ د اهتمام چارټ، کولرا، د غوړ انتانات، د غوړ د انتان د تشخيص او درملنې چارټ او داسې نور.

او په دې وروستيو کې مې د ARIC لپاره دوه کتابگوټي په پښتو وژباړل چې کېدې شي تراوسه چاپ شوي وي، چې يو يې ډېر خوراکي او بل د پزې-غوړ-ستوني او سترگې ناروغۍ په نامه دي، همدا راز د SERVE روغتيايي زده کړو لپاره مې څو طبي رسالې ايډيټ کړي دي.

لکه څنگه چې موږ ته څرگنده ده تاسو د چاپ په برخه کې د ادبي (شعري) کتابونو په انډول طبي او نورو علمي کتابونو چاپ ته زيات ارزښت ورکوئ، د دې علت څه دی؟

ښاغلی يون صاحب! د مچيو چک راباندې مه راپاروه، د دې پوښتنې ځواب يو څه مخکې ويل شوی دی، خو دلته به پرې لږ څه زياتونه وکړم. په پښتو کې د علمي اثارو نه موجوديت د دې سبب شوی چې موږ علمي کتابونو ته ترجيح ورکړو. دا د ټولنې اړتيا ده او په دې ډول زموږ ټولنه مخکې تللای شي. که تاسې يو کتابپلورنځي ته ورشئ، په ډېره مشکله په کې پښتو کتاب پيدا کوئ او هغه به هم شعري او لنډې کيسې. په پښتو ژبه د شعر کتابونه خورا ډېر دي، شاعران د ټولنې ډېر حساس خلک دي، بايد قدر يې وشي، خوزما په اند يوازې شعر د ټولنې درد نه شي دوا کولای. شاعريو ټولنيز درد د شعر په قالب کې بيانوي، هغه درد چې ټول ځوروي، موږ بايد د درد درمل ولټوو چې هغه علم دی، پوهه ده، نه دا چې د هغې د بيان لپاره مختلفې طريقې استعمال کړو، وزن او قافيې ورته ولټوو.

هيله ده زما درانه دوستان له ما څخه په دې ناراضه نه شي، دا يو تريخ حقيقت دی او له ستونزو تېښته ده. په رښتيا هر سړی شعر نه شي ويلای، شعر ځانگړې هوښيارتيا او سپېڅلې احساس غواړي، چې دا گوهر په هر چا کې نشته، خو که موږ په اوسنيو شرايطو کې دا گوهر د يو ښه کار لپاره استعمال کړو، بد کار به نه وي. همدغه شاعر د شعر پرځای کولای شي، يوه علمي څېړنه وکړي، د ټولنې د بيا ودانولو لپاره يو څه وليکي، يو څه وژباړي او که دا يې له لاسه نه کېږي، غلي دې کېږي.

هغه پيسې چې د شعر پر يو کتاب لگېږي په هغو کولای شو د يو ښوونځي لپاره يو کتاب چاپ کړو، د روغتيا په هکله يو کتاب چاپ کړو، د ساينس او تکنیک په اړه يو څه چاپ کړو او داسې نور. کله کله داسې پېښېږي چې گڼ مصروفيتونه او گڼ کارونه د سړي کار او مسلک ته زيان اړوي، د گڼو اثارو خپرول او نورو خپرنیو بوختياوو خو ستا آر مسلک (طبابت) ته څه زيان نه دی اړولای؟

يون صاحب، رښتيا هم کله داسې کېږي، چې سړی دومره په کار بوخت وي او يا پرې کارونه دومره ډېروي چې لاره ورکه کړي. رښتيا هم زما مصروفيتونه خورا ډېر دي، اکثر دوستانو او زما د کورنۍ غړو ته هم دا پوښتنه پيدا کېږي، چې ډاکټري يې پرېښې او ليکوالي يې راخيستې. کله کله مې راته پلار وايي چې تا هسې طب لوستی، ادبيات به دې لوستي وای. خو حقيقت دادی، چې زما بوختيا زياتره

په طبي برخه کې وي. په رښتيا هم کله په مياشتو مياشتو ستاټسکوب په لاس کې نه اخلم، خو د طبي خپرونو له لارې په سلگونو نورو هم مسلکانو ته ورښيم چې څرنگه بايد ستاټسکوب استعمال کړي، زما مقصد دادی که زه مستقيماً د ناروغ درملنه نه کوم، په نامستقيم ډول په سلگونو ان په زرگونو ناروغان د نورو روغتيايي کارکوونکو په واسطه معاينه کوم. که زه په کتنځي کې کېنم کېدی شي د ورځې ۲۰-۳۰ ناروغان وگورم او يوازې همدوی ته مې خير ورسېږي، خو زما کتابونه او خپرونې په سلگونو ډاکټران او نور روغتيايي کارکوونکي لولي، نو په دې ډول مې زرگونو وگړو ته نامستقيم خير ورسېږي.

د يو څه ليکل بايد د يو څه پراستناد وشي، ليکل سند دی، نو څه چې زه د خپلو هېوادوالو لپاره ليکم، د يو څه پراساس يې ليکم، او د همدې مجبوريته له مخې زه ډېرې نوې څېړنې مطالعه کوم، نوي کتابونه لولم، څېړنې کوم، د نړۍ له ډېرو معتبرو طبي منابعو سره په تماس کې يم، په نړيوالو کنفرانسونو او غونډو کې گډون کوم او تر لاسه شوي پوهه خپلو هم مسلکانو او هېوادوالو ته د ليکلو او ژباړلو په وسيله انتقالوم. دا ټول له مسلک سره ارتباط دی، نو زه له مسلک څخه لرې نه، بلکې مسلک ته خورا نږدې شوی يم. په څنگ کې يو نيم نا مسلکي مصروفيت هم شته خو دومره نه دی چې زما مسلک دې متاثر کړي.

تاسو يو ليکوال ډاکټر يا ډاکټر ليکوال يې، له دواړو خواو د پښتنو ارواپوهنه ښه درملومه ده،

څه فکر کوي، چې په پښتني ټولنه کې د يو ليکوال
لپاره د هيله مندي او نهيلۍ څومره اندول ساتل په
کار دي او يو ليکوال بايد په داسې يو ستونزمن
چاپېريال کې خپل کار څه ډول پرمخ بوزي؟

که موږ پښتني ټولنه په نظر کې ونيسو او د روښانفکره ليکوالو
کار دلته وڅېړو، ډېر د هيلې وړ نه دی. ددې علت زما په نظر په
پښتنو کې د لوستو وگړو کموالی دی. زياتره ديني علوم او ديني
ليکوالان او عالمانو ته په ښه سترگه گوري. که رښتيا را باندې وايې
د ټولنې اړتيا نه احساسوي. فکر کوي چې کتاب لوستل د پيسو د
لاس ته راوړلو لپاره دي او يا ځينې منفي انگېرنې چې گوندې سړي
له دين څخه لرې کوي او داسې نور. خو له نېکه مرغه اوس په ځوان
کول کې له لوست او ښوونځي سره ډېره مينه پيدا شوې چې دا
ليکوال ته هيله پيدا کوي، چې اميد دی راتلونکي نسل به د دوی
قدر وکړي.

بله ستره ستونزه چې زموږ په ټولنه کې ده، دوی هرڅه د پيسو په
تله تلي، په دې مانا چې که څوک شتمن و، هغه هرڅه دی، خو که
ډېر ستر ليکوال وي، خو جيب يې خالي و په پښتني ټولنه کې يې
ځای نه وي. څوک ورسره مرسته نه کوي، د قدر په سترگه ورته نه
گوري او تر ټولو مهمه دا چې کتابونه يې نه رانيسي.

بله ستونزه د تنظيمونو په وخت کې او يا د کمونستانو په وخت
کې د خپلو ځانگړو اهدافو لپاره د کتابونو وړيا وېشل و، چې

پښتانه د مفتو کتابونو روږدي شوي دي، نو اوس پښتانه اکثرو کتابونو او لیکوالانو ته د شک په سترګه ګوري، فکر کوي چې لیکوال د دوی لپاره کومه نوې ستونزه زېږوي او ګرم هم نه دي.

ددې راز ستونزو د حل لپاره بنسټیز کار په کار دی، منطقي خپرل غواړي، چې په ډېر احتیاط او ورو ورو دا ستونزه حل شي، خلکو ته قناعت ورکړ شي، چې د ټولنې په پرمختګ کې د لیکوالو په رول پوه شي، ملي پانګوال باید له لیکوالو سره مرسته وکړي، ملي سوداګرو روزل شي، د ښوونې او روزنې سویه لوړه کړای شي، د لوستو شمېر نه لوړه کړای شي، هغه منفي انګېرنې چې په ټولنه کې دي له هغو سره مقاومت وشي او خلک د پوهې په اهمیت پوه شي.

اوس اوس خو پښتو ژبې ته په هر ډګر کې خورا زیات کار کېږي، تاسو دې کار ته څومره هیلې لرئ؟

که موږ په کیفیت پسې ونه ګرځو او یوازې کمیت په نظر کې ونیسو، خو ښه کار دی، خوزه ډارېډم، چې پښتانه ډېر احساساتي قوم دی، ډېر لنډ اندي دي، د کار همغه شېبې او سملاسي ګټې په نظر کې نیسي، هر اړخیزې اغېزې او عواقب یې نه سنجوي چې دا د پښتنو د ټولو اوسنیو او پخوانیو تاریخي ستونزو اساس دی. دوی په هر کار کې خورا له افراط نه کار اخلي، د کمونستانو په وخت کې یې په برېتونو خولې پټې کړې وې او د هجرت په چاپېریال کې خو عرب د پښتنو مسلمانۍ ته ګوته په خولې پاتې وو. زه وایم چې داسې نه شي، چې موږ له دې روشنفکر قشر څخه هر څه پاتې وي او یوازې د کتاب پر چاپولو بوخت وي. موږ باید وڅېړو چې

لوستونکي لري او که نه؟ د کتابونو لست کول یا کتارول نه دي په کار، د ټولنې او وگړو اړتیا، د ځوان قشر غوښتنه باید په نظر کې ونیول شي.

بله مسئله د کتاب کره والی دی، نه دا چې رنگین پوښ ورکړه، تکرار تکرار مطالب راغونډ کړه او په الماری کې یې کتار کړه. د افغانستان دننه د تعلیمي نظام گډوډ بدل، د هجرت په چاپیریال کې د پښتنو ښوونځیو نشتوالی، هغه ستونزې دي چې ژور فکر غواړي. ایا دومره کتابونه چې چاپېږي، دوه درې کاله وروسته به لوستونکي ولري؟ لومړی باید په ځوان کول او کوچنیانو کې د مطالعې شوق پیداشي، دهغوی له خپلې ژبې سره مینه پیداشي، دهغوی په خپله ژبه زده کړه وکړي. دوی له خپلې ژبې بېخي پردي دي او لا پردي کېږي. افغان ځوانان په پرديو ښوونځیو (سکولونو) کې دي، ان د پښتو یوه کرښه لوستی یا لیکلای نه شي، نو دومره کتابونه چې چاپېږي لږترلږه ۵۰٪ لوستونکي ولري. کتاب هر څوک اخلي. موږ باید په پښتنو کې د وړیا کتاب لاس ته راوړلو ناولی کلچر پای ته ورسوو، زما مقصد دا نه دی، چې تجارتي اړخ ته یې باید ډېر پام وشي، مقصد مې دادی چې ټولنه او وگړي ورته اړتیا ولري او د اړتیا له مخې لوستونکي پیدا کړي او خلک یې واخلي.

کله کله په ځینو ادبي کړیو کې دا خبرې راپورته کېږي، چې پېښور مېشو، هېواد مېشتو او

لويديځمېشتو افغانانو ترمنځ د فرهنگي او علمي کار لپاره ملگرتوب ډېر ښه اړيکي ټينگ شوي دي، دا بايد وپالل شي او د ملي ارمان لپاره ترې کار واخيستل شي، که څوک د ځاني گټو او يا نورو تمايلاتو لپاره دا امکانات وکاروي، نو دا اوسنی بهير به ټکنی کړي او ستونزې به رامنځته شي، ستاسو په نظر بايد په دې برخه کې څه وشي چې دا کارونه نور هم ښه شي؟

رښتيا هم په دې وروستيو وختو کې پېښور مېشتو، هېواد مېشتو او لويديځمېشتو افغانانو ترمنځ د خپل فرهنگ د ودې لپاره خورا مثبت بدلون رامنځ ته شوی او ددغې لړۍ له برکته خورا مهم اثار چاپ شوي او د پښتو ډېرو لېوالانو ته د لوست مواد برابر شوي دي. دا ډېر د قدر او درناوي کار دی، ټول افغانان يې بايد مننه او درناوی وکړي. په لويديځ کې په ډېره مشکله پيسې لاس ته راځي او اکثره وگړي دومره بوخت وي، چې خپلې کورنۍ ته هم په مشکل رسېږي، نو په دغسې ټولنه کې که داسې زمري راپيدا کېږي، چې خپل هېواد او فرهنگ ته يې پام وي، دا ډېره ستره خبره ده. نو زما په نظر ددغو درنو هېوادوالو پاک او سپېڅلي احساسات بايد ټکنې نه شي، بلکې نور هم قوي او غښتلي شي، له هغوی سره بايد مرسته وشي، چې هغه مالي امکانات چې د هغوی په وسيله برابرېږي، په

ښو لارو کې ولگول شي. که خدای ناخواسته څوک له دغو سپېڅلو احساساتو څخه بده گټه اخلي او هغه لکه د تنظیمي غنیمتونو په شان د خپلو چارو لپاره استعمالوي، دا زه خورا ستر او نه ښونکی خیانت ګڼم. ځکه چې بیا به د دې چوپړ پر رښتینو خدمتګارانو هم څوک باور نه کوي. زما په اند ښه به دا وي، چې دغه مالي مرستې باید د یو شخص په وسیله نه، بلکې د یوې جرګې له لارې ولگول شي، د لگولو لارې یې دقیقې وي او مرسته کوونکو ته باید بېرته رښتیني راپور ورکړ شي.

که یو وارې دغه بې اعتباري رامنځته شوه، نه جبيره کېدونکې پایلې به ولري، نو هیله ده چې دواړه خواوې هغوی چې مرسته کوي او هغوی چې له مرستې ګټه اخلي، باید صادق او موخه یې افغانستان او افغانانو ته خدمت وي، باید هېڅ ډول شخصي اغراض په هغې کې ذیدخل نه کړي.

تاسې په راتلونکي کې د طبي څېړنو او چاپ په برخه کې څه پلان لرئ؟

څرنگه چې موږ کومه خاصه مالي منبع نه لرو، چې کلنۍ بودجه مو معلومه وي، نو له همدې کبله کوم ځانګړی پلان هم نه لرو، د (کور) له خوا د ماشومانو د طبابت عملي لارښود کتاب تر ژباړې لاندې دی چې IAM له خوا تمویلېږي، د او. ا. ای. له خوا د جنسي مقاربت له لارې خورېدونکې ناروغۍ او ایډز یو کتاب هم په نظر کې دی چې زه باید پرې کار وکړم. هیله لرم چې ټول طبي کتابونه د یوې مرجعې له لارې خپاره شي چې په دې ډول د ممکنه غلطیو مخه ونیول شي،

او طبي كره اصطلاحات استعمال شي، كه كومه تكنيكي نيمگړتيا په كې وي هغه لرې شي.

په علمي، فرهنگي او په نورو هېوادنيو چارو كې سترپيا او ستونزې گالل د انسان د روحي ارامتيا په برخه كې خومره اغېزمن دي؟

د هېواد مينه، ملي احساس او مسووليت، روانه غميزه، د افغانانو معصوميت او بېوزلي، د هجرت ناخوالي او په لسگونو نور عوامل انسان دې ته هڅوي چې څه يې له لاسه كېږي خپل هېواد او هېوادوالو ته وكړي. زه د هر كار په ترسره كولو د لوی څښتن شكر او مننه پرځای كوم چې د يو څه كولو توان يې راكړي. ښكاره ده چې د هر كار ښه پايله سړي ته روحي ارامتيا ورپه برخه كوي، خو له بده مرغه په افغانستان كې گډوډ حالات او بې ثباتي او د هجرت په چاپېريال كې د هېڅ ډول حقوقو نشتوالی ځينې وخت د روحي ارامتيا پر ځای روحي ستونزې سړي ته راوړوي. ته به يو كار په خورا زحمت او زيار سرته ورسوي او له نورو به ددې توقع كوي، چې ستا د كار درناوی به وكړي او يا به په كې يو څه برخه واخلي خو ځينې وخت داسې پېښېږي چې يو كار سړي ته ستونزه شي. د بېلگې په ډول د محترم ډاكټر صاحب ناصر شينواري كتاب چې هغوی پرې ډېر تكليف ايستلی و او تر خورا زحمت او زيار وروسته موږ چاپ كړ، له هغې څخه مو ۴۷۰ ټوكه د ننګرهار د طب پوهنځي ته تقريباً يو نيم كال مخكې واستول، خو يو ټوك يې هم د طب زده كوونكيو ته

تراوسه نه دی ورکړ شوی، چې زما احساس یې خورا ژوبل کړ او فکر کوم چې پوهاند صاحب به هم روحاً ډېر ژور بدلای وي، همدا راز ځینې وختونه سړی ډول ډول خبرې اوري چې روحاً نا ارامه کېږي، خو په هر صورت، زه د خپل هېواد او هېوادوالو لپاره یو څه کوم روحاً آرام او ځان سوکاله احساسوم.

ښه به وي چې تاسو د خپلو کارونو د ښه اوډن او سمبالښت لپاره د پښتنو لیکوالو، ډاکټرانو یوه جرگه جوړه کړئ چې کارونه مو له انفرادي حالت نه ډله ییز حالت ته واوري؟

رښتیا هم له یوه سر څخه دوه او له دوو درې ښه دي. زه چې هر کار کوم له مسلکي خلکو سره پرې خبرې کوم، خو رښتیا هم داسې جرگه گۍ لا تراوسه موږ نه لرو، چې په گډه تصمیم ونیسو، زه د داسې همفکرو او سپېڅلو هم مسلکانو په لټه کې یم چې هدف یې یوازې او یوازې انسانیت، افغانیت او اسلام ته خدمت وي، هر څوک چې دغه احساس ولري، زموږ د زړه دروازې ورته پرانیستي دي.

د خپل درد بدلي ولس او هېواد لپاره څه هیلې لري؟
د خپل درد بدلي ولس او هېواد لپاره زما هیله لکه د نورو ژور بدلو کړېدلو، مهاجرو افغانانو په څېره ده، یو هوسا، یو موټی، پرمختللای او سوکاله افغانستان چې ټول افغانان په کې پرته له کومې ستونزې، تبعیض او جگړې ژوند وکړای شي، بشپړه فردي خپلواکي په کې وي، گاونډیان مو په حسرت راته وگوري او له

لويديزې نړۍ خلک د کار او علم د ترلاسه کولو لپاره زموږ هېواد ته راشي. ټولو پښتنو ته په خپله ژبه هرڅه موجود وي، خپل کورگي مو جوړوي او چاته محتاج نه يو. نورې نړۍ سره انساني او له اسلامي هېوادونو سره د ورورۍ له مخې مرسته وکړو. غښتلی او قوي حکومت ولرو، چې په هرځای کې د افغان پوښتنه وکړي. نړيوال د افغان نوم په قدر او عزت ياد کړي، او ګاونډيان مو وياړ وکړي چې زموږ په ګاونډ کې دي، نړيوال مارکېټونه له افغاني موادو ډک وي.

د بېلابېلو مسلکونو خاوندان په ليکنۍ پښتو کې يوڅه ستونزې لري، ليکنۍ ژبه کره او سمه نه کاروي، خو ځينې ليکوال بيا په قصدي ډول د کره، نړه او معياري پښتو له کارولو ډډه کوي، خو تاسو په ژبنۍ او ليکنۍ برخه کې ښه کره او معياري ژبه کاروئ، ښه به نه وي چې د بېلابېلو مسلکونو خاوندان او بېلابېل ليکوال په ژبنۍ او ليکنۍ برخه کې د ژبپوهانو لاره تعقيب کړي، چې د ګډوډۍ مخه ونیول شي؟

هرڅه چې کره او سټنډرډ وي، ډېر وګړي ترې مستفيد کېدلای شي، دناکره ژبې استعمال لوستونکو ته ستونزې راولاړوي، يو ځای به يو څه يو ډول ليکل شوي وي او بل ځای به بل ډول نو دا په ځانګړي ډول هغوی ته چې له ژبې سره دومره بلد نه وي، مشکل پيدا کوي، نو ددې

ستونزې د له منځه وړلو لپاره بايد هڅه وشي، چې يو او کره لیکدود مروج او ټول د قلم خاوندان يې مراعت کړي. هغوی چې کره لیکدود له ناخبرۍ څخه نه کاروي، ورو ورو اصلاح کېږي، خو هغوی چې ښه پوهېږي، سم کار پرېږدي او ناسمه لیکنه کوي بیاخو جرم دی او له خپلې ژبې سره خیانت. د دغسو لیکنو باید تر خپله وسه مخه ونیول شي او له لیکوالو سره یې خبرې وشي چې ولې دا کار کوي. د موضوع علت باید څرگند او په حل کې یې کوښښ وشي، ژبه د یو سړي نه ده، ژبه په ولس پورې اړه لري، نو د ولس په سترگو کې خاورې شیندل او ناکره ژبه استعمالول نه ښونکی عمل دی.

پاتې شوه د نړه پښتو خبره، دا هم سپېڅلی کار دی، خو دومره ضرور نه دی چې پرته له هغې دې لیکل ناشوني وي او یا باید حتماً نړه ژبه وکارول شي. زما په اند په اوسنیو شرایطو کې چې پښتانه ټلويزيون نه لري، راډيو نه لري، اخبار نه لري، چې نړه ژبه عامه کړای شي، نو ځينې وخت نړه ژبه د گټې پرځای تاوان کوي، ځکه لوستونکی له ډېرو نا اشنا لغتونو سره مخامخېږي، نو که په یوه جمله کې دغه نوي او نا اشنا لغتونه ډېر شي، لوستونکی ترې بیا مفهوم نه شي اخیستلای. ځينې درانه لیکوالان چې د نړه ژبې پلوي کوي، هڅې یې د ستایلو وړ دي خو کله کله داسې هم کېږي، چې د دغو درنو لیکوالانو یوازې د کتاب په پښتۍ نوم کافي دی، چې څوک کتاب ته د گوتو وروړلو جرئت ونه کړي. زه د نړه ژبې سر سخت پلوي یم، خو نه په اوسنیو شرایطو کې، هر څه باید د وخت د غوښتنو او شرایطو په نظر کې نیولو سره پرمخ یوړل شي. لکه څرنگه چې مې مخکې وویل، موږ کومې داسې ټلويزيوني او

یا راډیو یې خپرونې نه لرو چې د هغې په وسیله په یو وخت یو نوی جوړ شوی لغت یا یوه نوې اصطلاح ټولو پښتنو ته پریو وخت ورسېږي، نو دا نږه پښتو به د یوې لهجې په څېر منزوي پاتې شي، په ورو ورو هر څه کېدونکي دي، په دایرة المعارفونو، ډیکشنریو کې دې اوس ځای پرځای شي، بیا به ورو ورو میدان ته راوځي او خلک به ورسره بلدېږي، زه خود محترم گوهر رحمن گوهر د کتاب یو مخ هم نه شم لوستلای، په داسې حال کې چې هغه کتاب د دې لپاره لیکلای، چې ولوستل شي او داسې نور.

د پښتو ژبې د پرمختګ او هغې ته د کار کولو د څرنگوالي په باب څه نظر لرئ؟

زما په نظر باید اساسات غښتلي شي، د پښتنو کوچنیانو لپاره باید په خپله ژبه وړکتونونه، ښوونځي او پښتون چاپېریال وي، د ځوانانو لپاره باید پښتون چاپېریال، پښتو ښوونځي او پوهنځي او د اړتیا وړ پښتوراز راز خپرونې او کتابونه موجود وي. د ملي پانګوالو پام باید دې ټکي ته راواړول شي، له یو څه مرستې څخه چې د پښتو ژبې د پرمختګ لپاره یې مینه وال ورکوي باید ښه، سمه او په صداقت ګټه پورته شي.

لویان ځوانانو ته او ځوانان لویانو ته غوږ کېږدي، احساسات او شخصي اغراض یو خوا پرېښودل شي او په صداقت سره خدمت ته ملا وتړل شي. صداقت، رښتینولي او د زړه له کومې مینه هغه اساسي توکي دي، چې د هر څه لپاره لار پرانیزي.

لکه څنگه چې موږ خبریو تاسو د یوې پښتو طبي
ډیکشنري د جوړولو کار پیل کړی و، دا کار کوم حد
ته رسېدلای دی؟

رښتیا هم ما له ډېر پخوا د پښتو طبي ډیکشنري کار پیل کړی دی او
زما د ژوند ستر هدف همدغه دی، خو دا ډېر مشکل کار دی، ارام
چاپېريال او صادق ملگري غواړي، ما تر ډېرې اندازې مواد برابر کړي
دي، خو نور کارونه راباندې دومره ډېر شوي، چې دا کار تقريباً اوس په
ټپه ولاړ دی. منتظریم چې د پښتو سټنډرډ کمپيوټري پروگرام
رامنځته شي، ځکه چې بيا به په اسانۍ په کمپيوټر کې ترې هم گټه
اخيستل کېږي. تراوسه ما تقريباً د ۳۰ په شاوخوا کې د مختلفو ژبو
طبي او غیر طبي ډکشنري او قاموسونه، له ۱۵ زیات په CD کې طبي
ډیکشنري او قاموسونه او د پښتو ډېر چاپ شوي طبي مواد راپیدا
کړي دي، چې له دې ټولو څخه په گټې او د لوی رب په مرسته زه هیله
لرم چې وکولای شم، د ژوند دا ستر هدف پوره کړم.

((ژوندۍ اکاډمۍ)) هم مهاجره

شوه

سرمحقق زلمی هېوادم ل د افغانستان يو ستر ليکوال
او خپرونکی دی، چې د خپل د پرمختلون فرهنگي ژوند په
بهير کې يې په خپلو هڅو

د ډېرې ستاينې او يادونې
وړ کارونه ترسره کړي دي.
سر خپرونکي زلمي
هېوادم ل تراوسه پورې
يوازې په کابل کې خپل او

د نورو ليکوالو (۲۵۰) عنوانه اثار چاپ کړي دي.

په پېښور کې يې د خپل اته کلن ژوند په بهير کې هم
خپل او د نورو افغان ليکوالو تر (۱۰۰) عنوانو زيات
پوهنيز څېړنيز، ادبي او تاريخي اثار چاپ کړي دي. که د
هېوادم ل صاحب ورځينی ژوند محاسبه کړو، نو دوه پر
درې برخې يې پر څېړنيز کار تېرې شوې دي. د هېوادم ل

نوميالی ليکوال په دې وروستيو وختونو کې يو ځل بيا له مهاجرت نه مهاجرت ته اړ شو، د يوه اوږده سفر لمن يې ونيوله. د سفر تر پيل دمخه موږ له وخت نه گټه واخيسته او يوه مرکه مو ورسره وکړه چې دلته يې درنو لوستونکو ته وړاندې کوو، دا مرکه د هيلې مجلې د ۱۳۷۸ کال په څلورمه گڼه کې خپره شوې ده.

لکه څنگه چې موږ ته څرگنده ده تاسې په دې ورځو کې د يوه اوږده سفر لمن نيولې. څه ډول احساس کوي چې دا سفر به له عاطفي پلوه درته څومره گران پرېوزي؟

گران يون صاحب! ستا د لومړنۍ پوښتنې په غبرگون کې که زه څه ووايم، نو ضرور به کليشه يي، تصنعې او متحد المالې خبرې وي، چې هر غرې ته روان افغان يې وايي، خو چې کله يې د هغو ځايو خواږه ترخوله شي. نو نه بيا هغه خبرې وي او نه يې له هېواد او خلکو سره هغه تعهدونه، نو ځکه زه د دې پوښتنې ځواب مسکوت پرېږدم.

له کابل پېښور ته مهاجرت او له پېښور بيا جرمني ته مهاجرت ترمنځ درته تفاوت ښکاري؟

له کابل په پېښور ته راتگ هم راته لومړی گران و، خو چې کله راغلم، ما لپاره هېڅ شی هم بېگانه نه و، لکه د یوې ځمکې له یوې برخې چې سړی بلې هغې ته لار شي. یا په بله وینا د پښتنو له یوې فرهنگي حوزې څخه بلې ته ور تگ سړي ته گران نه پرېوزي.

په دې کې شک نه شته چې د پېښور د استوگنې په لومړیو کلونو کې مو کابل او د هېواد نورو برخو ته د تگ ډېره تلوسه وه، خو د توپکیانو له وېرې نه شو تللای، په وروستیو کلونو کې دا مشکل هم حل شو. د افغانستان بېلابېلو برخو ته د تگ راتگ مشکل هم رفع شو. پر دې اساس نو په پېښور کې د استوگنې په دوران کې ما له وطنه د بېلتون احساس نه دی کړی، خو جرمني ته تگ او هلته اوسېدنه له اصل نه د سړي د جلا کولو مانا لري.

زه پر ۱۹۹۱م/۱۳۷۰هـ کال د افغانستان د حکومت په لگښت په رسمي ډول جرمني ته تللی وم، په رښتیا چې جرمني زموږ د زیار صاحب په وینا دومره پاک و، لکه چې یې خټلی وي. دوه اوونۍ مې پکې تېرې کړې، د پاتې کېدو بلنې هم له حده زیاتې وې او د پاتې کېدو لپاره هېڅ خنډ هم نه و، خو که رښتیا درته ووايم، چې زه یې جذب نه شوم کړای او تر دوو هفتو بېرته افغانستان ته لارم. دا چې اوس څه پېښ دي چې له خپله اصله ځان بېلوم او په ډېر گرانو لارو هماغه هېواد ته ځم؟ په دې ته او ستاسو د مجلې اکثره لوستونکي پوهېږي.

خومره چې موږ ته معلومه ده، ستاسې شخصیت، اند، ژوند د افغاني مینې او د افغاني ټولنې له

ځانگړنو څخه جوړ دی. له لوېديزې ټولنې سره به
خومره توافق وکړای شئ؟

زما په پوهه هر افغان چې سن يې له پنځه دېرشو او يا څلوېښتو
لوړ وي، که هغه غرب ته ځي په هغو ټولنو کې يې د جذب شرايط ډېر
لږ دي. ښايي له ځينو استشناوو پرته د دغو سنونو لرونکي افغانان د
غربي ټولنو ټول کره وړه خپل نه کړای شي. زما سن اوس د جذب له
شرايطو وتی دی او د توافق په اړه بايد درته ووايم چې څو کاله
دمخه زه له خپلې کورنۍ سره هندوستان ته لاړم. په ډهلي پوهنتون
کې مې د لوړو تحصيلاتو لپاره داخله هم واخيسته، له ما سره يې د
ال انډيا راډيو ډهلي په پښتو څانگه کې د مقرري وعده هم کړې وه
او ماشومانو ته مې د ملگرو ملتونو د مهاجرو د ادارې له خوا د
مهاجرت د منل کېدو شرايط هم آماده شوي وو، مگر توافق مې ونه
کړای شو په دوو مياشتو کې بېرته کابل ته راغلو هر څه مو
پرېښودل. دا چې ما په هندي شرقي ټولنه کې توافق ونه کړای شو،
نو له غربي ټولنې سره توافق راته گران ايسي، خو کله کله د ژوند
اړتياوې سړی د زهرو گوټ ته هم اړ کاندې.

په کابل کې ستاسو فرهنگي هڅو او څېړنيزو
خدمتونو يو تثبيت شوی مقام درلود او ټولنې ته يې
گټه خورا څرگنده وه، نو ځکه زموږ ځينو ليکوالو
تاسې ته د انصاف له مخې د ((ژوندۍ اکاډمۍ))

لقب درکړی و، په پېښور کې هم ستاسې هڅو د یوې ژوندۍ اکاډمۍ حیثیت درلود، څه فکر کوئ په جرمني کې به هم ستاسې فرهنګي خدمتونه په همدې ډول وي؟

گران یون صاحب! شرایط به هر څه روښانه کړي. دا به مخکې له وخته وي که زه ووايم چې جرمني ته ورسېږم، نوزه به دا کوم ښايي د کار ښه شرایط راته برابر شي، چې له کابل او پېښور هلمته ډېر او ښه کار وکړم او دا هم له امکانه لیرې نه ده، چې شرایط مې د یوې کوچنۍ په کونج کې کښېني او د هېڅ کار او فعالیت مجال رانه کړي، له کابله راسره ځینې پروژې وې، چې څه مې په پېښور کې دلوی خدای (ج) په فضل بشپړې کړې او دوه یې پاتې دي.

په دې دوو پروژو کې یو د پښتو نظم داستان دی (البته نظم د پېښور یو وروڼو په اصطلاح نه، بلکې د شرقي فرهنګ له معمولي اصطلاح سره سم) او بل د فرهنګ ادبیات پښتو څلورم ټوک. ددې دواړو کتابونو لپاره ما څه مواد ټول کړي دي. هیله ده چې د اروپا په کتابتونو کې د مطالعې له زمینو سره سم دا دواړه کتابونه هم بشپړ کړای شم.

د فرهنګ ادبیات پښتو د څلورم ټوک اصلي موضوع د پښتو پوهو ختیځپوهانو پېژندنه او د دوی د کارونو معرفي ده او په پای کې یې د دریو چاپ شویو ټوکونو بشپړوونکې برخې راځي.

پر دې سربېره مې د مرکزي اسيا له ولسونو سره د پښتنو د فرهنگي روابطو د خپرلو پر موضوع هم څه اسناد راټول کړي دي، که لوی خدای (ج) توفیق راکړه بڼایي دا پروژه هم بشپړه کړم.

په ټوليز (عمومي) ډول تاسې له هېواده د مسلکي کادرونو د وتلو بهیر څنگه ارزوئ؟

زما په پوهه پر مسلکي کادرونو سربېره له هېواده د عادي اوسېدونکیو له وتلو سره زموږ ټولنه خپل کفایتونه له لاسه ورکوي. په ټولنه کې د فقر، بد بختۍ، بېکارۍ او بې روزگاری خپرېدو ته زمینه مساعدېږي. دا چې مسلکي کادرونه له هېواده وځي، ورسره د هېواد ټول اقتصادي، اجتماعي، فرهنگي او نور بنسټونه یا له رکود سره مخ کېږي او که بشپړ رکود نه وي. له موثريته لوېږي. له هېواده د خلکو وتل نن زموږ د هېواد لپاره یوه ستره غمیزه ده. د دې وتلیو خلکو ډېر لږ تعداد بڼایي بېرته راشي. هغه هم د کورنیو مشران هغه ځوانان چې په غرب کې ستر شوي دي. روزنه یې غربي ده. د هغوی راتگ ستونزمن څه چې ناممکن برېښي.

پر دې سربېره د هېواد دننه او له هېواده باندې د افغانستان لپاره د کادرونو روزل د پخوا په څېر نه دي، د هېواد دننه پوهنتونونو څخه چې هم ځوانان فارغېږي، د سند په ترلاسه کولو سره یا نورو هېوادو ته ځي او که هلته لږ نه شي د هېواد دننه په دولتي ادارو کې کار نه کوي، بلکې زیار باسي چې په پېښور او کوټه کې په افغاني او بین المللي غیر دولتي موسسو کې ځانته کارونه ولټوي او که نه نو د هېواد دننه انجیوگانو (غیر دولتي موسسو) کې په کار پسې گرځي.

زما په پوهه غیر دولتي موسسو هم له کادرونو نه د افغانستان دولتي ښوونکي، انجینران او نور فرهنګي کسان چې په دغو بین المللي او افغاني غیر دولتي موسسو کې په ډېرو ښو معاشونو کار کوي، تر هغه وخته به بېرته افغاني دولتي موسسو ته راونه گرځي، تر هغې چې دا موسسې فعالې وي.

ښه مې په یاد دي؛ د ۱۹۹۳م کال په اکتوبر کې یو تنظیمي مشر د کابل پوهنتون یو استاد ته وویل: ((دوکتور صاحب که د افغانستان په خارجه وزارت کې کار کوي، نو د یوې سیاسي څانګې مدیریت به در کړو. تا په امریکا کې تحصیل کړی دی. انګرېزي دې ښه زده ده، تا ته خارجه وزارت ډېر ضرورت لري.))

استاد له تنظیمي مشر نه لومړی پوښتنه وکړه چې معاش یې څومره دی؟

تنظیمي مشر بیا ورته وویل: ((د افغانستان معاشونه دي. څه چې ټول اخلي ته به یې هم اخلي؟؛ استاد بیا ورته وویل: ((صاحب! ما ته په فلانۍ غیر دولتي موسسه کې د میاشتي پېنځلس زره کالدارې را کوي، چې د افغانستان د خارجه وزارت د سیاسي مدیریت د یو کال معاش دومره نه کېږي، نو زه څنګه کولای شم دا معاش پرېږدم او په جنگونو کې کابل ته لاړ شم.))

د تنظیمي مشر او د پوهنتون د استاد له دې خبرو دې نتیجې ته ورسېدم، چې د غیر دولتي موسسو په ډېلو معاشونو موخته شوي افغانان خپلو پخوانیو کارونو او یا د هېواد نورو موسسو ته بېرته نه ګرځي.

ځينې کسان په دې نظر دي چې که ځينې ليکوال
 بهر ته هم لاړ شي، د فرهنگي خدمت وړتيا له لاسه نه
 ورکوي، غوره بېلگې يې په جرمني کې زرین انځور
 او په ډنمارک کې عبدالملک بېکسيار او ځينې
 نور په نورو هېوادونو کې دي چې په کم وخت کې يې
 د پر فرهنگي خدمتونه وکړل، ستاسې په نظر دا
 مسئله څنگه ده؟

فرهنگي کار چې د هر چا له خوا په هر ځای کې وشي، په زياته په
 اوسنيو شرايطو کې هغه د ډېرې يادونې او زياتې مننې وړ دی. ځکه
 زموږ فرهنگ تر هر بل وخته اوس زيات کار ته اړتيا لري. هغه
 افغانان چې په اروپا کې ناست دي، خپله هم کار کوي او نور افغانان
 هم هڅوي چې په فرهنگي کار کې برخه واخلي، افغانان بايد د دغو
 کسانو ډېر ډېر درناوی وکړي. ښاغليو انځور، بېکسيار، جمال
 رحمن، خليل الرحمن رسولي، اجمل روحي، خوشال روحي، امام
 الدين ساپي، په لندن کې ايمل پسرلي، په هالينډ کې ښاغليو
 حميدي، ټکور، په هند کې پوهندوی عبدالخالق رشيد او په مسکو
 کې استاد نوميالي، ارمان، دوکتور لطيف بهاند، عارف خزان او
 نورو ښاغليو چې کوم کارونه کړي دي او يا يې کوي دا ټول زموږ د
 فرهنگ په وده کې اغېزمن دي. د دې کارونو پاينست به زموږ د
 فرهنگ په بډاينه کې خپل ځانگړی مقام ولري.

زموږ ځينې ليکوال او تحصيل کړي اشخاص چې
 په تېرو اوو اتو کلونو کې په هېواد کې پاتې شول،
 هم له ذهني او فزيکي پلوه استهلاک شول، خو يو
 شمېر چې نورو ټولنو ته لارل هلته حل شول، ستاسې
 په اند په دغو دوو لارو او حالاتو کې بايد کومه لاره
 انتخاب شي؟

هغه ښاغلي چې په نورو هېوادونو کې حل شوي، بيا يې غږ نه دی
 اورېدل شوی او هغه ښاغلي چې په هېواد کې پاتې دي او ټول
 استعدادونه او فزيکي قوه يې د يوې مړې ډوډۍ د پيدا کولو لپاره
 استهلاکېږي. دواړه حالت يې زموږ لپاره زيانمن دي. دا اوسني
 ناوړه شرايط چې زموږ پر خلکو تحميل شوي. د دې سبب شول چې د
 فرهنگ د موسسې ډېر کار کوونکي د هېواد دننه او تر هېواد د
 باندې خپله اصلي پېشه پرېږدي او کورنۍ ته د ډوډۍ د پيدا کولو
 لپاره پر نورو کارونو اخته شي.

په دې دوران کې زموږ ډېرو فرهنگيالو خپل صلاحيتونه له لاسه
 ورکړل. د فرهنگ د موسسې د بېلابېلو څانگو هغه کارکوونکي چې
 لا تراوسه د هېواد دننه پاتې دي. زما په پوهه د ډېرې ستاينې او
 شاباسۍ وړ دي. دوی که اوس د خپلو کورنيو د خپتې مړولو لپاره
 نورو کارونو ته لاس اچوي، د نور کار ترڅنگه له خپلو موسسو سره
 هم تړاو لري، اړيکې يې ترې نه دي پرې شوي. که يو ځل د لوی

خدای (ج) په فضل دنیا رڼا شوه او د هېواد دننه د فرهنګي موسسو بیا رغونه پیل شوه او په بنسټیز ډول دا موسسې بېرته فعالې شوې، نو د هېواد دننه فرهنګیان به ځانونه بېرته ډېر ژر عیار کړای شي. اما هغه فرهنګیان چې له هېواده بهر له خپلې پېشې لرې په نورو چارو بوخت دي، له خپلو اصلي کارونو سره د دوی بېرته پیوستون یو څه ستونزمن کار دی.

لکه څنګه چې موږ ته معلومه ده، د اولادونو عاطفي فشار او ان د ځینو دوستانو ټینګار تاسې دې ته مجبور کړي یا ست چې جرمني ته سفر وکړئ، د بېرته راتګ په باب دې په ذهن کې کوم پلان جوړ کړی دی؟

ارواښاد استاد روحي به تل له جرمني نه ماته او خپلو نورو دوستانو ته په لیکنو کې لیکل چې کله په هېواد کې انساني کرامت ته د درناوي فضا پیدا شي، نو بیا دې ته نه ګورو چې په کابل کې څوک پر تخت ناست دی، سملاسي را روانېږو او شپه هم هلته نه کوو. خو موږ ولیدل چې د هغوی د ژوند تر پایه داسې فضا په هېواد کې مساعده نه شوه او استاد په لږېټوب کې د هېواد په ارمان هلته په جرمني کې ساه ورکړه.

زه هم دا درته وایم چې لوی خدای (ج) دې زما له تګ سره سم په هېواد کې د سولې، امنیت او د ټولو افغانانو لپاره د ژوند فضا

راپیدا کړي. میاشت به هم تېره نه کړو او بېرته به له کورنۍ سره راشو.

اما که شرایط همداسې دوام وکړي او موږ د بچیانو د روزنې او نورو اړتیاوو پر بنا هلته پاتې شو، نو په هغه صورت کې د بېرته راتګ مساله د سفر له اسنادو سره اړه پیدا کوي، اوس دا نه ده معلومه چې موږ ته د المان حکومت کله په افغاني پاسپورټ ویزه راکوي؟ البته که دغسې اسناد ترلاسه کړم، او په اقتصادي لحاظ د سفر وړتیا ولرم، نو ضرور به په خیر بېرته راکم.

په پېښور او ان کابل کې دې ګڼ شمېر لیکوال او د کتاب مینوال په وړیا کتابونو روږدي کړي وو او ((جاریه صدقه)) دې ورکوله، هلته خوبه دومره کتابونه نه وي، لاسونه به دې خاړښت ونه کړي؟

ګران یون صاحب! ډېره ښه پوښتنه دې کړې ده. په کابل او په پېښور کې چې ما د کتابونو د وړیا وېش لپاره کومه هڅه کوله، هدف مې دا و، چې زموږ زیاتره لیکوال او شاعران د کتابونو د اخیستو وس نه لري. که زه وکولای شم، دوی ته وړیا کتابونه برابر کړم، نو به مې دوی ته څه خدمت کړی وي. په دې لړ کې به له لیکوالو پرته ځینو نورو کتاب لوستونکیو ته هم وړیا کتابونه رسېدل.

زه خپله هم دا فکر کوم، چې په جرمني کې به څنګه کوم، ته دعا کوه، چې هلته هم داسې شرایط برابر شي، چې زه خلکو ته وړیا کتابونه ورکړای شم.

په ملي مسایلو کې خو دې په کابل او پېښور کې له
 د پریزیاټ احتیاط نه کار اخیست، په جرمني او ټوله
 اروپا کې خو دا مسایل اوج ته رسېدلي دي، هلته به
 هم ستاسې پالیسي پر همدې بنسټ ولاړه وي؟

گرانې! په ملي مسایلو کې له احتیاطه کار اخیستل زما په خټه کې
 اخیستل شوي دي. دا کار زه له ډاره او یا له مضره احتیاطه نه کوم،
 بلکې زما دا عقیده ده چې په دې مسله کې افراطي عمل د هېواد او
 خلکو په ګټه کار نه دی. دا کار که هر څوک له هرې خوا کوي، زما په
 عقیده سم کار نه دی.

زه به په خیر په جرمني کې هم دا پالیسي تعقیبوم، نور چې څوک
 څه کوي خپله خوښه یې ده.

په پېښور کې دې د نورو ګڼو کارونو ترڅنګ څو
 درانه څېړنیز کارونه ترسره کړل چې په دې کې (د
 پښتو نثر اته سوه کاله) او (په هند کې د پښتو
 ادبیاتو د ودې او ایجاد پړاوونه) مغتنم کتابونه هم
 شامل وو، د پښتو نظم د تاریخ لیکنې پروژه به دې
 څنګه شي؟

ما دمخه د یوې پوښتنې په ځواب کې هم درته لیکلي دي، چې زما په لومړنیو کارونو کې د پښتو نظم تاریخ لیکل شامل دي. زه له لویه خدایه توفیق غواړم، چې دا کار وکړای شم.

په جرمني او ځینې نورو اروپایي هېوادونو کې د پښتو د ځینو خطي نسخو څرک شته او له خطي نسخو سره خو ستاسې مینه هر چا ته څرگنده ده، د دې نسخو لټون لپاره دې هم کومه خیالي نقشه جوړه کړې ده او که نه؟

د اروپا په ډېرو هېوادونو کې لکه: روسیه، المان، فرانسه او جرمني کې پښتو نسخې معلومې دي، چې ځینې یې فهرست شوې هم دي. له امکانه لرې نه ده، چې د ځینو نورو هېوادونو د ختیځپوهنو په څانگو کې هم پښتو نسخې وي. که ماته شرایط مساعد شول، زما لومړنۍ وظیفه به دا وي چې زه دغه نسخې وگورم. فهرست یې کړم. په دې باب زما پروگرام شته.

د پېښور په اته کلن مهاجر ژوند کې دې خوږې او ترڅې خاطرې کومې دي؟

د پېښور اته کلن ژوند کې خوږې او ترڅې خاطرې ټولو لیکل ځانته رساله کېږي، خو له ډېرو خاطرو به دوه درته ولیکم:

الف- د ۱۹۹۲م کال د جون ۲۴مه نېټه وه، چې وفا کې زما د مقرري پر څلورمه ورځ زه د ناصر باغ کمپ ته تللم. په بورډ کې مې ولیدل

چې پوليسو افغان ترکاري پلورونکيو ته ډېر بد او سپک ښکېنځل کول، په ځاپېرو يې وهل او ترکاري يې ورته نهر ته ارتولې. دې وضعې دومره بد تاثير راباندې وکړ، چې هغه شپه مې ډوډۍ ونه خوړه.

ب - بله ترڅه خاطره مې دا ده چې زه تېر ژمی له جلال اباد په پېښور ته راتلم، له اوسنۍ پولې چې واوښتم، سرحدي موظفينو، واپه افغان ماشومان درولي وو او تېرېدو ته يې نه پرېښودل. له دغو افغان ماشومانو سره يو گلن تېل، له چا سره من اوړه، نيم من بوره او څه وو، يو ماشوم لږ ځان وښوراوه، يو ملېشه دومره وواهه چې له خولې يې وينې روانې شوې، هغه ورځ باران هم شوی و، ماشوم يې دومره په خټو کې ورغړاوه، چې کالي يې ټول په خټو کې شول. خو ماشوم په دې حال کې هم د تېلو گلنه په غېږ کې کلکه نيولې وه.

خپل تېر ادبي او علمي ژوند څنگه ارزوئ، له خپل کړي کار څخه راضي ياست؟

گران يون صاحب! زه نه پوهېږم چې زه په څه ډول رواني رنځ اخته يم، خپل کړي کارونه مې هېڅ نه خوښېږي.

په بهر کې مېشتو افغان ليکوالو او نورو د واک او امکاناتو له خاوندانو څخه څه هيله لرې چې په افغانستان کې د اوسنۍ فرهنگي خصوصاً څېړنيزې خلا د ډکولو لپاره څه وکړي؟

ټول هغه افغانان چې په غرب کې اوسېږي، که هغه فرهنگي کار کوونکي دي او که نه دي د افغاني فرهنگ د بیا تاند ساتلو لپاره باید په یو ډول نه یو ډول د فرهنگ له موسسې سره مرسته وکړي. په افغاني مجلو کې باید اشتراک وکړي، چاپ شوي کتابونه راوړي، له فرهنگي موسسو سره مرسته وکړي.

لکه څنګه چې څرګنده ده پښتني فرهنگ ته کار زیاته قرباني غواړي، ستاسې قرباني او زیار ټولو ته څرګند دی، خو ټول عمر به امتیاز په قرباني هم دوام نه شي موندلای او انسان اخر د ژوند چارو ته هم اړتیا لري، ستا په نظر داسې یوه لاره شته چې نه سیخ و سوزي او نه کباب، یانې هم ژبې ته خدمت وشي او هم د لیکوال ژوند یو څه خړوب شي؟

زما خپله تجربه داده چې له فرهنگي کار سره مینه سړی له نورو کارونو پاته کوي. د دې مینې مهارول او بلې خواته توجه بنایي ډېر زور و غواړي، چې زما په وس نه ده پوره. زه تل په کورني ژوند کې بریالی نه یم. زما د کور زیاتره مکلفیتونه، ارواښاد استاد روحي، زما محترمي خوانې او ګرانو خوشال روحي او اجمل روحي سرته رسولې او ما خپل عمر په مطبوعو کې تېر کړی دی.

په ټولیز ډول د پښتو اوسنۍ ادبي بهیر (شعر، کره کتنه او څېړنه) څنګه ارزوئ؟

په اوسني دوران کې خو زموږ په فرهنگي کړيو کې کره کتنه گړد سره نه شته او که وي په معيارونو، ادابو او شرايطو برابره نه ده. د خپرنې کار خو اوس په ټپه ولاړ دی، يوه نيمه خپر نه چې کېږي هغه هم په معيار نه ده برابره.

د خپل هېواد او فرهنگ راتلونکي ته څه هيلې لري؟

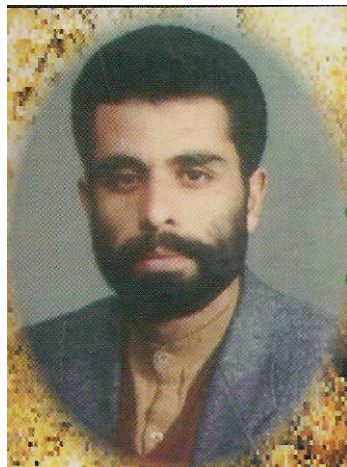
هېواد لپاره د نورو ټولو افغانانو په څېر زما دا هيله ده، چې لوی خدای پکې سوله او امنيت راولي، چې ترېنه ټول تللي بچي يې بېرته تودې غېږې ته ستانه شي.

زموږ فرهنگ ډېر کار ته اړتيا لري، لوی خدای دې لکه تا غوندې څو نور ځوانان هم ورپيدا کاندې چې د تاند ساتلو لپاره يې په لېونۍ مينه کار وکړي.

دا چې د سفر په گڼو مصروفيتونو کې دې زموږ گڼو پوښتنو ته ځوابونه راکړل، ډېره مننه درڅخه کوو، کور دې ودان او بچيان دې سوکاله. تاسې نه هم ډېره مننه، په فرهنگي چارو کې درته زيات برياليتوب غواړم.

په کاهو کې غمی

یوه یوه نیمه لسیزه وړاندې پښتو یوه داسې ژبه وه
چې له نویو برېښنا ییزو
پرمختیاوو او کمپیوټري
خوږلنیو څخه بهې برخې وه،
خو ځینو ځوانو افغان
کمپیوټر پوهانو او په تېره بیا
ځوان او تکړه کمپیوټر پوه
ښاغلي نور الرحمن لېوال د
خپلو زرگونو ساعتونو ذهني

او فزیکي کار په پایله کې پښتو له کمپیوټر سره داسې
غاړه غړۍ کړه چې ان تصوریې هم نه شو کېدی. اوس د
دوی د کمپیوټري پروگرامونو له مخې پښتو ژبې ته
اکثره هغه اسانتیاوې شته چې د نړۍ ډېرې وتلې او
بډایه ژبې یې لري. د همدغو اسانتیاوو له کبله اوس په

پښتو ژبه گڼ شمېر مجلې، کتابونه او نورې خپرونې چاپېږي. پښتو ژبې او افغان ولس ته دا اسانتياوې او بری په وړیا ډول ترلاسه شوي نه دي، بلکې د څو تنو د زیات زیار او کړاو پایله ده. ښاغلی نورالرحمن لېوال له دغو هڅندویانو، مخکښانو او سرغندویانو څخه دی.

ښاغلی لېوال یو سمونپال، ټولنیز، سمونچار، سوله پال، فرهنګپال او پرمخپال شخص دی، د خپلې ټولنې په هر دردو غم دردمن او خوږن دی، کله چې له لېوال صیب سره څوک پر ټولنیزو مسایلو ګډېږي، نو فکر کوي چې لېوال صیب یو کمپیوټر پوه نه، بلکې یو ټولنپوه دی. د ټولنې لپاره د دوی هر علمي کار ډېر ګټور دی. د ټولنې په هر ډګر کې که د لېوال صیب په شان نور لېوالان پیدا شي، نو بې له کوم شک به د ټولنې هره برخه ډېرې بریاوې ترلاسه کړي.

څرنگه چې لېوال په ډېر کم عمر کې د ټولنې د خدمت لپاره ډېرو سترو کارونو ته اوږه ورکړې، نو د زیاتې ستاینې او یادونې وړ دی. د هیلې مجلې په دې (۱۳۷۹ل کال دویمه) ګڼه کې مو ښاغلی لېوال ګډولای او دلته یې مرکه په ګډه لولو:

لېوال صيب هيله ده تر هرڅه لومړی درنو لوستونکو ته خپل ځان وروپېژنئ؟

زه د افغانستان د لوگر ولايت اوسېدونکی يم او تېر ۱۷ کاله مې په پېښور کې د نورو هېوادوالو په څېر په هجرت کې تېر کړي، ډېرې سرې تودې مې ليدلي، د هجرت په لومړيو کلونو کې مې څو کاله د مجاهدينو په څو دفترونو کې کله يو او کله بل کې وړې دندې درلودې، وروسته مې بيا د ملگرو ملتو د روغتيا له نړيوالې ادارې سره او په پای کې د خپل کاروبار تر پيله وړاندې د ملگرو ملتو له پرمختيايي ادارې سره کار کاوه. په دغه لړ کې مې د افغان معيوبينو ټولنې او يو څه نورو افغاني غير دولتي ادارو سره همکاري کړې ده، د خپل کار په اوږدو کې مې ډېرو غونډو، سيمينارونو او نندارتونو کې برخه اخيستې. استراليا، کاناډا، انگلستان، مراکش، سينگاپور، دوبي، تایلند او ايران ته مې لنډ سفرونه هم ورسره کړي، ډېرې ښې او بدې خاطري ورڅخه لرم، له ښو څخه يې د نوموړو هېوادونو پرمختگ او ښکلا ده او له بدو څخه يې زموږ له هېوادوالو سره د ډېرو هېوادونو زورزياتي دی.

څنگه دې وکولای شول د کمپيوټر پېچلې او پرمختللي نړۍ ته لار پيدا کړي؟

زما نوښتگر کسان او د هغوی نوښتونه تل خوښ وي او د هغو څېړنه او معلومات راته تل په زړه پورې وي، دغه مې يوه مشغولا هم

ده. ما لومړی ټايپسټي زده کړې وه، د دې لپاره چې ماموريت پيدا کړم، د دفتر لپاره ماته د ټايپسټي زده کول غوره په نظر راغلل، هغه و چې ما په ايران کې د ټايپسټي يو کورس په داسې وخت کې ووايه چې د ورځې به مې مزدوري کوله او ما بنام به کورس ته تلم، ستر کړاو په کې دا و چې د ايران حکومت افغانان په تعليمي، صحي، خوراکي او دولتي ادارو کې له کار او ګډون څخه بېخي منع کړي وو، او که څوک به په دغو ادارو کې ګير شول د اسلام کلا له لارې به يې روسانو ته ورسپارل.

هغه وخت به خلکو ويل او ما به په ځينو خپرونو کې لوستل چې نن سبا کمپيوټر د ټايپ لپاره کارېږي چې ډېر دقيق او ډېر ګړندی دی، هغه و چې زه په دې لټه کې شوم چې کمپيوټر زده کړم، بيا مې په اسلام اباد کې د عربانو وروڼو په مرسته يو درې مياشتنی کورس ولوست او دا له نورو څخه د کمپيوټر په برخه کې زما لومړنۍ او وروستۍ زده کړه ده. يون صيب! کمپيوټر سره له دې چې ماشين دی يو ښوونکی هم دی، له کمپيوټر او د هغه له هر پروګرام سره ډېر بشپړ کتابونه او مرستندويه اسانتياوې وي چې د کمپيوټر او د هغه پروګرام په زده کړه کې بشپړه مرسته کوي او که هر څوک له دغو کتابونو او مرستندويه پروګرامونو څخه کار واخلي، نو استاد ته ډېره کمه اړتيا پېښېږي. ما چې هر څه کړي هغه مې له کتابونو او کمپيوټر څخه په خپله زده کړي، هر څوک چې کمپيوټر زده کوي، زما لارښوونه ورته دا ده چې لومړی دې ځان ته کمپيوټر واخلي او

بیا هر پروگرام چې زده کوي د هغه له کتابونو او د کمپیوټر له مرستې څخه دې کار واخلي.

یوازې مینې دې کار ته راکاږلې یې او که استعداد دې هم په همدې برخه کې درسره ملګرتیا کړې ده؟

زما په اند هر کار له یوې غوښتنې څخه پیلېږي چې مینه، رښتینولي او اخلاص ورسره مل شي، نو بریالیتوب یې مقدر شي، او که الله تعالی چاته غوره استعداد هم ورکړی وي نو بیا خو یې بریالیتوبونه په انتظار وي، زه له خدای پاک څخه ډېر شکر ادا کوم چې پر ما یې ډېره لوړونه کړې ده، خو زما په اند که هر کار په مینه، رښتینولي او بیا بیا هڅه ترسره شي، نو د ډېرو دنیاوي کارونو ترسره کول هېڅ ګران نه دي. دا زما تګلارده چې زه د خپلې ټولنې د رېږو په کمولو کې خپله ونډه واخلم، له کمپیوټر او عصري تکنالوژۍ سره زما مینه نه شته، خو زما مینه د خپلو هېوادوالو له خوشحالي، سوکالۍ او د هېواد له ابادۍ سره ده، نو لکه څنګه چې کمپیوټر د وخت او زموږ د ټولنې مهمه اړتیا او غوښتنه وه، نو دغې غوښتنې زه دې ته وهڅولم چې کمپیوټر پښتو کړم، او خدای پاک (ج) دې موږ ته وس راکړي چې خپلې ټولې ستونزې اوارې کړو. کله چې له نن نه یوه لسیزه مخکې به مې د کمپیوټر خپلو هممسلمکو سره دا خبره شریکوله چې کمپیوټر ته باید پښتو پروګرامونه جوړ کړو. هغوی به ویل: په امریکا کې په زرګونو خلک پر یوه پروګرام کار کوي، په ملیونونو ډالر لګوي، او تاسې یې یوازې کوئ، او په خدا به یې وویل دا ناشونې ده لکه څنګه چې ما

مخکې وویل که هر څوک په خپله غوښتنه کې رښتینی وي او په مینه کار وکړي نو ډېر ناشوني کارونه ترسره کولای شي.

تراوسه پورې دې څومره او کوم کوم پروگرامونه پښتو کړي دي؟

ماله ۱۹۸۹ کال نه راپه دېخوا د کمپیوټر د پښتو کولو هلې ځلې پیل کړي. پر ۱۹۹۳ کال مو په لومړي ځل په نړۍ کې د هغه وخت تر ټولو غوره پروگرام ورډ پرفیکټ ۱، ۵ پښتو ته واړاوه او پښتو لیکل په کې تر انگرېزي هم ښه و شول. ځکه چې دغه پروگرام په انگرېزي کې په اکثره چاپنډيو (پرنترو) په بېلابېلو اندازو چاپ نه شو کولای، خو پښتو په هر چاپنډي تر یو زر پاینټه پورې اپ وکړ، یانې د پښتو یو خط په یو زر اندازو کې چاپ شو او دغې یوې اندازې په اته ډوله ښه بدلوله چې هر خط اته زره خطه شو. په دې ډول ۱۸ خطونه ۱۸۰۰۰ ډولونه راکړل. بیا مو د خدای تعالی په مرسته له څلورو کلونو څوار یو وروسته وینډوز ۹۵ پښتو ته واړوله. د یادونې وړ ده چې وینډوز ۹۵ د ټولې نړۍ په سلو کې ۹۰ کمپیوټروالا کاروي او بیا مو پرله پسې وینډوز ۹۸ پښتو کړه او د خدای تعالی ډېر ډېر شکر دی چې سې کال مو له انگرېزي وینډوز سره یو ځای وینډوز ۲ زره هم جوړه کړه، د دې مطلب دادی چې په دغه کار کې موږ له امریکایانو سره یوشان شولو. همدارنگه مو د پښتو ځینو نورو پروگرامونو لکه یونیورس او یونیورسلورډ ته هم پښتو خطونه جوړ کړي دي.

د پښتو پروگرامونو په جوړولو کې موږ له پښتو معیارونو او نړیوالو کمپیوټري معیارونو یا سټنډرډونو نه لکه ((یونیکوډ))،

چې په کمپیوټر کې د ژبو معیار دی کار اخیستی. همدارنگه موږ د افغان معیاري (پښتو/دري) لیکمن یا کیبورډ معیار، د پښتو تورو د جوړولو معیار او نور ورته کارونه کړي، هیله ده چې نور افغان کمپیوټر پوهان ورڅخه کار واخلي.

د خدای تعالی (ج) شکر دی اوس پښتو په هغو پروگرامونو لیکل کېږي، طرح کېږي او خپرل کېږي چې د نړۍ عصري ژبې لکه انگرېزي ورباندې لیکل کېږي. اوس کمپیوټر ته پښتو او انگرېزي هېڅ توپیر نه لري، هر سړی چې په پښتو پوهېږي، نو ان شاء الله چې هغه ته به په کمپیوټر د پښتو لیکلو رېږه نوره نه وي او بله دا چې پښتو په کمپیوټر کې اوس د سیمې له نورو ژبو نه ډېره مخکې ده نورې ژبې یوازې په کمپیوټر لیکل کېږي او پښتو کې ټول هغه څه کېږي چې خلکو به انگرېزي ته اختصاصول.

د څښتن تعالی په برکت اوس زموږ پروگرامونه په هېواد کې او له هېواد څخه بهر په ټوله نړۍ کې د پښتو، دري او اردو لیکلو لپاره کارېږي، چې په هر برخه کې خلک ترې کار اخیستلای شي، زموږ پښتو وینډوز سیستم له وینډوز سره سره افسیس ۳، ۴ افسیس ۹۵، ۹۷ او ۲۰۰۰ پروگرامونه لکه ورد، ایکسل، پاورپواینټ، اکسیس، کورلډرا، اوټلوک ایکسپریس او داسې نور ډېر پروگرامونه پښتو ته اړوي. تر ټولو غوره خبره داده چې له مایکروسافت کمپنۍ سره موږ د عربي وینډوز ۲۰۰۰، افسیس ۲۰۰۰ او انټرنټ ایکسپلورر ۵ کې ډېره مرسته کړې وه چې هغوی ډېره ستایلې او د مایکروسافت په ویبپاڼه کې له موږ څخه مننه هم شوې. دغه شان د ایران او پاکستان

کمپیوټر پوهانو هم زموږ کارونه ستایلي. پر ۱۹۹۰ کال د پاکستان ساینس فاونډیشن او د ملگرو ملتو د یوې پروژې له خوا په پېښور کې د کمپیوټر او د هغه د پروگرامونو په نندارتون کې موږ ته لومړۍ جایزه راکړل شوه.

تاسو چې په پښتو ژبه د کمپیوټر د پروگرامونو را اړول پیل کړل، تر تاسو دمخه بهیر یا هغه کار چې په دې برخه کې شوی څنگه ارزوئ؟

ما له ۱۹۸۹ میلادي کال څخه، چې د ځانگړي کمپیوټر (یا پرسونل کمپیوټر) لسیزه ورته وایي راپه دېخوا د کمپیوټر د پښتو کولو هلې ځلې پیل کړي او زما یقین دی چې نورو ډېرو پښتنو به ډېرې هلې ځلې کړې وي او ډېرو نورو ته سخته اړتیا ده، خو تر ما دمخه په خپرونو کې چې د کومو هېوادوالو یادونه شوې، هغه ډاکټر عبدالقادر ودان دی چې د ټول پښتون مجلې د ۱۹۹۰ کال په دویمه گڼه کې ورسره مرکه شوې، د پښتو پر کمپیوټري کولو یې پیل کړی و، خو څه پیداواری یې بازار ته نه دي راویستي، ما ورته دوه درې ځله لیک استولی خو ځواب یې نه دی راکړی چې ده څه کړي دي. همدارنگه گاما کمپنۍ په (اپریټینګ سیستم) پروگرامونه، برېښنالیک او ویپانویا (ایمېل او ویپیج) پروگرامونه، جالیزیا ((نیتورک اینګ)) پروگرامونه پښتو شول. خو لکه څنگه چې ما مخکې وویل موږ ته ډېر نور کار کول په کار دي، زه هیله کوم چې زما نور پښتانه وروڼه به زموږ کارونه یو ځل

بيا له سره نه کوي او پر هغو به د عوه هم نه کوي او نوي پروگرامونه به جوړ کړي. اوس موږ په ای بي ایم کمپیوټر کې په وینډوز ۹۸ او ۲ زره کې پښتو په بشپړ ډول دننه کړې او چې کومې نیمگړتیاوې لري هغه وخت پر وخت سموو زما هیله ده چې زما پښتانه هممسلكي به زموږ له کړي کار څخه کار واخلي او لاندې کارونه به ورباندې وکړي:

پښتو لوستل په کمپیوټر یانې دا چې کمپیوټر پښتو ولولي. پښتو سکېن کول یا لیکل شوی متن له ټایپ کولو څخه پرته کمپیوټر ته وړل.

پښتو ویبپاڼې جوړول. د ټولو پښتو پروگرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل او راوړل، یانې زموږ د پروگرامونو، ایملس، یونیورس، یونیورسل ورډ، یوني ټایپ، گلوبل رایټر، انپیج او داسې نورو پروگرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل راوړل.

په جاوا کې پښتو لیکل
په یونېکس کې پښتو لیکل او لوستل.
همدارنگه موږ او بي بي سي میکتاش ته هم یو څه کار کړی او نور کار ته ډېره اړتیا ده.

د خوشحالی زېږی دادی چې زموږ د پروگرامونو په مرسته زموږ د کمپیوټر ژبې لکه ((ویژول بیسیک، او ((ویژول سي)) کې پښتو پروگرامونه په داسې اسانۍ جوړېدی شي لکه څنگه چې انگرېزي ته جوړېږي.

دا ستاسو يو شعار دی ((هېڅ شی باید وړیا ورنه کړای شي، ځکه چې ارزښت يې کمېږي)) په تجارتي برخه کې خوستا شعار سم دی، خو فرهنگي کار يو څه قرباني هم غواړي مانا دا چې د ولس دهخونې او وينتيا لپاره باید يو څه مالي او مانيزه قرباني هم ورکړو، تاسو تر کومه بريده قرباني ته حاضر یئ؟

((هېڅ شی باید وړیا ورنه کړای شي)) څخه زما مقصد دا نه دی چې موږ ټول عمر يوازې په گټې پسې وگرځو، بلکې مقصد مې دادی چې موږ پر خپل ځان متکي شو، نه د نورو په مرستو، که زه خپل پروگرامونه وړیا ورکړم، نو زما په خيال زه به يې يوازې زرو پښتنو ته ورسوم او که زرو پښتنو زما پروگرامونه واخيستل نو زه به يې نورو يو مليون پښتنو ته د رسولو جوگه شم؟ د رحمان بابا څه خوندور شعر دی:

د دلبرو صدقې لره يې غواړم

هسې نه چې په دنيا پسې زهیریم

امريکا کې د ((املس)) پروگرام چې د پښتو ترڅنگ ډېرې نورې نړيوالې ژبې په کې وې د ۱۹۹۰ کال په شاوخوا کې راوويست، چې د يوه ساده ليک ليکلو لپاره و، همدارنگه په دغو وختو کې د ((يوني ورسل ورډ)) پروگرام هم بلې امريکايي کمپنۍ راوويست، چې

املس ته ورته دی. دغه د ((ډاس)) زمانه وه، خو چې کله مایکروسافت وینډوز راغله او کمپیوټرونه تېز شول نو د ډاس په پروگرامونو د کمپیوټر د کار کوونکو مینه نه ماتېده، بیا دوه درې کاله وروسته گاما کمپنۍ د یونیورس په نوم پروگرام راوویست، چې په وینډوز ۱، ۳ کې کار کوي، موږ دغه پروگرام ته هم د پښتو څو نوې لیکنې (فتونه) ور جوړې کړې، همدارنگه په جرمني کې چا ورته یو څو پښتو لیکنې جوړې کړې دي، دغو پروگرامونو د پښتو لیکنو اړتیاوې نه شوې پوره کولای، نو موږ په دغه وخت کې ورډ پرفیکټ ۱، ۵ پښتو ته واړاوه، چې څه ناڅه له وینډوز نه کم نه دی. او د هغه وخت غوښتنې یې پوره کړې. د یادونې وړ ده چې ځینو وړو کمپیوټرچیانو زموږ د پښتو ورډ پرفیکټ او په جرمني کې جوړ شویو لیکنو په باب وخت پر وخت د ځان ښودنې لپاره ځینو خلکو ته ویلي چې دا پروگرام موږ پښتو کړی دی.

د وینډوز په راتلو سره ټولو کمپنیو منډه پیل کړه چې داسې پروگرامونه جوړ کړي چې ټوله وینډوز په یوه او بله ژبه کار وکړي، مایکروسافت خپله وینډوز ټولو اروپایي ژبو ته واړوله او بیا یې عربي هم راوویستله او نورې هغه ژبې یې چې د بازار له مخې لږ گټې وې په وینډوز کې ورگډې نه کړې.

د ډاس لپاره ډېر پروگرامونه جوړ شول چې د ژوند په هراړخ کې یې مرسته کوله، خو کمپیوټر پر یو وخت یوازې یو پروگرام چلولای شو اوله یوه پروگرام څخه بل ته د کار شویو موادو وړل راوړل ډېر گران کار و، نو وینډوز پر یوه وخت په ډېرو پروگرامونو کې کار

وکړای شو او د پروگرامونو ترمنځ د شوي کار وړل راوړل اسانه شول. نو په دغه وخت کې گاما کمپنۍ ((یوني ټایپ)) پروگرام راوويست، دوی هڅه کوله چې ټولې هغه ژبې چې د مایکروسافت کمپنۍ پروگرامونه یې نه لیکي د دوی یوني ټایپ یې په وینډوز کې وليکي، چې اصلي متن به په یوني ټایپ کې ټایپېده او د وینډوز په بل پروگرام کې به اچول کېده، که څه هم د دوی هڅې د ځینو اروپایي ژبو لپاره بریالۍ وې، خو په پښتو کې یې سترکړا و او چې یو لږ به په یوه ځل لیکل کېده، سمونه، لویېدل او کوچني کېدل به په کې نه کېدل. نو دا هغه وخت دی چې موږ ((د اسیاسافت پښتو سیستم د وینډوز ۱، ۳ او وینډوز ۹۵ لپاره)) راوويست. چې وینډوز ۹۵ او دهغې یو زیات شمېر پروگرامونه یې په بشپړ ډول پښتو کړل. د کمپیوټر پروگرامونه هم پر ډولونو وېشل شوي، د مثال په ډول ((ورډ)) د لیکلو لپاره یو پروگرام دی او ((ایکسل)) د شمېر یا حساب کتاب لپاره دی. زموږ د هلو ځلو په لړ کې بنسټیز یا ((ډیټابېز)) پروگرامونه؛ خپریزیا ((ورډ پروسیسنگ)) پروگرامونه، یا چلیز یون صیب! په نړۍ کې چې کومو ولسونو وده کړې هغه یې په دې نه ده کړې چې گڼې یو لېوال او یا کوم بل... صیب په کې پیدا شوی، چا پروگرامونه جوړ کړي، وړیا یې ورکړي او چا ((هیله)) غوندې مجله د زړه په وینو لیکلې او بیا یې دهغې د چاپ لپاره لگښت او د نورو چارو په لټون پسې لالهانده شوی دی. که هر څوک هر چاته هر څومره شیان وړیا ورکړي بیا به هم هغه موږ نه شي. یو شعر دی:

نه په عمر مړېده شته نه په مال

نه په مینه څوک مړېږي نه په سوال

پرمختللیو ولسونو ګډه ملګرتیا او راکړه ورکړه کړې، دغه راکړه ورکړه د دوه اړخیز درناوي سبب شوې، یو کار یو کړی یو بل کړی، هغه یې د سوداګریزو اصلو پر بنا سره شریک کړي او سترې سترې کمپنۍ ترې جوړې شوي چې نن سبا نړۍ چلوي. تاسو به هرومرو د ((سترې لوبې)) په باره کې لوستلي وي، نن سبا هغه پنځه سوه کمپنۍ نړۍ چلوي، چې پیداواری یې د نړۍ په هر هېواد کې خرڅېږي، د امریکا مشر کلنټن یوازې خبرې کوي، خو کار د امریکا کمپنۍ کوي، چې د خپلو ځانګړو ګټو لپاره د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ډول ډول ستونزې راولاړوي.

نو مطلب دا که چېرې موږ خپله هره لاسته راوړنه چې په ډېره قربانۍ او زیار مو لاسته راوړې وي په وړیا ډول د یوه ځل لپاره ټولنې ته وړاندې کړو، نو که دغه اړتیا موږ ته بیا بیا راپېښه شي بیا به څه کوو؟ زه دا قضاوت لوستونکو ته پرېږدم چې موږ ته څه په کار دي. د ساري په توګه زما تل ستاسې او ځینو نورو لیکوالو سره همدا بحث وي چې یاره دا مجلې او کتابونه وړیا مه ورکوئ ځکه چې که وړیا ورکړای شي، کېدی شي بې قدره خلکو ته هم په لاس ورشي، نو هغوی یې په قدر نه پوهېږي، ځکه چې د زرو په قدر زرګر پوهېږي، خو که زرګر پیدا شي نو خدای پاک خپله ورته زر پیدا کوي.

که موږ سوکال او خوشحال ژوند او ښه راز هېواد غواړو، نو ټول راز مو پر ځان باندې په متکي کېدو کې پټ دی، نه په وړیا وېشلو او وړیا ترلاسه کولو کې!

خپله فکر وکړئ ترڅو پورې به یو څو تنه قرباني ورکوي او تاسې ته به د کارونو لپاره پیسې رالېږي، فرض کړه که هغوی پیسې راونه لېږي نو دلته به د خپرونو بهیر سقوط شي، ښه داده چې موږ د گټې او لگښت ترمنځ یو انډول وساتو، خیر دی هغه څوک چې اقتصاد یې ډېر کمزوری وي، هغو ته دې په ټیټ قیمت وړاندې شي خو د وړیا ورکړې مخالف یم. تر کومه ځایه چې د قرباني خبره ده، ښه داده چې موږ زیات زیار و باسو ټولنې ته په مناسبه بیه او ښه کیفیت د ټولنې د اړتیا وړ اسانتیاوې وړاندې کړو، همدا خپله یوه نسبي قرباني ده او که موږ خپل هر څه قرباني کړو، په راتلونکي کې به مو هر څه له لاسه ورکړي وي او هېڅ به نه لرو چې ټولنې ته یې وړاندې کړو. او بل دا چې موږ خود خلکو مرستو ودان کړي یو. زما خوا وس له وړیا ورکولو او مرستو نه دومره کرکه ده چې دغه مرستې د هېواد د ورانۍ اصلي لامل بولم وگوره روسانو او امریکایانو له موږ سره مرسته کوله او د نورې نړۍ هېوادونه هم تل مرستې کوي او راروانې دي دا چې ټول مرستې کوي پوښتنه داده چې زموږ هېوادوال ولې وژل کېږي او هېواد مو ولې ورانېږي.

له طالبانو سره خوډې هم څه ناڅه منډې ووهلې،
په افغانستان کې ستاسو کار تر کومه بريده گټور و
او دى؟

لکه څنگه چې تاسو ټولو ته څرگنده ده چې زموږ گران هېواد وران
ويجاړ دى، هر څه وران شوي دي، موږ تل غواړو چې د هېواد په
ابادۍ کې له خپلو نورو هېوادوالو سره اوږه پر اوږه خپله ونډه
ولرو، کمپيوټر چې د هېواد په ابادۍ کې څه مرسته کولای شي له
هغې مو چارواکي خبر کړي او تر خپله وسه مو هڅه کړې چې هغوى
ته داسې مشوره ورکړو چې د هېواد په گټه وي، اوس د هېواد په
زيات شمېر ادارو کې زموږ پروگرامونه کارېږي.

کمپيوټر، برېښنالیک يا ايمېل او انټرنېټ زموږ له وران هېواد
سره ډېره مرسته کولای شي، خو دا هله چې د کارولو لپاره يې
کارکونکي وروزل شي او هغوى ته دنده وروسپارل شي. پر ۱۹۹۷م
کال موږ د مخابراتو وزارت ته يوه پروژه وړاندې کړه چې د هېواد
لوى ښارونه د برېښنالیک د شبکې په واسطه له نړۍ سره وتړو، تر
څلور کلنو خبرو اترو وروسته د مخابراتو وزارت زموږ پروژه د
وزيرانو شورا ته واستوله او په هغه شورا کې ځينو چارواکو هغه
ناروا وگڼله همدا رنگه موږ غوښتل چې هېواد ته د انټرنېټ له لارې
ټليفون راولو په دغه کار کې هم موږ ته اجازه رانه کړای شوه.
دغه راز موږ په کابل کې خپل دفتر جوړ کړ، خو بيا به هم ډېر زيات
کسان پېښور ته راتلل نور خو پرېږده کمپيوټرونه به يې په پېښور

کې زموږ له دفتر څخه اخیستل؛ بل دا چې په کابل کې له خپل دفتر سره زموږ د اړیکو ټینګولو ستونزې وې، همدارنګه چارواکو زموږ پروژې ونه منلې، له همدې کبله موږ دهغه دفتر ساتل غوره ونه ګڼل او بند مو کې موږ په دغه چلند ډېر خپه یو، له هېوادوالو او چارواکو نه د اهیله کوو چې په هېواد کې دننه کاروبار ته د ودې ورکولو لپاره له هغو شخصي ادارو سره چې په هېواد کې کار کوي همکاري وکړي.

سره له دې چې اکثره پښتانه ستاسو کار ته په درنه سترګه ګوري او په غیاب کې مو ډېره ستاینه کوي، خو ځینې کسان وايي: ((یاره لېوال صیب ټول شيان په خپل نامه پورې تړي، ترده وړاندې هم ډېرو خلکو پروګرامونه جوړ کړي خو دومره شهرت خونې نه دي)) تاسو په دې باب څه وایئ؟

لومړی خو دا چې د ځینو نورو په شان موږ هم څه ډېره غټه توره نه ده کړې، زه په ډېره خواشینی سره دا وایم زموږ کارونه چې زموږ ولس ته ستر برېښي، په دې هم زه خپه یم، ځکه ولې دوی ته دا واره کاروه دومره ستر دي، خلک له ستورو سره خبرې کوي، موږ لا په ځمکه سره نه جوړېږو، یو بل نه شو زغملی، روا او ناروا مولانه دي پېژندلي.

ما د خپل ځان ستاينه نه ده کړې، خو يو څه به مې کړې وي چې خلک مې پېژني، په کتوه کې که څه نه وي په څمځۍ کې څه نه راپورته کېږي! دومره ستونزمن کار چې زه کوم که نور ترې خبر شي نو بيا به پوه شي چې دا هر څه په وړيا ډول نه رامنځته کېږي، همدې مینې او زيات کار زه يو ځای او بل ځای ښه او بد ياد کړی يم. په حقيقت کې زما د شهرت وسيله زما خپل کار دی او بس، خوشال بابا څه ښه فرمايي:

عشقه ته تر اورنگزېب پاچا بهتريې

چې خوشال دې مشهور کړ په عالم

تر ما دمخه چې چا څومره کار کړی هغه به د هغو په نامه پورې تړلی وي څوک د چا کار نه هېرولای او نه غلا کولای شي. زه ټولو هغو کسانو ته چې تر ما يې دمخه کار کړی هم په درنه سترگه گورم او اوس چې څوک کار کوي هغو ته هم په درنه سترگه گورم او هيله لرم چې نور به تر ما ډېر څه وکړي خو ما او نورو کې توپير دادی: زه چې څه کوم هغه په رښتينولۍ، مينه او بيا بيا هڅه کوم او کوم ملگري چې گيله من دي دهغوی مثال د هغو زرکو دی چې سر په واورو ومنډي او وايي چې زه نړۍ نه وينم نو نړۍ ما هم نه وينې، له گيلو نه څه نه جوړېږي، ما مخکې تاسو ته وويل چې نور د څه کار ترسره کولو په کار دي هغه بايد وکړو.

او بله دا چې که دغو گيله منو څه کړي وي او په هغو يې موږ او ولس نه يو خبر کړي، نو زه دوی بخیلان بولم چې يوازې د ځان لپاره يې کار کړی دی خو زه د ځان لپاره نه، بلکې د ټولنې لپاره کار کوم.

یو بل انتقاد چې پر تاسو کېږي البته د پردې تر شا ((هغه دادی: ځینې کسان وایي چې لېوال صیب تجارتی اخلاق یا چلند د هغه پر فرهنګي هغو ډېر زورور ښکاري)) مانا دا چې لېوال له آره یو ګټیالی شخص دی نه فرهنګیالی، تاسو په دې باب څه وایئ؟

ځینې کسان منفي نظر لري، د هر څیز د منفي اړخونو څېړنه یې خوښه وي، له خبرې خبره پیدا کوي، ځینې کسان چې په اصطلاح د فرهنګپالنې لاپې شاپې وهي، را دې شي او خپل کړی کار دې له موږ سره د انصاف له مخې پرتله کړي. موږ لاپې نه وهو خو کار کوو، د فرهنګپالنې او ګټنې خبره موږ په دې ډول ارزوو چې کار کول خپله د فرهنګپالنې په مانا دی، او بل دا چې موږ کوم کار کوو هغه ته د ټولنې اړتیاوي، د اړتیاوو د پوره کولو او د اسانتیاوو په رامنځته کولو سره د مشکلاتو له منځه وړل غواړو.

موږ تخنیکپوهنه مجله خپروو؛ په کتابي او کمپیوټري ډول د پښتو زده کړې مواد برابروو، همدارنګه پښتو ته مو د چاپي چارو ډېرې اسانتیاوې برابرې کړي او برابر وو یې. زموږ پروګرامونو چې پښتو ته د چاپ او خپرونې کومې اسانتیاوې اوس برابرې کړي او د نن اکثره معتبره پښتو خپرونې ترې ګټه اخلي ایا دا فرهنګپالنه او د فرهنګي بهیر د ودې ګړندي کول نه دي؟ که ځینې خلک داسې فکر

کوي چې خپل ټول وسايل په خو ورځو کې پر فرهنگ و لگوو نو بيا به فرهنگپال شم نه گټيالی، نو دا خو ځکه امکان نه لري چې هر څه به همدلته سقوط شي. بيا هم زه قضاوت درنو لوستونکو ته پرېږدم.

دا نيوکې چې ما يې يادونه وکړه دا خو به غالباً تر تاسو نه وي رارسېدلې خو اوس دا راته ووايه چې د پښتنو او ناپښتنو له خوا د دومره زياتو خدمتونو

او هڅو له امله کله ستايل شوی هم يې او که نه؟

زه پر خپله مسلماني، پښتو، پښتونولي او د خپلو خلکو پر کارنامو وياړم چې تل يې دنړۍ ټوله برابره ساتلې ده، تاريخ ليکلي چې سکندر له يونان نه راپاڅېده، چنگېز له منگوليا راولاړ شو، انگرېز له لندنه راپاڅېده او بيا لنډ روس ته گوره چې:

لا تراوسه يې ماغزه په قرار نه دي

چا چې ماسره وهلی سر په څنگ دی

دوی ټولو غوښتل چې دنړۍ انډول خراب کړي او پر کمزورو هېوادونو خپته واچوي همدا زموږ باتوران وو چې مات يې کړل او د کش شوي ربړ په شان بېرته پر خپل خپل ځای کېناستل، نويون صيب! ته دا وايه چې د چا به زړه نه غواړي چې د داسې يوې غيرتي او مېړنۍ ټولنې خواخوږی او خدمتگار نه وي. سره له دې چې زموږ هېواد وال له ډېرو ستونزو څخه ستړي او ستومانه دي، بيا هم زه له دوی څخه ډېر زيات خوښ یم، ماته يې ډېر څه راکړي او راکوي يې، ډېر مې ستايي او زه له ټولو څخه د زړه له کومې مننه کوم. زما يو

ارمان دی چې زه دوی ټول سوکاله او خوشحاله ووينم دوی چې خوشحاله وي نو موږ به خوشحاله يو موږ ته د هېواد پوهنتون، او داسې نورو غېردولتي ادارو او اشخاصو ډېر ستاينليکونه رالېږلي چې د قدر وړ دي، د هېواد والو ټولو خپرونو زموږ سره ډېره همکاري کړې او کوي يې چې د مننې وړ دي.

د ناپښتنو په حساب په غټو کمپنيو کې د مايکروسافټ کمپنۍ، د اېوې کمپنۍ، د ملگرو ملتو د معيارونو ادارې (اې اس او) يوني کوډ او داسې نورو ادارو زموږ کارونه ستايلي. همدارنگه په گاونډيو هېوادو کې د پاکستان ساينس فاونډيشن موږ ته پر ۱۹۹۹ کال جايزه راکړه، پر انټرنټ ډېرو هېواد والو او بهرنيانو زموږ ستاينه کړې چې د ايران ټايم ويبپاڼه هم په کې شامله ده.

زه خو چې کله تاسو گورم هر وخت د کمپيوټر مخې ته ناست يې هغه د چا خبره ((نږدې دی چې په کمپيوټر کې ننوزې)) دا راته ووايه چې په شپه او ورځ کې څو ساعته کار کوي؟

زه د کال ټولې ورځې کار کوم له خوب نه پرته ټول ساعته د خپل کار، خپل ژوند او د هېواد ډېرو ستونزو د حل په لټه کې يم. زما د برياليتوب راز هم دا ډېر کار او زغم دی چې د ناپيلون دغه نکل يې ډېر ښه تمثيلوي: د ناپيلون د شان او شوکت په زمانه کې دده د ماشومتوب د وخت يو ملگری چې پرده باندې په ورکووالي کې زورور و په ډېره حيرانتيا له ده څخه پوښتنه وکړه چې زه خو تا پېژنم

چې نه زما په شان زورور او نه له ما نه هوښيار وي، خونن دې نه پرېږدم چې داراز راته ونه وايي چې څنگه ناپيلون شوي؟
وايي چې ناپيلون ورته ويل: پرېږده دا ستا د وسي کار نه دی! تر ډېر ټينگار نه وروسته ناپيلون وويل چې خوله پرانيزه، خپله گوته يې د هغه په خوله کې ورکړه او هغه ته يې ويل چې خپله گوته د ده په خوله کې کېږدي، بيا يې غږ وکړ چې په غاښ يې کړه، ناپيلون د ملگري او ملگري د هغه پر گوتې باندې زور راوړ، خوله خو شپې وروسته يې ملگري وويل، پرېږده، پرېږده! د ناپيلون گوته يې پرېښوده، خو ناپيلون لا هغه شان گوته نيولې وه او نور زور يې ورکاوه، کله چې هغه ډېرې چغې ووهلې نو يې پرېښود، ورته يې وويل چې پوه شوي؟ ويې نه!
ورته يې وويل چې زما گوتې هم ستا د گوتې په شان درد کاوه، خو تا څو شپې درد ته غاړه کېښوده او زما گوته دې پرېښوده، دغه زما د برياليتوب راز دی.
وايي:

بې زحمته راحت نه شته زما وروره
که راحت غواړې زحمت در لره بويه

دومره ذهني بوختيا دې روغتيا ته زيان نه رسوي؟
زما په اند روغتيا هله خرابېږي، چې کله انسان قناعت ونه کړي، دخداي پاک پر ورکړل شويو نعمتونو چې ژوند، روغه سته، شتمني او نور وسايل دي قناعت ونه کړي، نېستۍ، رنځورۍ او ربړ ته يې له صبر سره سره دهغو د ښه کولو په لار کې همت او غيرت ونه کړي،

نوبیا ناروغ خو پرېږده روغه سته هم ناروغه شي، اول دا چې خدای پاک انسان د ښېگڼې او عباداتو لپاره پیدا کړی دی، نو هر څوک چې قانع او هڅاند وي هومره د هغه روغتیا هم ښه وي. زه چې کله کارونه کړم نوبیا ورو ورو راته احساسېږي چې دلته خواته روان یم او دردونه مې خیال شي.

خومره کسان دې تراوسه پوې روزلي او په راتلونکي کې د کوم روزنیز مرکز د جوړولو نیت لري او که نه؟ او که لري یې دا به څنگه او چېرته وي؟

زه خپله پر زده کړه، څېړنه او جوړونه دومره بوخت یم چې ځان د ښوولو جوگه نه بولم، که ژوند و او خدای پاک راسره مل و او د هېواد پوهنتونونو د کمپیوټر د زده کړې په څانگه کې څه گامونه پورته کړل، او چارواکو راسره همکاري وکړه نو په هېواد کې به د کمپیوټر د پروگرامونو د جوړولو یوه داسې اداره جوړوم چې نه یوازې د هېواد کمپیوټري ستونزې حل کړي، بلکې له نورې نړۍ سره مرسته او کاروبار هم وکړو.

خو په بنسټیز ډول زه دې څلورو کارونو ته د سوداگریزې ښې ورکولو کلک مخالف یم. لومړی مذهب، دویم مشرتوب او حکومت، درېیم زده کړه او څلورم روغتیا پالنه او رنځپوهنه. باید ټولنه او حکومت دغو څلورو مسلکوالو ته د ژوند ټولې اسانتیاوې برابرې کړي، چې دوی دخپلې خپټې او کورنۍ د خړوب لپاره د نورو ژوند ته خطر نه شي.

که څه هم موږ د روزنې مرکز نه لرو، خو چې څوک هم زموږ پروگرامونه زده کوي هغوی ته یې په خپل دفتر کې وړیا وربښو او تراوسه موږ په دغه طریقه په لسگونو کسان روزلي چې اوس په دولتي او غیردولتي ادارو کې کار کوي.

اوس پر کومو نوښتګرو هڅو بوخت یې یانې کوم نوي پروگرامونه دې ترلاس لاندې دي؟

اوس پر دې لګیا یم چې کمپیوټر څنګه کره او سمه پښتو ولیکي، نو د دې لپاره پښتو کمپیوټري قاموس جوړول په کار دي، دا قاموس اوس زموږ تر کار لاندې دی، د دغه قاموس د جوړونې طریقه داده چې موږ اوس ټول پښتو قاموسونه چې تراوسه په پښتو کې شته هغه کمپیوټر ته وراچوو او بیا هغه د پښتنو د شپږو غټو لهجو په پښتو پوهانو ګورو چې د هغه کره پښتو ټکي په صحیح املا کمپیوټري قاموس کې ځای پر ځای شي. همدارنګه لاندې کارونو باندې کار کوم:

د کمپیوټر په واسطه پښتو لوستل، د لوست کمپیوټري پروګرام؛ پښتو سکېن کول یا لیکل شوي متن له ټایپ کولو څخه پرته کمپیوټر ته وړل، پښتو ویبې جوړول؛ د ټولو پښتو پروګرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل او راوړل؛ په جاوا کې پښتو لیکل؛ په یونیکس کې پښتو لیکل او لوستل؛ همدارنګه د یوډوه کتابونو پر لیکلو او د کمپیوټري اصطلاحاتو پر ډیکشنري اخته یم.

خو ځله دې ليکوالو ته په ډېر ټينگار سره وييلي چې
کمپيوټر زده کړي، دا د وخت غوښتنه ده، ستاسو په
نظر که هر پښتون ليکوال کمپيوټر زده کړي، د
ليکوال په کار کې به څومره اسانتياوې راشي او
پښتو ژبې ته به يې څه څومره وي؟

زما په خيال په دې يوه لسيزه کې کمپيوټر په خاص ډول پښتو
کمپيوټر د پښتو اثارو چاپ ته سرعت ورکړ. پخوا به که يو اثر
چاپېده نو مخکې تر مخکې به يوه خطا ته سپارل کېده. مياشتې
مياشتې به پرې اوښتې او تر ډېر شواخون وروسته به لوستونکو ته
رسېده، خو اوس په اوونۍ کې د يو څو تازه کتابونو او مجلو د
چاپ شاهدان يو، نن سبا د کتابونو د چاپ بازار گرم دی او د فرهنگي
ارزښتونو تر څنگ دغه کتابونه ليکوالو ته اقتصادي ارزښت هم
لري، مانا دا چې په يوه ژبه کې څومره ډېر اثار خپاره شي دومره
لوستونکي هم پيدا کوي.

هرې ژبې چې ډېر لوستونکي پيدا کړل داسې يې وېله چې دغه
ژبه د اوج خواته روانه ده. همدارنگه د ژبې پرمختيا د ليکوال لپاره
اقتصادي پرمختيا ده، ښه ليکنه ښه اقتصادي څه هم لاسته راوړي
شي، همدارنگه د ليکنو اقتصادي بازار چې څومره گرم وي هومره د
ليکنو معنوي ځلا هم لوړېږي او دغه شان يو شهکار بل ته لار
پرانيزي، يوه ژبه او دهغې ژبې ادب په همدې ډول افقي حيثيت
پيدا کوي.

که پښتو ژبه له دوو لسيزو مخکې وختونو سره پرتله کړو يو کيفي بدلون په کې راغلی دی، دا بدلون که له يوې خوا د ليکوالو په هنري او تخليقي لوړتيا پورې تړو، له بله پلوه د کمپيوټر او چاپ له تخنيکي اسانتياوو څخه هم انکار نه شو کولای، په عاجزۍ به درته ووايم چې د کمپيوټر په برخه کې همدا زموږ پښتو پروگرامونو او هلو ځلو ډېر داسې کسان دي ته هڅولي چې کتابونه ليکل ورته اسان کار ښکاري او بل داسې کسان موزلي چې د پښتو ليکنو په کمپوزولو کې ډېر ماهر دي. زموږ له کمپوزرانو څخه نن يو شمېر ليکوال دي چې د قلم زور يې د کمپيوټر په ملگرتيا ورته ډېرې دروازې پرانيستي او نن سبا يو کس او يو کمپيوټر پوره يوه مجله چې پخوا په کې د لسگونو کسانو اړتيا وه په يوازې ځان راوباسي.

له تخنيکي او طباعتي پلوه اوس پښتو ژبه د نړۍ له نورو يادو ژبو سره سيالي کولای شي؟

په تخنيکي چارو کې اوس پښتو له انگرېزۍ سره خوا په خوا تللای شي، ځکه چې اوس په امريکا کې هم خلک د انگرېزي ليکنو لپاره دغه وينډوز ۹۵، وينډوز ۹۸، وينډوز ۲۰۰۰ زره او د وينډوز پروگرامونه کاروي او دلته هم کارېږي. همدارنگه په طباعت او طراحۍ کې ((کورلډرا)) په ټوله نړۍ کې کارول کېږي چې اوس پښتو هم د انگرېزي په څېر په کې کارېدی شي، زموږ پښتو شوي پروگرامونه نن سبا د دولتي او شخصي ادارو او عامو هېوادوالو هره کمپيوټري اړتيا پوره کوي او هغوی ترې کار اخيستلای شي.

لکه څنگه چې ماته معلومه ده تاسې بهر ته ډېر ځله
تللي ياست او بيا هم تللای شئ او هم هلته پاتې
کېدو امکانات درته ډېر زيات دي، ولې مو دا ځای
غوره کړی دی؟

دلته زما د پاتې کېدو اصلي وجه داده چې د درېيمې نړۍ خلکو او
په ځانگړې ډول زموږ له هېواد والو سره دا مفکوره ده چې موږ د
پرمختللو هېوادونو د اوسېدونکو په څېر کار نه شو کولای، دهغو
په شان و سيلې زموږ سره نه شته، خو له کومې ورځې چې زه پرېښو او
بدو پوهېدلی يم، د دوی له دغې مفکورې څخه خپه يم او په دې هڅه
کې يم، هغه کارونه وکړم چې دوی يې ناشوني بولي. نو د کمپيوټر
پروگرامونه پښتو ته اړول هم د دغې لړۍ يوه کړۍ ده. که موږ کار
وکړو له هغو خلکو څخه موږ ډېر تکړه او غښتلي يو، په دې کې
شک نه شته چې ډېر پرمختللي هېوادونه ښې زرڅېزه ځمکې او ښه
اقلیم لري چې دوی په خپله ماړه ساتي.

او د نورو اسانتياوو د برابرولو لپاره هڅې کوي. زموږ هېواد هم
يو ښه زراعتي هېواد دی، خو که موږ د نورو د ملامتولو پر ځای
متې راوغښتې او د جگړو، تربگنيو پر ځای مو کار وکړو او د يو بل
د پرځولو پر ځای مو له يو بل سره مرسته وکړه، نو د نورې نړۍ په
څېر که موږ کار وکړو له هغو خلکو څخه موږ ډېر تکړه او غښتلي
يو، تر دوی به ډېر پرمختگ وکړو او ټول به خوشحاله او سوکاله
شو.

تاسو د يو افغان کمپيوټر پوه په توگه د تخنيکي پرمختگونو له پلوه د پښتو ژبې او پښتنو راتلونکي څنگه ارزوئ؟

پښتو ژبه به هله د نړۍ له نورو ژبو سره سيالي کوي چې پښتانه سيالي ته چمتو او له دغو ستونزو څخه فارغ شي چې اوس زموږ په هېواد کې روانې دي. پښتو تر هغه پرمختگ نه شي کولای چې پښتانه مخکې شوي نه وي، پښتانه او پښتو بايد يوشان پرمختگ وکړي، اوس رېږه داده چې ځينو پښتنو دومره پرمختگ وکړ چې له پښتو څخه ووتل او په ځينو خپرونو کې پښتو دومره پرمختگ وکړ چې پښتانه پرې نه پوهېږي.

خو بيا هم اوس پښتو کال پر کال د پرمختللو ژبو پړاو ته ځان نږدې کوي، خو پښتنو ته د پښتو ليکنو پر کيفيت ډېر ټينگار په کار دی، په پښتو کې علمي او مذهبي ليکنې ډېرول او ښه کول د وخت اړتيا ده، مطلب دا چې پښتو د حکومت، سوداگري او د علم ژبه کول په کار دي. پښتو اوس يوازې زموږ د پښتو ادب غيرتمندو په خپلو بېشانه خواريو راتينگه کړې ده، نورو تخنيکي او علمي کارونو په کې چندانې پرمختگ نه دی کړی.

د پښتو ژبې د پرمختگ لپاره د تخنيکي چارو د ماهرينو او ليکوالو گډو هڅو او هلو ځلو ته اړتيا شته او که نه؟

وايي چې (کوم کار په سلا وي هغه بې بلا وي)، د ژوند په هريو
ډگر کې ګډ کار ته اړتيا شته، په ګډه کار کولو کې برکت وي، په ګډه
کار کې زده کړه هم کېږي، وخت هم نه ضايع کېږي او سرچينې هم نه
خراپېږي. زه خو چې هر وړوکی او لوی کار کوم، په هغه کې لومړی له
هغه چا څخه مشوره اخلم چې په هغه کې ډېره ښه پوهه لري او بيا له
هغو کسانو سره خپله مفکوره شريکوم چې څه پروگرام ورته جوړوم
يا څه کار ورته کوم.

د مثال په ډول کمپيوټر ته د پښتو تورو اچولو نه مخکې ما له هر
پښتو پوه او ليکوال سره مشوره کړې. همدارنگه اوس موږ د
ماشومانو لپاره د پښتو زده کړې يو پروگرام جوړوو چې پريو يو
ټکي يې ما له پوهانو څخه مشوره اخيستې او بيا مې کار کړی چې
يو پړاو يې جوړ شي پر خپلو ماشومانو يې په بشپړ ډول څو څو ځله
ازمويم.

خدای پاک دې هغه ورځ راولي چې زموږ چارواکي هم دغه چلند
خپل کړي او کله چې يو کار کوي، په هغه کې د خپل ولس له پوهانو
او بيا خپله له ولس څخه مشوره وغواړي او هر کار په خپل سر ونه
کړي، که نه نو د دوی وړه تېروتنه به د مليونونو وګړو ژوند ته
ګواښ وي، او دوی به خپله هم په کې راګير وي.

هيله لرم يوه لويه او کوچنۍ هيله دې هم بيان
کړې؟

زما هيله او غوښتنه له خپلو هېوادوالو او د درېيمې نړۍ له
خلکو نه دا ده چې دا مفکوره له خپلو مغزو نه وباسي چې موږ له

چانه کم یو او د بل چا په شان کارونه نه شو کولای، زه وینم چې دوی له نورو څخه ډېر تکړه دي خو که لږ زیار وباسي، نو ډېر بری به ترلاسه کړي، زه دوی ته دا هم په ډاگه وایم چې استعمارگر له بېلابېلو لارو هڅه کوي چې تاسې داسې وپوهوي چې گواکې تاسې څه نه شئ کولای!

له خپلو سیاسي وروڼو څخه په ځانگړي ډول د خدای (ج) لپاره هیله کوم چې کله قدرت ته ورسېږي، له ټولواکۍ څخه دې لاس واخلي، نن سبا په نړۍ کې هر یو مسلک ډېر زیات اختصاصي شوی او هر سړی هر څه نه شي کولای، پر خپلو خلکو دې اعتماد وکړي، څه دې خپله وکړي او څه دې نورو ته پرېږدي او چې کوم کار خپله نه شي کولی هغه دې ضرور نورو ته پرېږدي. دولتي انحصارات دې پایته ورسوي، خپلو خلکو ته دې پر بهرنیو کمپنیو ترجیح ورکړي، حکومت او سیاست دې یوازې لارښوونې، څارنې یا کنټرول او ساتنې ته متوجه کړي.

د صنعت، سوداګرۍ، تجارت او نورو اسانتیاوو برابرول دې دې خلکو ته پرېږدي او د حکومت د چلښت لپاره دې مالیه زیاته کړي، حکومت دې خپله تجارت نه کوي، څوک یې چې ښه او بد مخالفت کوي، هغه دې نه ځوروي، هر مخالف دښمن نه وي، نو هله به دوی او نورو هېوادوالو ته په هېواد کې د سولیز ژوند لار برابره شي. خدای دې هغه ورځ راولي چې ټول هېوادوال د وروڼو په شان یو له بل سره ((تېر په هېر)) معامله کړي او په راتلونکي کې ټول د ښکو کارونو ژمنه وکړي، زما هیله همدا ده.

د پښتو ژبې د غورېدو په تحریک کې باید
منفي او افراطي ذهنیتونه ځای ونه لري
ښاغلی عبدالوکیل شینواری د هېواد یو ځوان،
تکره او پیاوړی لیکوال
دی. په لنډه کیسه او
نورو ټولنیزو، سیاسي،
پوهنیزو او تحلیلي
لیکنو کې لوی لاس
لري، تراوسه یې په گڼو
خپرونو کې یو شمېر په
زړه پورې لنډې کیسې
او نورې پوهنیزې او
خپرنیزې لیکنې خپرې شوې دي. سربېره پر دې یې یو
شمېر فرهنگي خدمتونه هم ترسره کړي دي، دا مرکه
یې د هیلې مجلې د ۱۳۷۹ل کال په څلورمه گڼه کې
شوې ده، چې ستاسو پام ورته را اړوو:
خپل ځان او د خپل فرهنگي ژوند څومره والی او
څرنگوالی راته په لنډه توگه راوپېژنئ؟

له ډېر خام عمر نه مې له ادب سره په زړه کې د مينې ګلان راټوکېدلي او لکه د هېواد د ډېرو نورو ليکوالو په څېر زما ادبي خوځون هم پر شعر پيل شوی دی. په څلورم ټولګي کې وم چې شعر مې وليکه دا چې څنگه شعرو، بڼه مې په ياد کې نه دي پاتې خو ډېره کليوالي بڼه يې درلوده، دويم شعر مې پسرلی نومېده، پر دغه وخت په شپږم ټولګي کې وم. خدای بښلي سيد محمد طاهر بينا ډېرې کمونې او سمونې په کې راوستې. دا زما لومړنی شعر و چې په ننگرهار ورځپاڼه کې خپور شو. وروسته مې د شعرونو ترڅنگ د ادبي ټوټو پر کښلو هم لاس پورې کړ، چې زياتې يې په ننگرهار ورځپاڼه او مجله کې خپرې شوې دي، پر ۱۳۵۷ل کال کې مې لومړنۍ لنډه داستان د: ((هغه وږی و)) تر سرليک لاندې وکښه چې سملاسي په انيس ورځپاڼه کې خپور شو. که رښتيا ووايم داستان ته نه پاتې کېده، خو دا چې د وخت حاکمې سلطې پر مزاج برابر و او څه به زما د هڅونې موخه هم په کې مله وه راته خپور يې کړ.

د شعرونو، ادبي ټوټو او داستانونو ترڅنگ مې وروسته د ډرامو ليکلو ته مخه شوه، که رښتيا راباندې وايې، زما له ډرامې او تمثيل نړۍ سره لېونۍ مينه وه، لا ډېر کوچنی وم، چې د راډيو افغانستان پرله پسې راډيويي ډرامې مې يوه هم نه قضا کوله او له اورېدو نه مې ډېر خوند اخيسته. پر ۱۳۵۸ل کال مې د لومړي ځل لپاره راډيويي پرله پسې ډرامه ((د غچ اور)) وليکه، پر دغه وخت په لسم ټولګي کې پر زده کړو بوخت وم. دا ډرامه ډېر ژر له دغې راډيو ځنې خپره شوه، تردې وروسته مې پر بل کال بل نکل ((هغه څنگه لېونی شو)) هم خپور شو. د ښوونځي د زده کړو په بهير کې مې د ښوونځي زده

کونکو ته ځينې سټيج ډرامې ليکلې، په خپله مې هم د لوبغاړي په توگه په کې برخه اخيسته.

د ډرامو تر ليکلو وروسته ورو، ورو له شعره لرې کېدم او داسې يو وخت راوړسېد چې ما نوره له شعر ليکلو سره بېخي مخه ښه وکړه، ما نه يوازې د ډرامو پر ليکلو گوتې پورې کړې، بلکې د ډرامې په باب مې ليکل او لوستل هم پيل کړل.

پر ۱۳۶۲ل کال د پنځو کلونو لپاره د لوړو زده کړو په موخه (بېلا روسيې) جمهوريت ته لاړم، په دغه موده کې ما هېڅ ونه ليکل خو کله چې راوگرځېدم بېرته مې ادبي هستونې وکړې، تردې وروسته مې د ليکنې تر څنگ ژباړه هم پيل کړه، خو له بده مرغه زما د ژباړې تر ادبي برخې نورې متفرقې ژباړې درنې دي او زه پردې کار ډېر پېښمانه یم.

په دغو کلونو کې مې سينما ته هم مخه شوه او څه ليکنې مې د سينما د هنر په هکله هم وليکلې، سره له دې چې ما د سينما او ډرامې له هنر سره خورا کمه بلدتيا لرله او په دې برخه کې مې هېڅ ډول زده کړه نه وه کړې، خو دا چې د پښتني هنر دا برخه خورا ډېره کمزورې وه، د يو رسالت له مخې مې دا کار وکړ، په دغو کلونو کې مې يوه نيمه تمثيلي ډرامه هم وليکله چې د راډيو تلويزيون له لارې خپرې شوې دي.

پر ۱۳۷۱ل کال مې يوې ډرامې (څوکی) د افغانستان د هنرمندانو د اتحاديې له خوا نقدي جايزه واخيسته.

کله چې په افغانستان کې وم، د ادبي هستونو زیاته برخه مې ژباړې او د ډرامې په باب لیکنو جوړوله، خو پر ۱۹۹۳م کال کله چې پېښور ته راکډه شوم ټوله مخه مې لنډو کیسو ته شوه، خو بیا مې هم ډېرې کیسې ونه لیکلې، خو هغه څه چې مې ولیکل، زما له پخوانیو کیسو سره یې ډېر توپیر درلود، دا چې دا کیسې مې د کیسو پر معیار سره برابرې دي که نه؟ پرې نه غږېږم، خو یوه خبره چې باید ویې کړم په دې لار کې ماته ډېر نږدې دوستان گران هېوادممل صاحب، کاروان صاحب، اسدجان غضنفر، نثار، سالک، عابد... او نور زما ډېر هڅوونکي دي، د دوی ډاډ زما د کیسه لیکنې په روزنه او هڅونه کې لوی ځای لري.

له بده مرغه چې زه د خپل تخلیق او ژباړې هېڅ جونگ نه لرم او دا هر څه خواره واره دي، خدای تعالی (ج) دې بری راکړي، چې که نور نه وي د خپلو کیسو یو جونگ خو په خیر خپور کړم.

د چاپېریال بدلون د یو لیکوال پر هنري زېږونو څه اغېز لري او تاسې خپل مثال هم وړاندې کړئ؟

څرگنده خبره ده چې د چاپېریال بدلون د یوه لیکوال پر هنري زېږونو خورا اغېزناک دی. په نوي چاپېریال کې لیکوال نوی انسان، د هغه غوښتنې، هیلې او... ویني او له نورو اقتصادي، ټولنیزو او کلتوري اړیکو سره اشنا کېږي او طبیعي ده چې په نوي چاپېریال کې به د هغه تخلیق ارو مرو له دغو مناسباتو نه اغېزمن وي، خو یوه خبره چې روښانه او د لیکوال د بري رمز دی، په نوي چاپېریال کې د هغه د خپل وطن د انساني ارمانونو انځور دی. زما په اند که موږ یا

د بل هېواد ليکوال و غواړي په دې چاپېريال کې د پردې انسان په انځورونه يې د خپلې ټولنې انسان هېر کړي، اثر به يې ډېر بې خونده پنځولی وي نن د نړۍ ډېر شاهکارونه شته چې ليکوالو يې په پردېسۍ کې ليکلي دي، خو کيسې يې د خپل وطن او خپلو انسانانو دي.

له ښه مرغه زموږ ځينې پردېس ليکوال په دغه برخه کې ډېر بريالي دي ښه بېلگه يې د شپون صاحب گتيا لى نومې ناول دی. پردېسۍ زما پر هستونو هم خپل اغېز ښندلى درې څلور کيسې مې د پردېسۍ د چاپېريال کيسې دي. له بده مرغه د پردېسۍ په دغه ټوله موده کې مې يوازې همدومره وليکلای شول.

تاسو خود نړۍ په يو شمېر هېوادونو کې وگرځېدلئ، په ټوليز ډول د نړۍ په ادبي بهير کې کوم مسايل زيات مطرح دي؟

سره له دې چې اوسنۍ صنعتي نړۍ د خپل پرمختگ لوړو پوړيو ته رسېدلې او دغه پرمختگ د هرې ورځې په تېرېدو سره چټکېږي، خو دغو پرمختگونو ډېرې ستونزې هم رامنځته کړي، د چاپېريال ککړتيا، د ذروي وسلو مسابقې، ماشيني ژوند، کلتوري انحطاط او نوره... دغه نړۍ له جدي گواښ سره مخامخ کړې ده. د صنعتي نړۍ د نننيو آثارو گڼ موضوعات همدغه ستونزې جوړوي. ننني صنعتي پرمختگونه نه يوازې د آثارو پر مضمون خورا اغېزناک دي، بلکې تر ډېره يې د آثارو کلاسيکو بڼو ته هم بدلون ورکړی دی.

ځينې وخت ځينې ادبي پنځونې د خوشحالي او
غم د اوج له کبله راټوکېږي تاسو دا مسئله څنگه
ارزوي؟

خوښي او غم، عواطف او احساسات زېږوي، چې د يوه هنري اثر د
هستونې د خوځون اصلي محرک دی او د هرې خوشحالي او غم تر
شا بيا ځانگړې پېښې او شېبې پټې وي. د نړۍ زيات ادبي
شاهکارونه د ځانگړو تاريخي پېښو محصول دي، ښه بېلگه يې د
الکسي تولستوي ((سوله او جگړه)) ده چې له ناپليون سره د
روسانو د (۱۸۱۲-۱۸۱۴) کلونو د جگړې نادودې بيانوي او يا هم د
ارنست همينگوي (له ټوپک سره مخه ښه) چې د لومړۍ نړيوالې
جگړې د بدمرغيو انځور کاري.

زموږ پر آثار هم زموږ د کورنۍ جگړې د بدمرغيو انځورونه دي،
خو خداي تعالی (ج) دې وکړي چې زموږ ليکوال زموږ د کړېدلي
ولس د خوښۍ او هوساينې د شېبو انځورونه هم په خپلو تخليقاتو
کې وکاري.

موږ بهر ته ستاسو تر تگ وړاندې ستاسو يو شمېر
لنډې کيسې لوستې دي، خو اوس دې د لنډو کيسو
څرک نه ليدل کېږي، علت يې څه دی؟

تاسو پوهېږئ، بهر ته تگ دومره اسانه خبره نه ده، زه چې کله
کېوال شوم، پوره يو کال د يو گونگ او نامعلوم برخليک په لومو

کې ښکېل وم او که رښتیا درته ووايم، نه يوازې دا چې ليکلو ته مې
تاييا نه جوړېدله، بلکې د لوستلو پر وخت به هم تل په ډېرو نورو
چرتونو کې لاهو وم، وروسته کله چې مې برخليک معلوم او دعا مې
قبوله شوه او د سياسي کډوال په توگه ومنل شوم په دغه هېواد کې
چې اوسېږم پوره ډېر وخت مې د کار روزگار لټون ونيوه بيا راباندې
د کارونو او بوختياوو بوج شو.

بل علت يې د فرهنگي دوستانو لږوالی هم و، زه چې په کې
استوگن يم دا هېواد د جرمني، انگلستان، امريکا، کاناډا،
روسيې، هالينډ او نورو په څېر له ليکوالو او فرهنگي کړيو نه ډک
نه دی، چې سړی اړ او وهڅول شي او زه ځينې ملامتياوې پر خپل
ځان هم اچوم. که رښتيا راباندې وايې موږ ټولو ليکوالو او
فرهنگيانو هومره چې مو په خپل وطن کې په خوند او مزې ليکنې
کولې، دلته يې نه شو کولای.

زموږ ځينې ليکوال وايي: هغه افغان ليکوال چې
په بهر کې اوسي، طبعاً يې يوه بهرنۍ ژبه زده ده، که
چېرې د دوی لپاره زيات وخت د څېړنيز او تخليقي
کار امکانات نه وي، نو ښه لاره داده چې دوی د
ژباړې له لارې فرهنگي خدمت وکړي، ستاسو هم
بهرنۍ ژبې زده دي، نو بيا ولې ژباړې نه کوئ؟

دا ښه خبره ده، ډېرو ليکوالو تر ډېره حده دا کار کړی دی، دا چې زه ولې تر نورو ډېر وروسته پاتې یم، دوه علتونه لري، یو دا چې له دغې ژبې سره هومره اشنا نه یم چې ښه ژباړه پرې وکړم او بله دا چې دغه هېواد لکه د دې سیمې د نورو هېوادونو په څېر دومره وتلی ليکوال او آثار نه لري.

په بهر کې د مېشتو افغان فرهنگیانو د فرهنگي کار د سمون او خوځون لپاره څه وړاندیزونه لری؟

له بده مرغه په بهر کې د افغانانو د سیاسي اتحادیو او جریانونو په څېر د هغوی فرهنگي ټولنې هم ډېرې متفرقې دي او د کار او فعالیت ډېره برخه یې له یوه بل سره د ښمې جوړوي، چې دا یوه لویه بدمرغي ده، زما له نظره به ښه وي، که دغه فرهنگي حلقې په یوه واحد مرکز کې راټولې وي زه د دغو ټولنو د ډېروالي مخالف نه یم خو دوی باید د خپلو ځانګړو غوښتنو تر څنګ یو واحد هدف تعقیب کړي.

زما په اند به ډېر ښه وي، که په اروپا او امریکا کې بېلابېلې لویې فرهنگي ټولنې جوړې شي او بیا د دغو ټولنو د کار اساسي مرکز زموږ هېواد یا پېښور ښار وټاکل شي او دلته پر یوه معین، هدفمند او پراخ فرهنگي کار پیل وشي دا کار څه ستونزې لري خو ناشونی نه دی.

اوس، اوس بهر ته د افغانانو د تګ لړۍ په ډېر شدت سره روانه ده، که دا لړۍ همدا سې روانه وي نو په

هېواد کې به پرڅه پوه خلک پاتې نه شي، دا کار څه ډول ارزوئ؟

دا زموږ د وطن د کورنۍ جگړې په څېر يوه تراژيډي او يوه لويه بدمرغي ده که دا لړۍ په همدغه قوت روانه وي، ددې پايلې خورا ډېرې خرابې وينم. دا سمه ده، هلته د ژوند شرايط خورا ښه دي، خو هلته هم زموږ پر وگړو د بې شمېره غمونو پېټې پرېوزي د نورو تر لاس لاندې هر ډول کارونه، ماشينې ژوند، پردېسي، حقارت... او ډېر داسې نور چې په رښتيا سرې ډېر ځوروي. تر هر څه زيات زموږ د کوچنيانو د ملي هويت او غرور روزنې مسئله د اندېښنې وړ ده، اوس خو ډېرو کورنيو ته دا ساده برېښي، خو ډېر ژر به يې سرونه له دې کبله څرېکې پيل کړي او د ډېرې زياتې خواشينۍ ځای دی، چې په بهر کې مېشت افغانان د دغې ستونزې د حل په هکله ډېر کم په خپلو منځو کې د يو عملي مېکانيزم په باب غږېدلي دي.

په هېواد کې د لنډې کيسې د څرنگوالي په باب څه نظر لري؟

هسې چې د لنډې کيسې عمر د ادبياتو په تاريخ کې کم دی، زموږ د ليکوالو تجربې هم ډېرې اوسنۍ دي. سره له دې چې پر پښتو لنډې کيسې له پيله پوره شپږ او لسيزې تېرېږي خو ايله وروستنۍ دوه، درې لسيزې د لنډو کيسو ډگر لږ تود کړې دی، په دغه موده کې تر ډېره حده پر معيارونو برابرې کيسې کښل شوي، خو له بده مرغه زموږ

کيسه زموږ د شعر په څېر لاندې ده پخه شوې او لا هم زموږ کيسه
ليکونکو ته په دې ډگر کې ډېر مزلونه پاتې دي.

لکه څنگه چې ماته معلومه ده، په جرمني کې د
افغانستان د کلتوري ودې ټولنې پتېلې چې هر کال
په څېړنيز، ادبي او پوهنيز ډگر کې افغان ليکوالو ته
جايزې او ستاينليکونه ورکړي، ددې کار مالي
لگښت تاسو پر غاړه اخيستې، ددې کار اصلي موخه
موخه ده؟ ايا نور کسان هم بايد په دې لړۍ کې شامل
شي که نه؟

ددې کار موخې دوه دي: يو دا چې نور مې د داسې ورته گامونو
او چټولو ته هڅولي وي او بل مې خپل فرهنگيان د ښو او نايابو اثارو
کښلو ته هڅولي وي.

په اوسنيو وختونو کې د هېواد لپاره په کم کيفيت
ډېرې خپرونې ښې دي او که په ښه کيفيت کمې
خپرونې؟

زما په اند په اوسنيو وختونو کې په ښه کيفيت کمې خپرونې ښې
دي، اوس خو که رښتيا ووايو، د خپرونو ډېرو شمېرو د خپرونو
ارزښت ډېر کم کړی. بې کيفيته خپرونې نه يوازې دا چې د وخت او

پيسو بې ځايه لگښت دی، بلکې تر ډېره حده زموږ په چاپېريال کې د
لوستلو خوند هم له منځه وړي.

بهر ته تگ او هلته استوگنه يا ژوند کول مو په
هېواد کې له استوگنې سره څه ډول پرتله کوي؟ مانا
دا چې څه دې له لاسه ورکړي او څه دې تر لاسه کړي
دي؟

په بهرني ژوند کې خو مې ارومرو څه گټه کړې: يوه مې بهرنۍ ژبه زده
کړه، له نوي اقتصادي او کلتوري مناسباتو سره بلد شوم، اقتصادي
برلاسی مې تر لاسه کړ، ... خو ډېر څه مې له لاسه هم ورکړي، پردېسي،
ددې هېواد د ځينو وگړو کرکجن توپيري نژادي چلند، د خپلو خلکو،
کور، وطن، خپلوانو او دوستانو ځنې لږ والی... هغه څه دي چې سپری
خورا خوړوي، تر ټولو غټه خبره د هغه اشتياق او مينې مړينه ده چې د
هغو له مخې مې پرله پسې ليکنې کولې.

د خپل شخصي او فرهنگي ژوند کومه خوږه او تر څه
خاطره که راته ووايي؟

له شخصي ژونده به يې راواخلم دا زما د پردېسي يوه خاطره ده: کله
چې په هنګري کې وم او سلواک ته مې د تېښتې لار لټوله، د ژمي
مياشت وه، موږ بايد په يوه لويه وياله پورې وتي وای او په سلواک کې
مو ځان د دغه هېواد مرکز پراستلاو ته ور رسولی وای، خودا راته ډېره
سخته وه، ځکه نه خو مې لامبو زده وه او نه مې هم سلواک ليدلی و.

درې حملو گوانس راته کاوه: د ژمي سختو سړو، په ويا له کې ډوبېدل او په لار کې ورکېدل، خو پر دغو ټولو مې سترگې پټې کړې، ځان مې اوبو ته واچاوه، نېغ راپورې وتم او په ډېر بڼه شان خپل منزل ته راوړسېدم. دويمه فرهنگي خاطره مې دا ((زنگونه، اټکلونه)) لنډه داستان دی.

ستاسو په نظر پښتو ژبې ته اوسنی فرهنگي کار د هیلو وردی که د نهیلیو؟

زما له نظره پښتو ژبې ته اوسنی کار بڼه دی، خو دا کار باید لږ څه سیستماتیکه بڼه ونیسي، لا د پښتو ژبې عملي رسمي کولو او عامولو ته ډېره لار پاتې ده.

یوشی چې زه یې ډېر مخالف یم، هغه دادی چې پښتو ژبې د غورږېدو په تحریک کې باید منفي او افراطي ذهنیتونه ځای ونه لري.

په غرونو کې نښتروي او په کلي کې چنار
په زړه کې مگر خانګې خانګې وغزېږي يار

د چنارونو او نښترو شاعر

پير محمد کاروان د هېواد پياوړی او نوميالی شاعر دی،

د عمر د ځوانۍ په شېبو
کې يې د شعر د مينې خوږې
وږمې پر ټول هېواد خورې
ورې شوې مينه، عاطفه،
لوړ انساني ارزښتونه،
هېواد پالنه او رنگينه
بنکلا ده په شعر کې په
خپوډي کاروان تراوسه

پورې ((له ماښامه تر ماښامه)) او ((چنار خبرې کوي)) په
نومونو د شعرونو دوه ټولګې او ((له نرګسه تر نرګسه)) د
لنډو کيسو يوه ټولګه خپرې کړې دي. زموږ د وخت د يوه
افغان کره کتونکي او ليکوال په وينا کې پښتانه

يوویشتمې پېړۍ ته له شلمې پېړۍ نه کومه ډالۍ لري، نو
يوه به پکې ((چنار خبرې کوي))، د کاروان بنکلي شعري
ټولگه وي. د هيلې مجلې د ۱۳۷۸ل کال په درېيمه گڼه کې د
کاروان صاحب دا مرکه چاپ شوې، چې تاسې يې لوستلو
ته رابللو:

له څه وخت راهيسې دې شاعري پيل کړې ده؟
که له شاعرۍ نه دې مطلب د شعر په نامه د کتابونو خپرول، په
غونډو کې شعر اورول، په مجلو، راډيو او ورځپاڼو کې د شعر په
نامه د يو څه خپرول وي، نوزيات و کم پنځلس شپاړس کاله به
کېږي.

ستا د شاعرۍ اساسي لاملونه څه دي او هم په عام
ډول ولې يو سړی شاعرۍ ته مخه کوي؟
سل په سلو کې په خداى که به پوهېږم چې زما د شاعرۍ اساسي
لاملونه به څه وي؟ هو دومره مې اورېدلي دي چې شاعري د خداى
ورکړه ده. هغه د خوشال بابا خبره چې:

شېخ دې لمونځ روژه کړي زه به ډکې پيالې اخلم
هر سړی پيدا دی خپل خپل کار لره کنه

که موږ يو گل په پام کې ونيسو چې څنگه وده کوي؟ څنگه
راوټو کېږي، څانگې، څانگې وغځېږي، غوټۍ يې وسپړېږي او گل

گل شي؟ ددې عمليې لپاره تر ټولو دمخه د گل تخم بايد وي. بيا په خپل وار سره مناسبه ځمکه، په مناسبه اندازه اوبه، شبنم، لمر، د گل پالنه او څارنه او نور طبيعي عوامل په کار دي.

شاعري هم داسې درواخله، تر ټولو دمخه د شاعرۍ فطري تومني لپاره شاعرانه جذبه، تخيل، شاعرانه فکر، سندريزه ژبه، شاعرانه پېښې، شاعرانه اتوموسفير، هنري منطق او رياضيت دا ټول په کار دي. شاعري په غم او ښادۍ کې زما ډېره خوږه ملگرې ده. شاعري د محروميتونو پر وړاندې يو ښکلی تسليت دی. له بل هر څه نه مې زيات له شاعرۍ سره زړه تړلی دی. لکه سيوري يوه بل پسې روان يو. کله دا مخکې زه ورپسې، کله زه مخکې دا راپسې. که د خپل ژوند شېبې د شاتو مچۍ و بولم، نو شاعري مې ملکه ده. زه فکر کوم چې د انسان په فطرت کې يوه داسې پټه غوټه ده چې هنرمندان يې په خپلو هنرونو کې پرانيزي. يا لږ تر لږه د پرانيستو رياضت يې جاري ساتي او تسلي پرې کوي. د نورو کارونو مينه وال يې په هغو کارونو کې د پرانيستو هڅه کوي چې له نور هر څه نه زيات يې زړونه ورسره تړلي دي.

هو، پاتې شوه ستا دهمدې سوال بله برخه چې ويلې دي وو: ((په عام ډول ولې يو سړی شاعرۍ ته مخه کوي؟))

يون صيب که گستاخي نه کېږي، زه ستا سوال داسې اړوم، چې په خاص ډول ولې يو سړی شاعرۍ طرف ته مخه کوي؟ يا شعر ولې د شاعر په زړه اخته شي؟ فکر کوم د دې برخې ځواب هم په پورتنیو خبرو کې شوی دی.

شاعري د نورمال فکر زېږنده ده که د ټکان خوړلي؟
 د دواړو، د نورمال فکر شاعري نورماله شاعري ده او د ټکان
 خوړلي فکر ټکان خوړلي. هو، یوه خبره شته هغه دا چې ټکان باید
 روښانه شي چې ښکلی ټکان یې خوړلی دی او که بدرنگ، که فکر
 ښکلی ټکان خوړلی و، نو طبعاً انعکاس به یې ښکلی وي او که
 بدرنگ ټکان یې خوړلی و، نو هسې په اوږدو ټوټو به سروې.
 که یو مهین جام راوغورځي، نو یو مترنمه شرنګ به شي او که د
 خامو خاورو لوښی راوغورځي د ماتېدو اواز به یې نامترنم وي.
 د بې فکره هنري شعر او د فکري بې هنره یا بې
 تخیله شعر (نظم) په باب ستاسې نظر څه دی؟ کوم
 یو ستاسې د تائید وړ دی او که نه د دواړو ترمنځ د
 فکري هنري شعر تائید کوئ؟

په شعر او بل هر هنر کې اساسي ټکی ښکلا ده. په شعر کې چې هر
 څه راځي، باید شعر شي او باید ښکلا شي، که فکر وي، که تخیل
 وي، که ارمان وي او که پیغام وي. دا ټول باید سره غاړه غړۍ شي او
 یوه ګډه مناسبه شعري ښکلا راوپنځوي.

هغه شاعر یا د شعر په نامه لیکنه چې هنر او تخیل ونه لري نه ورته
 شعر وایم او نه هم د شعر کیفیت او خوند ترې اخیستی شم. هو که یو
 شعر فکر هم نه لري او نورې ښکلاوې ولري خو ښېرې مې او قبول مې
 دی. که بیا یو شعر د تخیل، جذبې، شاعرانه او سندريز انځورونو
 ترڅنګ فکر او پیغام هم ولري، بیا خو نو نور علی نور، بس پر

شید و باندې چې هر خومره غوړې تویوې خوند یې زیاتېږي او له نعمت نه نعمت الله جوړېږي. په شعر کې تخیل جذبه او نورې هنري ښکلاوې داسې دي لکه د یوه گل رنگ او وږمې او که بیا له همدې گل نه گل قند او د روغتیا درمان هم جوړېدی شول دا یې د فکر او پیغام برخه ده چې د گل ارزښت یې نور هم زیات کړی دی. په شعر کې هم د نورو ښکلاوو ترڅنګ پیغام او فکر ښکلا ییز ذوق هغه وخت د منلو وړ دي چې د شعر پر مناسبه ښکلا باندې بې ځایه بار نه شي. فکر او پیغام باید په شعر کې داسې حل شي لکه په گل کې د رنگ او خوشبو ترڅنګ د گل قند او درمان جوړېدلو تومنه، یا لکه په خوړو کې مالګه.

کینه د شعر په ټوکولو کې زیات رول لري که عاطفه او که دواړه؟

د شعر او بل هر هنر په تار وپود کې مینه، ښکلا او عاطفه غځېدلې په نظر راځي. دا چې انسان مینه کوي مانا دا چې کرکه هم کوي. که یو څوک له یوه څه سره مینه ولري د هغه څه (معشوق) له دښمن سره به خامخا کرکه لري. خو اصله خبره داده چې په هنري پنځونو کې کرکه هم باید په ښایست بدلې شي او عاطفې ترڅنګ یو مناسب رنگ ځان ته غوره کړي. داسې نه شي لکه شال او شپږۍ دې چې سره پيوند کړي وي. ځکه خو ویلای شم چې عاطفه او کرکه پر خپل خپل ځای په هنري پنځونو کې ځانګړې ارزښت لري. هنرمند تل له ښکلا سره مینه کوي او له بدرنګیو کرکه خو مقصد دادی چې د مینې او کرکې له کش مکش نه چې کوم عمل منځته راځي هغه باید

جوړوونکی وي. یو شاعر په خپل شعر کې د یوې شل کلنې افغانې نجلۍ داسې انځور راوړی چې پر تنډه یې شل مېخونه ټک وهل شوي دي. که دلته د شاعر عاطفه راپارېدلې نو د هغو لاسونو پر وړاندې یې کرکه هم راپارېدلې ده چې د نجلۍ پر تنډې یې مېخونه ټک وهلي دي.

د شاعر او د هغه د شعر ترمنځ روحي او اخلاقي اړیکې څنګه ارزوئ؟

تر ډېر ځایه شعر او هنر د انسان د باطني او ظاهري کیفیاتو انځورول دي، تر یوه ځایه روحي کیفیت او اخلاق د شاعر پر شعر سیوری کوي، خو په شعر او هنر کې بنایست باید د سوي لاس په څېر وساتل شي. هغه د چا خبره چې د ښو غوښو ښه ښوروا وي. همداسې د ښکلیو رواني او اخلاقي کیفیاتو او ښکلي ضمیر انعکاس به په شعر کې هم ښکلی راځي. که دلته د اخلاقو په باب وغږېږو خبرې به ډېرې شي. همدومره وایم چې په بشري ټولنو کې اخلاقي معیارونه هم یو له بله سره توپیر لري. زه خو وایم چې شعرد بنایست د اظهار لپاره یوه صادقانه او صمیمانه غږ دی، چې په ښکلیو ارواوو او ښکلیو زړونو کې سندريزه وده مومي. د احم وایم چې که شاعر فنافي الشعر شي نو هنر به یې د نورو نیمګړتیاوو پرده پوښ شي او یا به لږ تر لږه له ډېرو بډیو واوړي. دا ځکه چې ښکلا او ښکلي ډېر سره لرې نه دي.

کوم شاعر د چاپېريال د پېښو بڼه انځورونه کولای شي؟

دا پوښتنه په کلي ډول دوه ځوابونه لرلای شي:

۱- هغه شاعر چې شاعرانه نبوغ ولري.

۲- چې د پېښو خوند يې ځکلی او پېښې يې لمس کړې دي.

ايا شاعر بايد ټول عمر مين وي؟

هو کي يون صيب، بختور به وي چې ټول عمر مين وي. خو مينه هم کله داسې شي چې هر څومره ورپسې گرځي، په لاس به نه درځي، کله بيا د ښکار غوندې پر سړي ورپېښه شي. هغه د خوشال بابا خبره ده چې وايي:

خدایه ته په زړه کې اچوې دا مینې

چې په ښکار دې مبتلا کړم ته مې وینې

تاسې پوهېږئ چې شاعريو عاطفي موجود دی او کله چې د پېښو تر اغېزو لاندې راځي، نو د شعر غېږې ته پناه وړي او خپل ځان تسکینوي. که یو شاعر د عواطفو د توپاني حالت په پایله کې د شعر له غېږې پرته ناوړه څښاک او ځکاک ته پناه یوسي، نو دا به د ده پر شعر ناوړه اغېز ونه کړي؟ له هغه سره

به بي و اتن زيات نه کړي او د خپل شعر د بي باوري
په مانا به بي نه وي؟

د ماشوم لپاره مهربانه غېږه د مور غېږه ده او د شاعر لپاره ښکلي
او مهربانه غېږه د شعر غېږه ده. بختور دی هغه شاعر چې تل يې د
شعر په غېږ کې سر ايښی دی. د کندهاريانو په اصطلاح د مور
شيدې دې يې شي. اوس به راشو دې نورو غېږو ته ستاسو په
اصطلاح د ناوړه څښاک او خکاګ غېږو ته. په دې هکله دومره
ويلای شم چې ښه شعر له تصنع نه پاک وي. د څښاک او خکاګ په
غېږ کې د تصنع خوا ته لاره غځېدلې ده. دا غېږې دومره ډېر طبيعي
سکون نه لري. د دې غېږو خوبونه مصنوعي دي. په طبيعي خوبونو
کې الهامي خوبونه هم ليدلی شو. بيا هم زه قاطع حکم نه شم کولای
چې هر ناروېدی به له روږدي ښه هنر وپنځوي. په يوه کتاب کې مې
لوستي وو: ((چېرته چې ښه شعر شته شرابو ته حاجت نه شته.))
اویا که بيا څوک دې لنډۍ د څښاک خواته ځکولي وي چې وايي:

ما د چلم نری لوگی کړې
چې د جانان له لږمانه راتاوه شمه

نوموږ توصيه ورته داده چې د شعر په غېږ کې دې سرونه کېږدي
اولاهوتي لولو ته دې غوږ غوږ شي.
د شعر د انځورونو په باب ستاسې نظر څه دی؟
عيني انځورونه زيات و کارول شي که ذهني؟ ځينې

وايي چې عيني انځورونه د چاپېريال عكاسي كوي. لوستونكي او اورېدونكي ترې ژر خوند اخيستلاى شي، خو ځينې نور فكر كوي چې له عيني انځورونو نه ژر خوند اخيستل كېږي او مانا يې ترلاسه كېږي. په شعر كې د ذهني انځورونو كارونه ضرور ده ځكه چې د لوستونكي د ذهني ځواك د ودې او په كار اچولو سبب كېږي او تريوې تحليلي عمليې وروسته لوستونكى د خوند او مانا حد ته رسېږي. نو ددې لپاره چې شاعر د لوستونكي ذهني ځواك په كار اچولى وي، بايد ذهني انځورونو ته زياته پاملرنه وشي. تاسې د دواړو په هكله خپل نظر څرگند كړئ؟

د شعر انځورونه بايد ښكلي روښانه او طبيعي وي. كه ځاى ځاى پېچلي هم وي، بايد شاعرانه ښكلا او هنري منطق ولري. كه په شعر كې عيني انځورونه راغلي وي او كه ذهني شعريت به يې په دې كې وي چې د ذوق خاوند ترې ښكلاييز كيفيت واخيستلاى شي. كه د انځورونو لاره په مارپېچي ډول تاوه راتاوه هم وي، خو بايد سهي او سلامتې دنگې ښكلا ته ورسېږي. دا لاره كه ډېره گرانه او مشكله هم

وي، خو ښکلي بايد وي. روښانه بايد وي او د تصنع له غبار نه لرې
بايد وي.

يون صيب! تاسې ليکلي دي چې له عيني انځورونو ژر خوند
اخيستل کېږي او له ذهني په ځنډ سره خوند اخيستل کېږي. زه خو
وايم چې که چېرې انځورونه شاعرانه، مناسب او طبيعي وکارول
شي که ذهني وي که عيني خوند به ترې ژر واخيستل شي. شعر بايد
له اورېدلو او لوستلو سره جوخت هم خوند او ښکلا ييز کيفيت ولري
او له پای ته رسېدو سره يې د يوه بل خوند پيدا کول هم کمال دی. د
شعر هره مسره او بند د يوه ټال د ټالۍ په څېر بايد وي، چې له هرې
ټالۍ نه سملاسي خوند واخلو. ښه شعر خود ډول او اتني په څېر
سملاسي هنگامه جوړوي، نه داسې چې ((اتني سوړ شو او موزی
اوس تود شو.)) زما مطلب دادی چې په شعر کې هر ډول انځورونه
وي، بايد شاعرانه وي، شاعر چې په هره لار ځي، بايد د ښکلا مکې
ته ځان ورسوي، خوشته ډېر داسې ښاغلي چې د مکې په نيت راوتي
وي، لاره ترې نه ورکه شي او ترکستان ته ورسېږي.

په اوسني وخت کې پښتو شاعري او په ټوليز ډول
ادبي بهير ته هيله من يې که نهيلي؟

نهيلي گناه ده. خدای شته ډېر هيله من يم، دا زړه مې داسې راته
وايي چې د ډېرې سترې ښکلا د پنځونې وخت رارسېدلی دی.
(له نرگسه تر نرگسه) په نوم ستا د لنډو کيسو يوه
ټولگه خپره شوې ده. د لوستونکو د ارزونې له مخې

د لنډو کيسو په انډول ستاسې شاعري لوړه ارزول
شوي، تاسې دا خبره څنگه ارزوي؟

له لوستونکيو نه دنيا دنيا مننه چې زما شعر او نثريې دواړه
لوستي. نه پوهېږم چې کومې لېونۍ مينې له شعر او نثر نه معشوقه
راته جوړه کړې ده. معشوقه يوه ده، خو خبره په لباس کې ده. دا چې دا
معشوقه د شعر په رنگينو جامو کې ښه ښکاري خدای دې وکړي چې
د نثر په ساده جامو کې يې هم ښه وښکاروم.

ستاسې په نثري ليکنو ان په ځينو سريزو او کره
کتنو کې د ليکنې ژبه هنري او له تخيله ډکه برېښي،
په پوهنيزو او تحليلي ليکنو کې دې ډول ژبې ته
اړتيا شته؟

ما تل پر شعر او نورو هنري مسايلو يو څه ليکنې کړې دي. پر شعر
باندې ليکنې بايد د شعر سکني، خويندې وي. خبروزه خبروزې ته
گوري رنگ اخلي. ليکوال بايد له موضوع سره برابره ژبه او لهجه
وکاروي، که د علمي او تخنيکي مسايلو په هکله ليکنه وي، نو ژبه
بايد ساده او علمي وي. که د هنري مسايلو په هکله ليکنه وي نو ژبه
بايد يو څه هنري وي. د غلبېل سيوري سوري وي د شعر او
هنر په هکله خبرې هم بايد شعر او هنر ته ورته وي.

زموږ په ټولنه کې ولې د نثر په انډول شعر (نظم) ته
زياته پاملرنه کېږي؟

پښتو د خپو او سپلابونو ژبه ده او په اسانۍ سره د موسيقۍ او ترنم زړي په کې زرغونېدې شي. ډېر ښه مثال يې پښتو ټپه ده. د پښتو متلونه هم تر ډېره حده موزون دي. د اتني نارې، د ماشوم لלו للو، د کيسو او نکلونو غاړې، حتی ځينې کيسۍ (چيستانونه) موزنې راغلې دي. موږ چې ماشومان وو، نو موزونې کيسۍ به مو يو بل ته اورولې او د مقابل طرف له بې ځوابۍ به مو خوند اخيست. د سپلاب لپاره يو يو موزونه کيسۍ وه چې له غورځنگه ډک وزن لري:

((له بره بابا راغی بابا تل وهي ډولونه)).

همداسې ويرنې او حماسې درواخله يانې ټول د کار شيان په پښتو کې موزون راغلي دي. ځکه خو شعرته تر نثر زياته پاملرنه شوې ده. که د پښتو فوکلوريکو افسانو او نکلونو ته پام وکړو په منځ منځ کې يې موزونې نارې ويل کېږي. دا نارې په هره برخه کې ډېرې ښکلې راغلې دي.

تراوسه پورې (وزن) د شعري فورمونو ان ازاد شعري فورم يو اساسي توکی گڼل کېږي، تاسې د منشور شعر او ددې نومونې په باب څه نظر لرئ؟

په دې هکله به درته لنډې خبرې وکړم:

منشور شعر هغه معشوقه ده چې خپل مطلب په خبرو کې بيانوي. موزون شعر هغه معشوقه ده چې خپل مطلب په سندرې کې بيانوي او له ښکلي سُر او تال سره مهينه نڅا هم کوي. په شعر کې وزن د نورو

ښکلا وو ترڅنگ یوه ښکلا ده. که شعر یو باز و بولو نو ښکې یې نورې شعري ښکلا وې دي. همدارنگه وزن هم ددې باز یوه ښکله ده. که د باز یوه ښکله هم ماته وي خریدار ورته گوته نیسي. زه په خپل وار منشور شعر ته هم شعر وایم خو چې له ځینو شعري ښکلاوو څخه برخمن وي.

ځینې په دې نظر دي چې شاعر باید په شاعری کې یو سپېڅلی معشوق ولري چې له هغه سره مینه ولري، ستاسې معشوق څه شی دی؟

شاعر او بل هر هنرمند باید له خپل هنر سره د عبادت تر سرحده مینه ولري. بې له مینې یو هنر هم هنر کېدی نه شي. له شعر او هنر سره دومره زړه تړل په کار دي لکه یو ژوندی بې چې د ژوند کولو له ارمان سره لري. هر ارمان چې ترسره شي ډېر عادي ښکاري. خو شعر او هنر هغه ښکلي ارمانونه دي چې له ترسره کېدو سره سره ښکلي پاتې کېږي. دوی هېڅکله د نورو ارمانونو په څېر د عادي کېدو درجې ته نه راتیږي. زما په نظر شعر د هغې سترې ښکلا دیو څو تصویرونو د حضور هنداره ده. په شعر کې د یوې نه پیدا کېدونکې ورکې د پنبو خوږه ښکالو او ربډل کېږي. ستاسې د پوښتنې د دویمې برخې په باره کې باید ووايم چې: زما ایډيال او معشوقه یوه ښکلې او ورکه شاعره ده چې زه یې تل په لټه کې یم، خو په انساني څېرو کې مې لاهه لیدلې. یا د شمس تبریزی په قول: د هغې همزولې ښاپېری، په لټه چې له شاعرانو سره له ازله همزولې راځي.

تر (چنار خبرې کوي) وروسته دې نوې پنځونې خومره دي؟

یون صیب! که په خومره والي یې ووايم ډېرې دي، خو خبره داده چې په ډېرو لږو مې زړه اوبه څښلای شي. که د غزلونو په هکله ووايم زه فکر کوم، ډېر لږ غزل به مې داسې وي چې د چنار خبرې کوي د غزلونو سیال یې وبولم. هو یو څو اوږدې منظومې مې لیکلې دي چې یو وړوکی کتابګی ترې برابرېږي. خدای شته ډېر ورته زړه نا زړه يم او وېرېږم چې هسې نه له (چنار خبرې کوي) نه ډېرې رالوېدلې نه وي. ځینې دوستان یې د خپرولو ډاډه راکوي. په هر صورت که خیر و ان شاء الله په دې وختونو کې به یې خبرې کړم.

که تر چاپ وروسته پرې ډاډمن نه شوم، نو اضطراب خورانې چا وړې نه دی. ګوندې دا اضطراب مې په راتلونکو پنځونو کې برکت او ښایست واچوي.

کله چې یو شاعر یا هنرمند اوج ته ورسېږي. نو بېرته د نزول خواته روان شي. ستاسې په نظر ستاسې شاعري اوس اوج ته رسېدلې، یانې تاسې خپل زړه او اند تش کړی او که نه دواړه د خوځون په حال کې دي او له ناویلو خبرو ډک دي؟

شعر او نور انساني هنرونه هېڅکله هم اوج ته نه شي رسېدی. دا منم چې شاعران او هنرمندان په خپلو هنرونو کې تل په یوه حال نه

وي ټيټ و پاس په کې خامخا راځي. ځينې د ځوانۍ په شېبو کې ښه شعر تخليق کړي خو وروسته ترې خرابه شي. ځينې په اول سر کې ښه نه وي ورو ورو پسې ښه شي. ځينې په اول کې هم ښه وي او تر پايه ښه پاتې شي. ځينې نه په اول کې ښه وي نه په منځ کې او نه په پای کې. کله کله شاعرانه پېښې او شاعرانه اتومو سفير هم پر شاعر اغېز کوي، د نويو او ښکليو پنځونو دروازې ورته پرانيږي. په نړۍ کې د داسې شاعرانو او هنرمندانو مثالونه شته چې تر شپږو وېشت کلنۍ، شپږ دېرش کلنۍ او څلوېښت کلنۍ يې ژوند کړی او شهکارونه يې پنځولي دي. ځينې بيا شته چې د ژوند په وروستۍ برخه کې يې شهکارونه پنځولي دي. د مولوي جلال الدين بلخي په هکله ويل کېږي چې دی عادي ملا او تر اته دېرش کلنۍ پورې يې طالبانو ته درس ورکاوه، ناڅاپه شمس تبريزي ورباندې پېښ شو او د مولانا په زړه کې يې د مستانه شعر سوز وگداز و اچاوه. نن مولانا په نړۍ کې له لويو شاعرانو ځنې يو دی.

د خپل ځان په هکله يوه خبره په ډېرې عاجزۍ خو په دعوي سره کوم هغه دا چې د ښو شعرونو د لوستلو يو لېونی مينه وال يم. پاتې شو خپل شعر مې، له خپلو ويل شويو شعرونو نه په خدای که دومره ډېر راضي يم. په زړه کې مې ډېر نا ويل شوي شعرونه گرځي. که د لوی خدای رضا وه او دا نا ويل شوي شعرونه يې راباندې ولورول نو ايله به مې روح په ارام شي.

په ادبي نړۍ کې دې کومه خوږه يا ترخه خاطره په زړه ده؟

يون صيب! په ادبي نړۍ کې مې زبستې زياتې خوږې او ترخې
خاطري په ياد دي. پر گلپانو شبنم خومره ښکلی ښکاري؟ له ښکليو
سره موسکا خومره ښکلي ښکاري. همداسې خاطرات دي چې د
شاعر او هنرمند زړه ته يوه دنيا ښکلا راوړي. د شاعر او هنرمند
خاطرات د ده په راتلونکو هنري پنځونو کې غځېږي او را ژوندي
کېږي. که پر خپلو خاطراتو ليکنه وکړم، کېدې شي خبره له کتاب نه
هم پسې واوړي. دلته به صرف دوه وړې خاطري سره غوټه کړم، چې
کېدې شي هم ترخه ولري او هم خواږه:

خو کاله وړاندې مې يو چاته زبنت زيات عقيدت درلود يو وخت د
همدې عقيدت وړ بنيادم زما زړه مات کړ. ډېره موده ډېر وکړېدم.
ومې نه کړای شول چې همدغه درد په شعر کې راوغاړم، څه موده
وروسته مې کلی را په ياد شو ماشومتوب مې را په ياد شو او د کلي
د گودر په خوا کې هغه چنار را ياد شو، چې موږ به يې تر خانگو
لاندې پر توره تخته الف و ب لوستل. زما په زړه کې يوه نغمه په
غږېدو غونډې وه په دې وخت کې مې د ((چنار خبرې کوي))
منظومه وليکله.

خو ورځې وروسته په اردو ساينس بورډ کې د افغان ادبي بهير
لومړنۍ غونډه وه، غونډه او مشاعره روانه وه، له ما سره چنار خبرې
کوي شعرو. خدای شته زه چې هر نوی شعر او روم وېرېږم، ځکه په
پښتو کې به ازاد شعرونه ډېر لږ داسې وي چې له پښتو غزل سره
سيالي وکړي. باور وکړئ له پسرلي صيب نه لا ډېر وېرېدم ځکه چې د
پسرلي صيب ذوق ډېر لوړ دی او د شعر ښکلا ييز کيفيت ته ډېر ژر

رسېږي، خو په هر صورت کله چې زما د شعر وار راغی نو ((چنار
خبرې کوي)) مې په ډار ډار ولوست.

مشاعره پای ته ورسېده پسرلي صيب ستيځ ته ولاړ او ويې ويل
چې تاسې کينئ زه يو څو خبرې کوم. موږ ټول غوږ غوږ شو، پسرلي
صيب خپلې خبرې داسې پيل کړي:

((زه نه سلطان محمود غزنوي يم او نه کوم بل پاچا، گنې کاروان به
مې د ده د شعر له وجې په طلاوو نمانځلي وای خو زه کاروان ته يو
قلم ډالۍ کوم، پسرلي صيب ماته په ډېره مينه قلم راکړ. د پسرلي
صيب د مينې او لوريښې هغه کيفيت مې اوس هم په زړه کې پټ
ساتلی دی او کله کله ځان را یادوي.

د هېواد لپاره دې په تخيل کې کومې هيلې روزلې
دي؟

د يوه داسې صوفيانه نظام په تمه يم چې هر دويم تن يې منصور
وي او دار هېڅ نه لري.

عبدالباري جهاني له ((ورکې مېنې)) تر ((شيش محله))

عبدالباري جهاني د هېواد نوماند، غښتلی او
پياوړی شاعر دی.

د جهاني شعر له دوو لسيزو راهيسې زموږ د خلکو په

زړونو او ذهنونو کې
لکه د يوې خوږې
وږمې په څېر چلېږي او
هغو ته ښکلا، آرام او
تودوڅه ښيي.

دده په شعر کې،
مستي، مايوسي،
بغاوت، درد، سوز،

او ښکې، مې، بزم او رزم، اهوڼه او گلونه ټول ځلېدلي
او ځلېږي. ((ورکه مېنه)) د جهاني د شعرونو لومړنۍ
چاپي ټولگه ده، ((پايکوب)) يې د شعرونو دويم چاپي

غونډ دی او ((شیش محل)) یې د شعرونو اوسنی
 شعري غونډ دی چې د چاپېدو په درشل کې دی.
 دا چې شاعر به په خپله ((ورکه مېنه)) کې ارام،
 سوزمن او ډاډمن ښکاري او که په ((شیش محل)) کې او
 یا دا چې د کومې شعري جونگرې شعرونو به یې د خپل
 سوي لوي هېواد د اوبښکو او اوسېلیو ښکلې انځور
 ګري کړې وي دا به د ((شیش محل)) تر چاپ او پرتلنې
 وروسته څرګندېږي، خو د شاعر هغې ګړنۍ مرکې ته
 چې ما (یون) ورسره (د طالبانو د واکمنۍ پرمهال) په
 پېښور کې کړې وه او پورتنۍ عبارت هم پر همغه وخت
 لیکل شوی و، ستاسې پام را اړوو. دا یوه ګړنۍ مرکه
 ده چې له راډیو کسټ څخه د کاغذ پر مخ پلې شوې ده
 او همغه مهال د هیلې مجلې د ۱۳۷۷ کال په لومړۍ
 ګڼه کې خپره شوې ده.

تر هر څه لومړی که د خپل شعري ژوند د پیل په اړه
 خبرې وکړې خوښ به شو؟

د شعر د پیل په باب باید ووايم چې چندان د پیل وخت يې ځکه راته معلوم نه دی چې له ډېر کوچنيوالي مې پر شعر ليکلو پیل کړی دی، تقريباً له اووم ټولگي څخه مې شعر پیل کړ، دا چې شعري کيفيت يې څنگه و او اوس د شعري ارزښتونو له مخې ورته شعر ویلی شو او که نه؟ دا نو بېله خبره ده. څرنگه چې هېڅ مشوق مې په کور او چاپېريال کې نه درلود، نو څوک راڅخه خبر هم نه شول، چې زه لا شعر ليکم، نو په شعر ويلو مې پیل وکړ، تقريباً يوه کتابچه مې له شعرونو ډکه کړه، هغه بيا راڅخه پاتې شول، اوس مې په لاس کې نه شته. په پوهنځي کې مې د ملگرو په زياته هڅونه بيا د شعر نړۍ ته مخه کړه، شعرونه مې ليکل، خو جمع کول مې نه، لنډه دا چې هغه وخت چې زه متوجه شوی يم او يا متوجه کړای شوی يم چې شعر ليکلی شم او شعر کې مې يو څه شته نو هغه مې د پوهنځي دوران دی. تردې وروسته بايد دا حقيقت ووايم چې زما د شعر په تشويق، روزنه، هڅونه او پالنه کې په سلو کې پنځوس زما خپل فطري استعداد او زما کورنۍ رول درلود، نو په سلو کې پنځوس اغېز د محمد صديق روهي و، زه هغه شاعري ته تشويق کړی يم، سيمينارونو او غونډو ته يې بللی يم. هغه زه په دې وپوهولم چې زه شعر ليکلی شم او د شعر استعداد لرم.

د يو شخص شاعر کېدل يا د فردي او يا هم د ټولنيز درد زېږنده گڼل کېږي، ستاسې د شاعري علت څه دی؟

ما له کو چنیوالي څخه له موسیقي سره مینه لرله. زما د شاعری یو
 اساسي علت په کو چنیوالي کې همدا موسیقي وه. زه له موسیقي
 سره سخته مینه لرم او اوس هم دا مینه لرم، په کندهار کې داسې دود
 و چې چا به کوم غزل یا شعر لیکلی و، هغه به یې پټ په کتابچه کې
 ځان سره لیکلی و، بل چاته به یې نه ورکاوه، که ورکاوه یې هم نو
 غلط نقل، دغه بیتونه چې د کندهار شاعران یې لیکي، زه هم کولای
 شم سره پیوند کړم، نو ما به د هغو پر طرز باندې شعر جوړ کړ او بیا
 به مې خپله وایه او یا به مې د کوڅو هلکانو ته ورکول، هغو به ځان
 سره په ترنم کې ویل، خو که شعر د شعر په مانا او یا هم د یوې
 اجتماع لپاره وقف شوی وي او یا شعر د خلکو لپاره وي چې زه خپله
 هم ځان همدا سې یو ژمن شاعر بولم او خلک باید زما په شعر پوه
 شي، نو هغه وخت د پوهنتون وخت دی. خیانت، رشوت، ظلم،
 فساد، شاته پاتې والی، مفاهیم په مظاهرو، جریدو، مجلسونو،
 مجلو او هر ځای کې یادېدل، نو طبیعي خبره ده چې شعرونه هم دغه
 مسیر ته سوق شوي دي. نو زما شعر هم له دغه مسیر څخه مستثنی
 کېدی نه شوای، نو ما هم په دغه ترڅ کې شعرونه ویل او د هغه وخت
 استبداد ته به مې ګوته نیوله، نو انګېزه به یې د هغه وخت ټولنیزې
 نیمګړتیاوې وې. وروسته خو بیا تاسې ته معلومه ده چې زما شعر د
 وخت په بېلابېلو پړاوونو کې بېلابېل رنګونه اخیستي دي. هر وخت
 چې زه شعرونه لیکم نو ملګرو ته وایم چې له ما نه مه خپه کېږئ، زما
 شعرونه د پردېسۍ رنګ لري او که اوس د پردېسۍ رنګ ونه لري نو
 د څه شي رنګ به ولري؟

هغه ما يا تشويقوي او يا د شعر په اصطلاح اغېزمنوي، نو هر وخت که زما د شعر چينه وچېدله يو علت به يې دا وي چې زه د شعر لپاره هېڅ ډول چاپېريال نه لرم.

د شعر د انځورونو په باب ستاسې نظر څه دی؟ په شعر کې بايد کوم ډول انځورونه زيات وي، عيني، ذهني؟ که ددې دواړو اندول وي؟

زما په نظر دې که د اندول خبره چندان مطرح کېدې نه شي، فکر کوم دا د شاعر خپل خيال دی، کله کله شاعر په خپل خيال کې دومره ډوب شي چې د واقعيتونو له پولو ووځي، د تخيل دنيا ته ځي او هغه دنيا بيا د ده په الفاظو او ترکيباتو پورې اړه لري. کله کله داسې الفاظ او ترکيبونه استعمال کړي چې هغه د تخيل نړۍ دومره درته رانږدې کړي چې دده خپله فکر نه وي چې دومره به يې ښه مجسمه کړي شم. نو په خپله ځينې مجسمه شي او کله کله شاعر بيا په خپله دا تصميم نيولی وي چې يوه منظره، يوه تابلو، د يو غريب سړي کور، استبداد او يا هر شی چې وي، هغه ته د واقعيت جامه واغوندي، تصوير او انځور يې کړي. زه په دې مسئله کې شاعر مختار بولم، يوازنی شی چې زه فکر کوم کله کله د انځور مخه نيسي هغه د غزل چوکاټ دی، د غزل په چوکاټ کې زياتره ښکلي ترکيبونه او احساسات ښه رسېدلی شي، نسبت دې ته چې انځور دې ورسېږي، انځور د خپل ځان لپاره لږ شان پراخه چوکاټ ته ضرورت لري، چې هغه ازاد نظمونه او يا د اوس په اصطلاح چې دا زما لپاره

نوی ده او (پېيلي نظمونه) ورته وايي، هغه د انځور د ترسیم لپاره
ډېره زمینه لري.

ځینې کسان یا شاعران د هنري او ژور تخیلي شعر
په نامه تکلفي او تصنعی نظمونه وړاندې کوي او ان
کېدی شي لوستونکي هم ذهناً تېر باسي، په دې
باب ستاسې نظر څه دی؟

په دې باب زه وایم چې کله شاعر شعر لیکي باید خپل لوستونکي
په پام کې ونیسي، چې دغه شعر چاته لیکم؟ که ماته څوک دغسې
یو شعر وړاندې کړي، زه پرې پوهېږم او که نه؟ زه سره له دې چې زه
ځان شاعر نه بولم، خو زه چې څه لیکم، زما تعهد له خلکو سره دادی
چې زما پر ژبه باید خلک پوه شي، البته سل په سلو کې د خلکو
پوهېدل امکان نه لري، شعر څوک دومره راکښته کولی نه شي چې
پر هغه باندې ټول بېسواده خلک پوه شي، شعر د یو ډول خلکو لپاره
ویل کېږي چې شعرونه ورباندې درک کړي، نو که چېرې داسې شعرونه
ولیکل شي چې دا ډول خلک دې هم پرې پوه نه شي، نو زه خو شاعر
ته فرمایش ورکولای نه شم چې دغه راز شعرونه ولیکي، خو زه خپله
ورسره یو څه مخالف یم.

د پښتو اوسني شعر په باب هیله من ښکاري که
نهیلی؟

نه يوازې دا چې هيله من يم، بلکې زما تر توقع بېخي لوړ دی، خصوصاً د ځوانو شاعرانو شعرونه زما تر توقع ډېر لوړ دي. باور وکړئ چې ماته لږ څه هم راشي، چې بيا وگورم اکثره ځوان شاعران زما د زامنو په سن دي، ماته داسې ښکاري لکه زما زامنو چې شعر ويلی وي او يا لکه ما چې په خپله ويلی وي. پښتو زه خپل مال بولم، د پرمختگ په باب يې که له ما څخه څوک پوښتنه وکړي نو زه وایم چې د پښتو شعر او نشر هېڅوخت د نن ورځې په شان پرمختگ نه و کړی، زه پوهېږم چې په دې حالت هم دا شعرونه نه پاتې کېږي، په ډېر سرعت باندې دغه حالت ته راغلي او دغه حالت چې زه گورم نو په هره برخه کې يې متوازن پرمختگ او وده کړې ده، نو زه په سلو کې زر هيله من يم.

ستاسې: ((دا د مستو پسرلی دی)) خصوصاً ((زموږ کښتۍ يې ډوبوله خپل درياب يې توپاني شو)) شعر ډېر عام مقبوليت او منښت پيدا کړی دی، ستاسې په شعرونو کې نور داسې شعرونه ستاسې په نظر کوم دي چې دې پورې ته رسېدلي وي؟

زه د دې شعر په مقبوليت نه يم خبر، دا مې ستاسې له خولې واورېده، کېدی شي دا د لوستونکو او اورېدونکو ځاني نظريې، چې زما د دغه شعر په باب يې لري، تاسې ته مې مخکې هم وويل

کله چې زه شعر لیکم، نو ورته ژاړم، نو ما یو شعر لیکلی دی ((خوانه دا څوک یې چې گولی اوروې، - د خپل نیکه او د ابا پر کلي)) فکر کوم دا شعر هم ډېرو خلکو اورېدلی او هلته په امریکا کې یې ډېر خلک خوښوي او د کندهار خلک معمولاً ((زما کندهاره د زمرو وطنه!)) دا هغه وخت ویل شوی دی چې روسان کندهار ته راغلل او کندهار کې قیام شروع شو، څلور پینځه ورځې وروسته دا شعر لیکلی شوی دی، د کندهار خلک دغه شعر ډېر خوښوي، دغه دوه شعرونه زه یادولی شم.

له خپل اصلي چاپېریال څخه د شاعر لرې کېدل د هغه پر شعري ژوند څه اغېز لري؟

د بل چا پر ژوند څه نه شم ویلی خو زما پر شعري ژوند یې پوره اندازه اغېز کړی، زما شعريې د مایوسۍ خواته کش کړی دی، زه ځینو شاعرانو لکه په دې پېښور کې ځینو شاعرانو ته حیران یم، ځکه چې دوی په شعر کې ډېره ښه مستي لري، په اصطلاح نغمې یې ناڅي، بیتونه یې ناڅي، خو زما په شعر کې له کلو کلو راهیسې مستي نه شته، ناڅپکې نه شته، زما هر شعر چې درواخلي، غزل وي که ازاد، ما په دې نیت نه دی لیکلی چې هغه دې د پردېسي رنگ ولري، مگر زه چې هر څومره ځان ترې گوښه کوم، نه کېږي یو بیت یا نیم غزل یا به ټول شعر خامخا دغسې وي چې هغه دې د پردېسي رنگ لري. له خپل محیط لرې کېدلو زما پر شعر دغه تاثیر کړی چې د مایوسۍ خواته یې کش کړی دی. زه کله کله بېرېرم چې هغه ستاسې په اصطلاح د شعر چینه مې وچه نه شي.

تاسې نړيواله شاعري مطالعه کوي، په دې باب په
ټوليز ډول څه فکر کوي چې کوم مسايل په کې زيات
مطرح دي او کوم لور ته روانه ده؟

تاسې خپله د يو شاعر او محقق په توگه دې ته اشاره وکړه چې د
شاعر شعر له خپل چاپېريال څخه متاثر وي، د نورې نړۍ خصوصاً د
امريکا يا د غرب ادبيات چې موږ ته رارسېږي او لولو يې، د هغو
شاعري هم له خپل محيط څخه متاثره ده، هغه انعکاسات چې تاسې
يې په پښتو شعر کې ويني دا تمه مه کوئ چې هغه دې د غرب په
ادبياتو کې ووينئ، البته د غرب ادبيات ځانته خپله خوږلني او
شريني لري، خپل ترسيمونه او انځورونه لري او شرقي ادبيات
ځانته جلا رنگ لري او دا رنگ يې له ډېره وخت څخه جلا و. که
پښتو ادبيات په پام کې ونيسو، نو د پښتو اوسني ادبيات د داسې
خاصو شرايطو محصول دي چې هغه د هېچا له شرايطو سره د
مقايسې وړ نه دي. د غرب شرايط او د پښتو شرايط بېخي سره بېل
دي، نو شعري يې هم سره بېل دی.

په پښتو شاعري کې ستاسې په نظر داسې شعرونه
شته چې هغه د نړۍ په نورو ژبو واړول شي او هغوی
ترې خوند واخلي؟

غربيان له شرقي شاعري سره هېڅ وخت نابنده نه وو، له فارسي
شاعري سره بلد دي، هلته يې پر دې شاعري ډاکټري اخيستي دي،

دغه راز له پښتو ادبياتو سره، د خوشال، رحمان بابا، هجري، کاظم خان شیدا، له شاعری او ادبیاتو سره خلک بېخي ډېر بلد وو، پر هغوی یې ډاکټري اخيستي، خصوصاً په روسیه او انگلستان کې د پښتو ادبیاتو په باب ډېرې څېړنې شوې دي او اوس هم خلک ورسره بلد دي، خو که چېرې له ما څخه د پښتو د اوسنۍ شاعری په باب پوښتنه کوي، نو زموږ شاعری په هېڅ صورت شاته پاتې نه ده او که چېرې ترجمه شي، نو زه پر دې یقین لرم چې هلته به هم خلک ترې ښه خوند واخلي او هم به سبا ورځ پرې ماستری واخلي.

زیات تخنیکي او ان فزیکي کار د شاعر پر شعري زېږېدني څه اغېز لري؟

د بل چا د ژوند په باب څه نه شم ویلی، خو زه یې ډېر متاثر کړی یم، ډېر یې له کاره ویستلی او سترې کړی یم، ځکه چې له سهاره تر ماښامه یا ژباړه کوم یا میک ته ناست یم، چې دا دواړه زما کارونه نه وو، په افغانستان کې زما ډېر ښه او خوږ محیط پښتو ټولنه او د علومو اکاډمۍ وه. ما د ژوند خوږې ورځې هلته تېرې کړي، ځکه چې امضا به مې وکړه، نو بیا به مې هغه کار کاوه چې زما زړه غوښته او پر هغه به حکومت ماته معاش راکاوه. ما به کله کله ملگرو سره ټوکې کولې چې دا څومره عادل حکومت دی چې موږ خپل کتاب لولو او دوی موږ ته پیسې راکوي. هغه کار چې د سړي له مسلک سره جوړ وي نو بیا لویه نېکمرغي ده، خو اوس مې په اوونۍ کې پینځه ورځې ټولې په ډېر غیر مسلکي کار باندې چې زه ورسره هېڅ ډول علاقه نه لرم، مصرفېږي او دا یوازې د ډوډۍ د برابرولو لپاره

دي يوازي په کور کې شعر ليکم او تاريخ مطالعه کوم چې هغه بيا
زما له کار سره اړيکې نه لري. زه فکر کوم ورځينۍ چارې سړی ډېر
متاثر کوي.

سره له دې چې تاسې په نسبتاً خوشاله او سوکاله
ټولنه کې او سپړنې او ظاهري صورت مو هم ګلاب
رنگه معلومېږي، خو پر شعرونو مو يو ډول نهيلۍ
سيوری کوي، دا له مهاجرت پرته کوم بل علت هم
لري؟

له مهاجرت پرته بل عامل نه لري، زه د خداي (ج) په فضل په
کورني ژوند کې له خپلې مېرمنې او اولادونو سره پوره صميمي
ژوند لرم، يوازينی علت يې له هېواده لرېوالی دی. زما هېواد
يادېږي، ما همېشه خلکو ته ويلې، چې زما لپاره په دنيا کې
جومات، جنت او کعبه اول کندهار دی او دويم پېښور. نه پوهېږم
چې دغه دوه ښارونه مې ولې په نړۍ کې ډېر خوښ دي. زه په دې دوو
ښارونو پسې هر وخت خپه کېږم، خاصتاً چې د ځوانو شاعرانو
شعرونه لولم، زړه مې غواړي چې هره جمعه د دوی په منځ کې ناست
واي، سړی يو شعر دوه شعره تصنعي ويلای شي، ټول نه شي
ويلای، نو ځکه زما په شعرونو کې د نهيلۍ رنگ دی.

ستاسې په نظر د يو ښه او اوچت شعر ځانګړنې
کومې دي؟

د شعر کمال د شعر موسيقيت او د شعر شعريت دی، سپری چې خپله شعر وگوري بيا پرې قضاوت کولای شي، چې قوي دی، که ضعیف، خو یوازې دا وایم چې شعر باید دومره قوي نه شي چې د هغو خلکو له ذهني سطحې هم اوچت شي چې همېشه شعر لولي. د ښه شعر بيا چندان تعريف ځکه نه شم کولای چې د هر چا په نظر بېل تعريف لري.

په تېرو شلو کلونو کې پښتو شعر د څومره والي او څرنگوالي له پلوه څنگه ارزوئ؟

پښتو شعر ته اوس زیاتې هیلې شته، له پخوا څخه یې زیات توپیر کړی دی، که روسانو افغانستان وران کړ، خود دې وړانۍ گټه بیا ادبیاتو ته ورسېدله. یو وخت چا داسې تصور نه کاوه چې پښتو کې به په دومره زیات شمېر بنایسته شعرونه وویل شي. په پښتو کې پخوا ښه شعرونه موجود وو، خو په اوسني مقدار نه وو، اوس چې هر غزل او یا ازاد شعر راواخلي تر هغه بل ښه خوند کوي.

د شاعری تر څنگ دې نور کوم اثار لیکلي او یا هم ترلاس لاندې دي؟

اوس خو مې یو تاریخ لیکلی چې په دې نږدې وختونو کې باید چاپ شي، دا کتاب ((د هرات پښتانه او ستره لوبه)) نومېږي. په دې اثر کې د ایران او برتانیې ترمنځ رقابت خپرل شوی دی، ایران غواړي د روسیې په مرسته هرات د ځان کړي او برتانیه غواړي چې هرات د هغوی لاسته ورشي، دا په بېلابېلو پړاوونو کې د هرات

تاریخ دی. نورې پروژې مې دادې: پښتانه په ۱۸مه پېړۍ کې،
پښتانه په ۱۹مه پېړۍ کې او پښتانه په ۲۰مه پېړۍ کې. دا هریو
ځانته جلا جلا اثر دی.

د پښتو په اوسنۍ شاعری کې دې د چا شعرونه
ډېر خوښ دي؟

شاعران زما په خیال داسې دي لکه گلان، هریو ځانته بېل رنگ او
بېل بوی لري او بېل ښایست، زما لپاره هر شاعر جلا جلا گل دی،
جلا رنگ لري او جلا خوند، ماته د هر شاعر کلام خصوصاً د ځوانو
شاعرانو شعرونه ډېر خوند راکوي.

د موسیقۍ او شعر ترمنځ اړیکې څنګه خپرې؟

موسیقۍ شعر د ټولو خصوصاً د بېسوادو خلکو غوږو ته رسوي،
هغوی کتابونه نه شي لوستلای، نو که یو سندرغاړی یو شعر په
خپل اواز کې د خلکو غوږو ته ورسوي، نو قوت یې څو چنده
زیاتېږي، خو که چېرې شعر موسیقۍ ته وقف شي، نو په دغه وخت
کې د ابتذال خواته ځي.

وروستۍ پوښتنه مې سیاسي غوندې ده: تاسې د
یو مهم هېواد په سیاسي-تبلیغاتي دستگاه کې کار
کوئ، دلته داسې اټکل کېږي چې تاسې به له حالاتو
ژر خبرېږئ! ایا په نږدې راتلونکي کې داسې هیله

شته چې د افغانستان دا غميزه نوره پای ته ورسېږي؟

هېڅ ولس له داسې ستونزې سره نه دی مخامخ شوی، چې سړی د هغې ستونزې حل ناممکن وبولي، افغانستان پخوا هم له سختو ستونزو سره مخامخ شوی، یو وخت په افغانستان کې اتیا کاله پرله پسې گډوډي راغلې، خو افغانستان د هغه اغتشاش له دورې څخه هم ووتله، سړی ورته هیله کوی شي، دا چې څه وخت دا ستونزه حلېږي، نو سړی د وخت دقیق اټکل نه شي کولای، خو که څوک له ما څخه وپوښتي چې دا ستونزه به حل شي، نو ورته وبه وایم چې زه په دې ایمان لرم چې حل کېږي.

ترخگو چيگ په افغانستان کيگ قانون حاکم نه شي

د مطبوعاتو ازادي ممکنه نه ده

شکاغلی حاجي سيد داود د هيگواد له ايجرو تکوه ژورناليگستانو او د ژورناليگزم له لويو خدمتکارانو خگخه دی، ده د جهاد په کلونو کيگ

په ايجرو سختو حالاتو کيگ افغان نشراتي مرکز فعال کو او له ديگ لاريگ ييگ تگوليگ نوه ته د افغانانو او ازونه او فريادونه ورسول، دغه راز ييگ په سلکگونو ژورناليگستان وروزل او تگولنيگ ته ييگ ووانديگ کو، حاجي سيد داود پر ژورناليگستکو خدمتونو سربيره هيگواد ته يولو نور ياد و تگولنيز خدمتونه هم وکو او په سياسي

اگر کيگ ييگ هم د ملي ارمانونو د بري لپاره ايجريگ هليگ حگليگ او ستاينيگ و مبارزه وکوه، دی اوس هم خپلو ديگ اول ملي او فرهنگي هخگو او فعاليتونو دوام ورکوي. دا مرکه ييگ له پورتنی متن سره يو حگای د طالبانو نظام تر ونگيگد و نايگ اته مياشتيگ وروسته هيليگ د ۱۳۸۱ ل کال ۳ کنگه کيگ خپره شويگ ده چيگ دلته ييگ تاسو لوستو ته رابولو:

که تر هر خگه دمخه د افغان نشراتي مرکزي ميايا سنتگر د فعاليتونو نچوو راته ووايي ايجره مهرباني به موي؟

افغان نشراتي مرکز له پنځگلسو کلونو را په ديځخوا د پاکستان په صوبه سرحد کيگ د ويديو، عکاسه او د خبرونو د تگلولو په برخه او همدارنگه ديو شميرگر لنایگ موديگ کورسونو او راأيو تگلويزيون د انستيتيوت په دايرولو کيگ خپل فعاليتونه ترسره کوي، په ديگ موده کيگ مو تقريباً دريگ زره ساعته ويديويي مطالب د افغانستان له (۲۹) ولايتونو نه راتگول کوي دي، دغه ويديويي مطالب يوازيگ په جگککويگ يا مهاجرت پوريگ او نه لري، موآه هغه موضوعات چيگ په افغانستان کيگ منحگته راغلي لکه شگوونه او روزنه، کرکيله، روغتيا، عادي ژوند او همدا اول د خلکو مهاجرتونه، جرکگيگ او حگينیگ نور په دغه ارتباط باندیگ موآ ويديويي مواد د افغانستان له (۲۲) ولسواليو نه راتگول کوي دي.

د عکاسه په برخه کيگ مو تقريباً يولکو پنځگوس زره رنگه، تور اوسپين عکسونه، اولترايکسايلايدرز او همدا اول (۲۰۰) ساعته راأيوبي مطالب په خپل ارشيف کيگ ساتلي او همدا سيگ مونورو راأيو کگانو ته ورکوي دي. زموآ د لنایگ موديگ په کورسونو کيگ تقريباً دريگ سوه شپيگته کسه خبريالان، دريگ سوه شپيگته کسه کمره مينان روزل شوي، چيگ حگينیگ ييگ اوس عملاً د افغانستان راأيو تگلويزيون سره کار کوي او يو شميرگريگ په غير دولتي موسسو کيگ کار کوي، د افغانستان د راأيوبي تعليماتو انستيتيوت چيگ تقريباً په ۱۹۹۰-۱۹۹۱ کيگ ييگ دوه دريگ دوریگ شاگردان فارغ کوي، چيگ ددوی

شمیگر هم (۴۰) تخنیک‌کگرانو او خگلو یگشگتو پروا یوسرانو ته رسیگای، ددغه انستیتیوت موده یو کلنه ده چیگ زیاتره هغه استادان چیگ په کابل کیگ د ژورنالیگزم په خگانکگه کیگ تدریس کوي، له موإ سره همکاري لري. دلته تقریباً هر کال (۲۰) کسه پروا یوسران، شل کسه تخنیک‌کگران روزل شوي دي.

تر دیگ وروسته کله چیگ په افغانستان کیگ د طالبانودوره وه زیاتره مود عکاسه، ویدیويي فعالیتونه نه درلودل، د افغان نشراتي مرکز یو شمیگر نوریگ پروژیک لکه دمیایا یانیگ د آله ییزو رسنیو سرویگ کول، په افغانستان کیگ دا معلومول چیگ د افغانستان خلک کومیگ راأیو کگانیگ اوري او خپل ورځگني معلومات له کومو منابعو خگخه لاسته راوؤي. موإ تقریباً دریگ ځگلي پر ۱۹۹۰ پر ۲۰۰۰م کال او اوس دریگ میاشتي مخکیگ تقریباً دوه زره غوشتنلیکونه چیگ د افغانستان خلک ورځگني معلومات له کومو منابعو نه ترلاسه کوي، ترتیب کؤي، بیا په دغو منابعو کیگ کومه سرچینه زیاته اوري، کوم اخبار زیات لوستل کیگای، کومه مجله په خلکو کیگ محبوبیت لري، له دیگ سرویگ سره موإ د عامه افکارو سرویگ په افغانستان کیگ کوو، چیگ پر ۲۰۰۰ زرم کال تقریباً شپا زره غوشتنلیکونه موإ د افغانستان د راتلونکو حالاتو، شگوونیگ او روزنیگ لپاره ترتیب کؤي په تیگره بیا په دیگ سرویگ کیگ موإ جوته کؤه چیگ د افغانستان خلک د شگحو له کار سره خگومره علاقه لري، یانیگ

واقعاً دوی غواځي چيگ ددوی لونگيگ شگونونحگي ته ولاؤيگ شي، ددوی لونگيگ په دفاترو کيگ کار وکوي. دغه سرويگ کگانيگ چيگ مو! سره پر تيگ دي له ديگ سره مو! يو شميرگر کگردي ميگزونه چيگ تقريباً له خگو کلونو را په ديگخوا په نؤيوالو راؤيو کگانو په تيگره بيا بي بي سي، امريکا غيا همدا اوس د ازاده راؤيو، دغه کسان چيگ راؤيو کگانيگ اوري له دغور اؤيو کگانو نه خگه ترلاسه کوي، ددغور اؤيو کگانو کگتيگ خگه دي، يانيگ دغه راؤيو کگانيگ خگه شباهتونه او توپيرونه سره لري. په ديگ اؤه مو يو شميرگر کگردي ميگزونه داير کوي او بيا ييگ نؤيوالو منابعو ته ورکوو چيگ په افغانستان کيگ ميا خگومره رول لوبولای دی.

دغو اثارو خو هغه وخت هم تاريخي ارزشگت درلود، خو د وخت په تيگرېگدو سره به نور ارزشگت هم پيدا کوي، دديگ اثارو دساتنيگ او پالنيگ لپاره خگه ترتيبات شته؟

هو! دا اؤگره شگه پوشگتنه ده، مو! دديگ لپاره چيگ له دغو موادو نه د افغانستان حگوان کهول او هم هغه خگيگؤونکي چيگ غواځي د افغانستان په تيگر شل کلن، خگلريشت کلن تاريخ حگان خبر کوي، مو! د امريکيگ د ويليمز کالج سره قرارداد کوي هغوی مو! ته يو شميرگر وسايل راليگالي، مو! دا غواؤو چيگ خگه مواد چيگ په ارشيف کيگ لرو هغه دريگ کاپي کؤو، يوه کاپي خپل دفتر کيگ وساتو، يوه کاپي کابل پوهنتون يا د افغانستان راؤيو

تګلویزیون په ارشیف کیګ وساتو، یوه کاپي باید په خارج کیګ و اوسي او دا مو له مخکیګ نه هم ورکويدي، چيګ مو دغه مواد لرو، دغه ویا یو کګانیک دي چيګ هم په افغانستان کیګ افغانان او هم په بهر کیګ خلک تريګ کګتګه اخلي.

ديګ خګو کلونو کیګ چيګ تقريباً تر لسيزيګ نه زياته موده وشوه، کومو نويوالو اژانسونو ستاسو له موادو نه ايګره کګتګه اخيستيګ ده؟

مو ا په شروع کیګ دريګ خګانکيګ درلوديګ، يانيګ پر ۱۹۸۲م کال کله چيګ مو ا دا دفتر پرانيست پر ۱۳۲۵ل کال کیګ مو ا ايګريګ هليګ حګليګ وکويګ چيګ زمو ا خبرونه، عکسونه، ويا يويي مطالب، نويوال د خپلو رسنيو له لاريګ نشر کوي، په هغه وخت کیګ دا باور چا نه کاوه، د هغه وخت مشکل دا و چيګ تنظيمونه وو، دوی خبري اژانسونه درلودل، دوی فرهنگي کميګتګيګ درلوديګ، دوی به مبالغه کوله، يو تګانک به ييګ سل تګانکه شګودل، يا دوی به مثلاً په يو جنکګ کیګ کګا وو، کله چيګ مو ا په مسلکي معيار کار شروع کؤ، نو مو ا د يويګ حادثګيګ عکس، د حادثيګ ويا يويي فلم او د حادثيګ رپورټګ دريګ واوه يو حګاي اژانس ته ورکول، يانيګ هغه خګه چيګ په فلم کیګ و، هغه خګه چيګ په عکس او خط کیګ و تګولو به له يو بل سره اؤخ لکګاوه. نو ترديګ شپاو مياشتو وروسته زمو ا خبرونه پرانس پريس، نيوزلينا، اسوشيست

پریس ته ورسیدګدل او حکینو نورو نؤیوالو اژانسونو له موږ سره قراردادونه وکړل او هغوی زموږ خبرونه نشرول.

زموږ زیات ویایو یې مطالب په لندن کیګ د I-T-M تګلویزیون له لاریګ او W-I-M له لاریګ خپریګدل، پخوا ویزنیوزو، اوس رویتګرنیوز دی، هغوی سره موږ قرارداد کاوه، د ۱۹۸۸ کلونو په شاوخوا کیګ کله چیګ CNN اګر ته راووت، د اول حګل لپاره په دغه سیمه کیګ موږ CNN سره هره اوونه دریګ دقیقېګ د نؤیوالو ساعتونو په نامه یو پروګګرام کیګ قرارداد وکړ چیګ د افغانستان په باره کیګ به ییګ هره اوونۍ دریګ دقیقېګ زموږ خلاصه خبرونه د خپل تګلویزیون له لاریګ نشرول، زیاتره زموږ عکسونه د (سیلما) چیګ د عکاسۍ نؤیواله ایجنسۍ ده او په فرانسه کیګ ده، بلیګ (کمره کیس) په نامه چیګ په نیویارک کیګ ده دوی زموږ عکسونه اخیستل او زموږ ویایو یې مطالب زیاتره د ایران، چین، جاپان تګلویزیونونو او ددغو هیګوادونو له ورګپانګو خګڅه نشریګدل، خو زیاتره په دیګ وخت کیګ د امریکېګ غا او بی بی سی له لاریګ خپریګدل.

له نوي تحول سره زیاتره موسسېګ داخل ته انتقال شوي
دیګ مرکز د انتقال په باب ستاسیګ نظر څګه دی؟

له نیګګه مرغه موږ هم د ۱۳۸۰ ل کال په وروستیو شپو ورګکو کیګ هغه مهال چیګ زه کابل ته ولاؤم هلته ما سرویګ وکړه، چیګ موږ ځنګنګه کولای شو خپل فرهنګګي فعالیتونه له خپلو افغانانو ورونو سره اواړه پر اواړه په تیګره بیا په ولایاتو، ولسوالیو

او علاقه داریو کیگ سرته ورسوو، بالاخره مو! پر دیگ باندیگ
 وتوانیگدو چیگ د اسد په میاشت کیگ د افغان نشراتي مرکز
 اوونیزه (اراده) کابل ته انتقال کوو، اوس زمو! خپرونه (اراده) په
 کابل شگار کیگ چاپیگیای او هلته ویگشل کیگیای او له هغه
 حقایه ننګرهار، لغمان، کونو، میدان، هرات، کندهار او حکینو
 نورو ولایتونو ته لیگیادول کیگیای او په راتلونکي کیگ افغان
 نشراتي مرکز هیله لري چیگ په راتلونکي نادیگ وخت کیگ یو
 چاپحگی هلته فعال کوي او خپله ور حقایانګه به تقریباً د کابل له
 شگار نه د هیګواد حکینو ولایتونو ته ویگشي، کله چیگ مو
 چاپحگی فعال کو، نو مو! یو بل پروګرام هم لرو او هغه دا چیگ
 مو! خګنګه کولای شو چیگ محلي رأیو کګانیگ فعالیگ کوو،
 یانیگ اوس خو آیگریگ رأیو کګانیگ بی بی سی، امریکیگ
 غا، ازاده رأیو او سهار په خیر اوریگدل کیگیای، تقریباً زیاتیگ
 رأیو کګانیگ شته خو مو! کوشش کوو که مو! وکوی شو افغاني
 پروایوسران افغاني تخنیکګګران وروزو، د افغانانو په مرسته
 افغاني ستګیشنونه جوو کوو، که سبا ته دغه نویوالیگ
 رأیو کګانیگ حګي چیگ زمو! په ملک کیگ حد اقل دومره
 رأیو کګانیگ خو وي چیگ خلک بیگ ووري او خلک د رأیو له
 خپرونو نه محروم نه شي.

په افغانستان کیگ د مطبوعاتو له ازاده نه خګومره
 آامن یاست؟

زه دا عرض کولای شم، کله چيگ په يو ملک کيگ سيگستم نه وي، کله چيگ په يو هيگواد کيگ نظام نه وي، کله چيگ په يو ملک کيگ پر تگوپک بانديگ اتکا وشي، هلته هيگخگ اول ازادي نه شته. متاسفانه چيگ په افغانستان کيگ خگلريشت کلنيگ جکگوئيگ زموږ دغه تگول بنيادونه نؤولي دي او موږ ته په ميراث کيگ يو ويجاؤ افغانستان، په اقتصادي، سياسي او فرهنگي لحاظ کمزوري افغانستان راپاتيگ دی، اوس موږ د نؤيواليگ تگولنيگ په مرسته هخگه کوو چيگ موږ د مطبوعاتو د ازاده پر لوري کگام واخلو، تر هغيگ چيگ د مطبوعاتو او نشراتو د ازاده په رنگا کيگ افغانستان يو سيگستم پيدا کوي او په افغانستان کيگ قانون حاکم شي او تر هغيگ پوريگ چيگ په افغانستان کيگ قانون حاکم نه وي افغانستان کيگ سيگستم رامنحگته نه شي تاسو په ديگ برخه کيگ شگه پوهيگای دا مشکله ده چيگ موږ ووايو هلته د مطبوعاتو او نشراتو ازادي تضمينيگدلای شي.

تاسو دلته ايجر کار کوئ، ايجره شتمني مو خوندي کوئ کله دفتر تگول کابل ته انتقال کوئ او خدای مه کوځه کومه پيگشگه رامنحگته شي دا به ايجره غتگه ضايعه نه وي؟

اوس له نيگکه مرغه د افغانستان راتلونکيگ دنؤ له راتلونکيگ سره غوتگه شويگ ده، که چيگريگ نؤيوال بيا افغانستان له ياده وباسي او افغانستان ته شا کوئ لکه خگنکگه

چيگ په تيگرو لسو کلونو کيگ ييگ کډيگ وه، هر ملک، کډاونايو هيگواوونو، او نويوالو له افغانستانه صدمه وليده، زه هيله مند يم چيگ اول به کډاونايو هيگواوونو په افغانستان کيگ له مداخلو او لاسوهنو څخه، له برباديو او تباھيو څخه يو څکه پند اخيستی وي، نويوالو په تيگره بيا امريکا هم پرديگ بانديگ معتقد شويگ ده چيگ په افغانستان کيگ سوله دمنطقيگ سوله ده، په افغانستان کيگ سوله د نوة سوله ده، نو ددغيگ خوشبينيو په رنگا کيگ مو او وايو که چيگريگ له يويگ خوا مو هغه افغانان چيگ دغه وطن ته غواوي يو څکه کار وکوي او له بليگ خوا کډاونايان زمو په کورنيو کيگ چارو کيگ لاسوهنه ونه کوي، نويواله تگولنه له مو سره مرسته وکوي، هيله ده چيگ هلته په تدريج سره يو باثباته هيگواو رامنځته شي او هلته دغه فعاليتونه لکه څکنکگه چيگ تاسو اشاره ورته وکړه، کوم چيگ مو دلته کوي چيگ دا په خپل وطن کيگ، په خپل نظام کيگ د خپلو خلکو په منحگ کيگ ترسره کړو، زه فکر کوم دا به په راتلونکيگ کيگ زمو تاريخ روشگانه ساتي.

اوس به راشو سياسي اکر ته! تاسو پر هغه وخت چيگ د لوييگ جرکگيگ خبره چانه شوه کولای، د افغانستان د ملي زعامت د تگاکلو لپاره د لوييگ جرکگيگ غوښتنه کوله، خو په بيگونة لويه جرکگه کيگ چيگ د افغانستان ملي زعامت تگاکل کيگده، تاسو حاضر نه وي، ايا له

لوييگ جرکگيگ خگخه مطمین نه وئ او که کومه بله
ستونزه وه؟

متاسفانه مو! لکه خگنکگه چيگ تاسو اشاره وکوه، ددغيگ
لوييگ جرکگيگ د کميسيون له اعلان سره سم د خلکو په منحگ
کيگ يو اول نا اميدي رامنحگته شوه، که خگه هم کوم کسان چيگ
دغه کميسيون ته پيشنهاد شوي وو، مو! يو بل سره شگه پيگژندل،
دوی دلوييگ جرکگيگ له نوم سره حساسيت درلود، دوی له
دموکراسۍ سره حساسيت درلود، نو دغه کسان چيگ کله انتخاب
شول، په خلکو کيگ دديگ کار عکس العمل ايوگر منفي و او ما هم
شخصاً په دغه ارتباط تر کومه چيگ زما له لاسه کيگدل يو شميرگر
ورحکپانگو او نويو الو اژانسونو سره خبريگ وکويگ، خو
بدبختانه نويو الويگ تگولنيگ او هغو هيگوادونو چيگ غوشتل
ييگ په افغانستان کيگ سوله راشي، هغوی ته داسيگ ويل شوي
وو، چيگ په دغو شرايطو کيگ ترديگ زيات شگه کميسيون نه
جوويگاي او ترديگ قابل خلک په افغانستان کيگ نه شته،
يانيگ نويو الويگ تگولنيگ په تيگره امريکايانو پر ايوگرو غلطو
معلوماتو بانديگ اتکا وکوه او اوس هم دوی پر غلطو معلوماتو
اتکا کوي، له ديگ پرته يو شميرگر خلک دي چيگ دا وضعه
امريکايانو ته بل اول شگيي، يانيگ په ديگ مانا چيگ د خپل
اقتدار د دوام په خاطر دا هليگ حگليگ کوي چيگ امريکايانو،
غربيانو او نويو الو ته ووايي چيگ په دغو شرايطو کيگ واقعي
لويه جرکگه نه کيگاي، په دغو شرايطو کيگ هغه افغانان چيگ

غواړي واقعاً افغانستان ته خدمت وکړي بېرته نه راحگي، په دغو شرايطو کيگ د افغانستان بيا جوړول اسانه کار نه دی، موږ بايد دغو قوماندانانو او تگويکسالارانو ته موقع ورکړو او همدغه کسان چيگ دلته اوسيگدلي او له تنظيمونو او جنکگي آلو سره تړاو لري دغه کسان شگه دي، نظر هغو کسانو ته چيگ هغوی سوليگ، دموکراسه او ثبات ته کار کوي، نو کله چيگ دغه اول معلومات ملگگرو ملتونو، امريکايانو او يو شميرگ نورو اژانسونو ته ورکړل شول، ما له دغه نظر سره مخالفت وشگوده او اوس هم زه په ديگ باوريم چيگ افغانستان ايرگ رسيگدلي کسان لري، هغه تعليم يافته چيگ په داخل کيگ دي او زده کړي او مسلکي خلک چيگ په ايران، پاکستان او اروپا کيگ دي، دوی تگول غواړي چيگ په ديگ هيگواد کيگ و اوسي او خپل هيگواد ته خدمت وکړي، يانيگ هيگخگوک نه غواړي چيگ افغانستان ديگ ديويگ سيميگ او يو کگروپ په کنتگرو ل کيگ وي، افغانستان ديگ له يو قوم سره وي، افغانستان د تگولو افغانانو کگأ کور دی. نو که پر دغه اساس هر قدم پورته کيگايي زه ورسره يم، زه ددوی په خدمت کيگ يم زه په سر او مال، په وينو حاضریم خو که چيگريگ دغه تگول امکانات يانيگ زموږ ملي منافع يگ دحگينو آلو او اشخاصو د شخصي منافعو په خدمت کيگ وي، زه هيگخگکله دغسيگ لوييگ جرکگيگ، دغسيگ سيگستم او اداريگ سره کار هم نه شم کولای او توافق هم ورسره نه لرم، خويو

شي دی دا وطن پر ما حق لري زه حګان دديګ وطن بچي ککنګم
 خګه چيګ زما له لاسه کيګاي هغه به کوم.
 تاسو اشاره وکړه په لويه جرګه کيګ هغو خلکو کګاون
 کوي و چيګ د لوييګ جرګيګ له اصل سره ييګ
 مخالفت درلود، نو حګينيګ خلک بيا دا خپله يو بري
 بولي حګه هغه کسان چيګ د لوييګ جرګيګ له نامه
 سره ييګ حساسيت درلود هغوي هم په ديګ قانع شول
 چيګ لويه جرګه د افغانستان د سياسي مسايلو يوه
 اساسي حل لاره ده، همدا پرمختګ بس دی چيګ اصل
 ومنل شو په بله لويه جرګه کيګ کيګدی شي يو خګه
 زيات پرمختګ وشي، تاسو خګه نظر لري چيګ بيګونه
 لويه جرګه تر کومه حده مثبتته وه او د راتلونکي لوييګ
 جرګيګ لپاره مو وړاندیزونه خګه دي چيګ کيفيت
 ييګ اوچت شي؟

زه غواؤم دومره عرض تاسو ته وکړم چيګ پر ۲۰۰۱م کال مو ا شپا
 زره مرکيګ د افغانستان په دننه کيګ وکويګ، په شپا زره مرکو
 کيګ (۴۸۰۰) افغانانو يانيګ قاطع اکثريت د لوييګ جرګيګ
 پلوي کويګ وه، په هغه وخت کيګ لا طالبان موجود وو، پاتيګ
 دوه دريګ سوه کسانو به د اسلامي شورا او حګينو هم نظر نه و
 ورکوي، خو (۴۸۰۰) تر (۵۰۰۰) پوريګ افغانانو د هيګواد په

کگوتگ کگوتگ کيگ يانيگ هغو افغانانو چيگ ددوی اواز چا نه و اوريگدلای، هغو افغانان چيگ په سياست کيگ شگکيگل خلک نه وو، دا هغه افغانان وو چيگ په ۲۳ کلونو کيگ ييگ د هر چا له لاسه ازار ليدلای و، خو کله چيگ ديگ پوشگتنيگ سره مخ شول چيگ له کوميگ لاريگ غواوي د افغانستان مسئله حل شي، هغوی تگولو دلوييگ جرکگيگ لاره غوره بلليگ وه، نو دغه لويه جرکگه چيگ دايره شوه مو! غوشگتل هغه عظمت چيگ لوييگ جرکگيگ درلود او هغه مينه چيگ له لوييگ جرکگيگ سره افغانانو درلوده، بايد د هغه عظمت او هغيگ مينيگ پر بنياد دا لويه جگرکگه جووه شويگ وای، نه دا چيگ مو! ته غربيان د لوييگ جرکگيگ د جووولو دستور راکوي، په ديگ چيگ لويه جرکگه زموا! عنعنه وه هغه د امريکايانو عنعنه نه وه، امريکايان پر ديگ بانديگ نه پوهيگدل، ملکگري ملتونه پر ديگ نه پوهيگدل، دا د ملت غوشگتنه وه ما په خپله دغه غوشگتنه کويگ وه، افغان نشراتي مرکز دا سرويگ د امريکا بهرنيو چارو وزارت، د ملکگرو ملتونو حکانکگوي استازي ته هم ووانديگ کويگ وه، مو! نه غوشگتل چيگ د خلکو له ارزوگگانو او هيلو سره ديگ لوييگ وشي، له بده مرغه د داسيگ کميسيون تگاکل او يا لوييگ جرکگيگ ته د هغو کسانو رابلل چيگ هغوی په ديگ جرکگه کيگ د کگاؤن مستحق نه وو، يا په لويه جرکگه کيگ حگينو خلکو ته دا حق نه ورکول چيگ هغوی د خپل راتلونکي او د خپل ملت د زعامت په اووه فکر وکوي، دغه تگول دلوييگ جرکگيگ له

عملييگ سره مخالفتونه وو، دغو شيانو د لوييگ جرگيگ
 اهميت ته صدمه ورسوله، همدغه کسان چيگ اوس په کابل کيگ
 ناست دي، دوی د اکتگر نجيب الله پر لوييگ جرگيگ ريشخند
 واهه، دوی د بېرک کارمل پر لوييگ جرگيگ ملنایگ وهليگ،
 اوس خلک وايي چيگ دغه لويه جرگه د هغوی د لوييگ
 جرگيگ نه هم کمزوريگ وه. زه په ديگ خفه يم چيگ لويه
 جرگه خپله ککناهاره نه ده، لويه جرگه خپله هم محبوبيت
 لري او هم سپيگځگلتيا، دا چيگ د خلکو غوشتنه عملي نه شوه
 په ديگ مو خفه وو. خو بيا هم نظر جنک ته، نظر تجزييگ ته دا
 حالت شگه دی چيگ حد اقل دنيا توجه کوي، هلته سوله ساتی
 حگو اک دی، هلته ديو شمير سوکونو او شگو ونحگو
 ديارغونينگ خبره ده او نوريگ پروژيگ دي، اميد دی چيگ په
 راتلونکو انتخاباتو کيگ دغه ازادي افغانانو ته ورکول شي او
 واقعاً هر هغه خگه چيگ خلک وغواوي هغو ته د عمل جامه
 واغوستل شي، نه دا چيگ امريکا خپل فرمايش ورکوي، نه دا
 چيگ يو کگروپ د پيسو په زور په ديگ کيگ رامنځته شي، دا
 اوس زمو او ستاسو او دفرهنکگيانو وظيفه ده چيگ مو بايد
 مخکيگ تر مخکيگ خلک پوه کوو، چيگ خپل اينده زعامت
 خگنکگه د ازادو انتخاباتو له لاريگ تگا کلاي شي، نوزه فکر کوم
 چيگ بيا هم مخکيگ لوی پؤ او دی او دا ايگر کار غواوي او دا
 خگه چيگ شوي يانيگ نظر جکگوئيگ او تجزييگ ته، ديگ
 لوييگ جرگيگ ته مو ترجيح ورکوو او دا چيگ اوس مو په

داخل کيگ يو هلته کار کوو، هلته فعالیت کوو دا هم یو مثبت
تگکی دی او د اینده په خاطر باید کار وکوو، خو حکینیک مسایل
دي چيگ هغه مو! افغانانو ته د زیات احترام وؤ دي چيگ له هغیک
جملیک نه لویه جرگه ده، یانیک مو! نه غوشتل چيگ دلوییک
جرگیک تر نامه لاندیک دیگ یوه فرمایشي جرگه جوؤ شي،
مو! غوشتل واقعي لویه جرگه جوؤ شي، لکه خگنکگه چيگ
خلکو د طالبانو تر حکومت لاندیک حکایونو کيگ هم د لوییک
جرگیک غوشتنه کوله او په هغه وخت کيگ چيگ آن د لوییک
جرگیک نوم هم چا نه شو اخیستی، مو! داسیک خلک لیدلي
چيگ د طالبانو کوتک ییگ مانه خو د لوییک جرگیک نوم ییگ
اخیسته، خو هیله ده چيگ په اینده کيگ اصلاحات رامنحگته
شي.

تاسو ته خو تر تگولو شگه تجربه ده چيگ په افغانستان
کيگ په شلو پنحگه ویشو کلونو کيگ غتگ جنجال دا
و چيگ هر کگونو او تنظیم انحصار کاوه او د انحصار په
نتیجه کيگ افغانستان ایگر تباه شو اوس هم په دولتي
چوکاتگ کيگ زیات انحصار موجود دی، ددیگ
انحصار دله منحگه وؤلو حل لاریگ خگه دي؟

خبره دا ده چيگ په دغو ألو ألبازیو کيگ افغانستان هیگخگ
کگتگه نه شي کولای، مو! که داسیک لا سره مخکيگ لاؤ شو، کله
چيگ شهید داود خان کودتا وکوو او هغوی هم کوشش کاوه چيگ

يو شميرگر باوري خلک رامخته کوي، يانينگ هغه کسان چيگ ده پيگژندل هغه رامخته کوي او هغه کسان چيگ ده نه پيگژندل که خگه هم مسلکي وو، خو دده له حکومت نه د باندیگ پاتيگ شول، چيگ نتیجه ييگ مو وليده، کله چيگ د خلق دموکراتيک کگونډ راغي، دوی هم له نورو کگروپونو سره پراخه ملي جبهه رد کوه، ان نور خلک ييگ په راز راز نومونو له منحگه يوول، اوس هم په افغانستان کيگ په هيگگخگ صورت سره يوه اله پرتگول افغانستان باندیگ حکومت نه شي کولای، يانينگ خلک دا حق نه ورکوي، خلک وايي چيگ په افغانستان کيگ د مسلکي کسانو يانينگ هغه کسان چيگ مسلکي پوهه ولري، هغه کسان بايد د حکومت چاريگ په لاس کيگ واخلي، که دا مسلکي شخص هزاره وي، که دا پشگتون وي، که تاجک وي او که ترکمن وي، دا که هر خگوک وي پر دیگ باندیگ د افغانستان خلک باور کولای شي، نظر دیگ ته چيگ يويگ خواته يو کگروپ، يوه اله رامنحگته شي او بيا دې په دیگ اله کيگ مسلکي پوهه هم نه وي، نوزه فکر کوم ددیگ نتیجه به لکه د خلق دموکراتيک کگونډ، لکه دغو تنظيمونو چيگ د جهاد په دوران کيگ يا له ۷۱ نه تر ۷۵ پوريگ په کابل کيگ وو د دوی ترمنحگ خو هيگگخگ نوعه اختلاف نه و.

اختلاف خو په دیگ کيگ نه و چيگ مو ادا سيگ دموکراسي غواؤو، يا دا غواؤو يا هغه، اختلاف يوازيگ په دیگ کيگ و چيگ دوی هر يو انحصار غوشگته نو زما په نظر يويگ آليگ ته

په افغانستان کيگ حکومت کول دا ائگره کگرانه خبره ده، شگه خبره به دا وي چيگ خلکو ته مراجعه وشي او له خلکو هغه کسان چيگ هغوی کولای شي وطن اباد کوي، هغه کسانو ته په دولتي چارو کيگ، په حکومتي پوستونو کيگ حکای ورکول شي، دغه یوازینی لاره ده، دغه مسئله چيگ خلک وايي پراخ بنسنگتگه حکومت، د پراخ بنسنگتگه حکومت اصطلاح باندیگ تقریباً ۱۴ کاله مخکيگ مو ا کار کوی دی، دا اصطلاح په هغه وخت کيگ رامنحگته شويگ، چيگ تنظیمونو ویليگ هغه خگوک چيگ جهاد یيگ نه وي کوی، باید حکومت کيگ نه وي، هغه چا چيگ تگوپک یيگ نه وي کگر حگولای باید حکومت کيگ رانه شي، مو ا خلکو دا هليگ حگليگ پیل کويگ چيگ نه جهاد یوازيگ تگوپک کگر حگول نه دي، ائگر کسان دي چگيگ هغوی مسلمانان دي، هغو کيگ عقیده شته، هغوی افغانستان باندیگ دردیگایي او دا اوس هم خدمت کوي، هغوی د کاندیدو حق لري، هغوی د رایيگ ورکولو حق لري، دغه حق تريگ حگینو تنظیمونو اخیسته او مو ا د هغو تنظیمونو په مقابل کيگ وویل چيگ دیگ کيگ باید تگول افغانان سهم واخلی، خو اوس وخت د پراخ بنسنگتگه حکومت نه دی چيگ مو ا ووايو دا دیگ او د هغه قوم حق دی. طبعاً هغه مسلکي سؤی چيگ هغه پوهه لري، د کار تجربه لري، هغه پر دیگ پوهيگایي چيگ د قومونو ترمنحگ ملي یووالی، ملي وحدت او ملي ثبات خگنکگه راولو، نو دا خو په تنظیمي یا په منطقه يي خبرو پوريگ هيگخگ تئاو نه لري او په اوس وخت کيگ زه فکر کوم د پراخ بنسنگتگه اصطلاح

هم نه په کاريگياي، يوازينه اصطلاح چيگ اوس په افغانستان کيگ ورته بايد احترام وشي هغه د کدرونو ده، هغه د مسلکي کسانو ده، دغه کسان بايد رامنځته شي، له هريگ خوا نه چيگ وي هرڅوک چيگ وي، پردوی بايد اعتماد وشي، دغو خلکو ته بايد د حکومت چاريگ وسپارل شي، زه فکر کوم دا مشکل به تريوه حده حل شي.

د افغانستان د تگولو کورنيو او بهرنيو ستونزو په نظر کيگ نيولو سره دديگ هيگواد راتلونکي څگنگه ارزوي؟

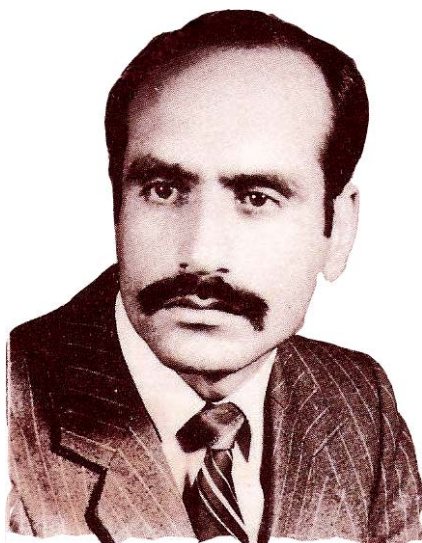
تاسو پرديگ پوهيگگياي د افغانستان خلک له جنک نه ستوي شوي دي، هيگخگ شريف افغان جنک نه غواوي، هيگخگ شريف افغان بيگ ثباتي نه غواوي، دويمه خبره داده چيگ په سيمه کيگ هم اوضاع فرق کوي، يانيگ په ديگ مانا چيگ کگاوندپو هيگوادونو په نوبت سره په افغانستان کيگ جگگؤو ته لمن ووهله، خو تاسو د تگولو عواقب وليدل، شوروي اتحاد مو وليده، ايران تاسو وليده، پاکستان مو دسپتمبر تر حادثيگ وروسته وليده او همدا اول خپله امريکا او غرب د مخدره موادو مارکيتگونه او بازارونه، دغه د افغانستان د جنک عوامل او د هغه اغيگزيگ ويگ چيگ پر هغوی باندیگ پريگوتيگ ويگ، خو زه فکر کوم له يويگ خوا افغانان سوله غواوي له بليگ خوا نه د سيميگ په هيگوادونو کيگ يو تغير راغلی دی او هم نويوال مجبور دي، يانيگ هغه شعار چيگ نن بيگ ورکوي چيگ په نؤه کيگ جگگؤه نه غواؤو، تروريگزم نه غواؤو، مخدره مواد نه غواؤو، ددغو شيانو تقريباً په دغو لسو کلونو او يا په يوه حساب په درويشتو کلونو کيگ مرکزيت افغانستان و،

اوس نو نويوال مجبور دي چيگ خپل شعار ته د عمل جامه ور
واغوندي او دا کار لومړی له افغانستان نه شروع کوي، افغانان هم له
دوی سره مرسته کوي، سمه ده په ديگ کيگ شک نه شته چيگ د
کگوتو په شميرگر افغانان په دغو جکگؤو، تروريزم او مخدره موادو
کيگ ککؤ دي، خو تر ۹۹ فيصدو زيات خلک سوليگ، ثبات او ملي
مرکزي دولت ته، ملي وحدت او د خاور يگ بشپړتيا ته ليگواله دي.
شکاغلی حاجي صيب داود ستاسيگ د مفصليگ او
معلوماتي مرکيگ له امله ستاسو خگخه ايوگره مننه کوو.
تاسو نه هم مننه.

زه جل وهلی یم باران ته اړیم

دا مرکه ماله خدای بښلي ننګیال صاحب سره د ۱۳۷۳ کال په وروستیو ورځو کې کړې وه او د ۱۳۷۴ کال د وري پر لومړۍ نېټه، له پېښوره خپرېدونکې ارمان جريدې په لومړۍ ګڼه کې خپره شوې ده. دا دی دلته يې قدرمنو لوستونکو ته په خپل آر متن وړاندې کوم.

اسحق ننګیال زموږ د هېواد پیاوړی او نوميالی شاعر دی، د ده په

شعرونو کې ښکلا، مینه، عاطفه، تفکر او د شعر نورې ښکلاوې له ورايه ځلېږي. ننګیال تراوسه پورې د شعرونو څلور مجموعې (ډالۍ، سپېره ډاګونه او غورېدلي بزغلي، هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاکي) خپرې کړي دي، د شعرونو دوه مجموعې يې اوس چاپ ته تیارې دي. موږ په دې ګڼه

کې له ښاغلي اسحق ننګیال سره لنډه مرکه کړې چې په ګډه يې لولو.

پوښتنه: څرنگه چې ماته معلومه ده ستاسو په شعرونو کې د نورو هنري ښېگڼو ترڅنګ، عاطفه ډېره زیاته ځلا او جلا مومي، ان کله کله د شعر پر فکري اړخ عاطفي خوا ډېره درنه وي، کېدی شي د دې خبرې لامل را په گوته کړئ؟

ځواب: ښايي ژوند مې پر همدغو ستونزو ولاړ وي، ښايي ژوند مې همداسې وي او عاطفه مې په وينو کې ګډه شوې وي او هغه چې ډېر عاطفي نه وي زما په اند نه شي کېدی چې ډېر ښه شاعر شي. يوازې اند شعر نه دی، يوازې عاطفه او په همدې توګه له اند او عاطفې پرته تخيل او تخييل هم شعر نه دی، دا ټول بايد لاسونه سره يو کړي خو چې ښه شعر ترې جوړ شي. خو دا چې ستاسو په اند زما په شعر کې عاطفي برخه زور ورده ده، هم تصادفي خبره نه ده، د خپل ژوند يوه کيسه درته کوم:

د اوړي يوه تاوده ورځ وه، په ډېره کې ناست وم، يوازې او تنها له خپلو سوچونو سره لوبېدم، چې يوه ماشوم چې په يوه لاس کې يې مړ ژواندی چرګ او په بل لاس کې يې تېره چاره وه راته راغی، چې چرګ يې حلال کړم، نه مې غوښتل چې خپل لاسونه په وينو سره کړم، خو چرګ ناروغه و، مړ کېده او هلک نارې راته کولې، چرګ مې حلال کړ خو اوس اوس چې له هغې ورځې نه درې کاله تېر دي،

هغه چرگ مې خوب ته راځي. وسله وال وي په ټوپک مې ولي، چاره
 ورسره وي حلالوي مې. په اوونۍ کې يو ځل داسې خوب وينم.
 پوښتنه: ځينې شاعران تر يو ټاکلي وخت پورې په
 ډېر سرعت سره وده کوي خو بيا ورو ورو د نزول
 خواته درومي په دې باب تاسو څه وايئ او علت به
 يې څه وي؟

ځواب: څو کاله دمخه د افغانستان د ليکوالو په ټولنه کې د پښتو
 ژبې يوه سپين ږيري او نامتو شاعر خپل شعرونه لوستل او موږ کره
 کتنه پرې کوله، همدغه پوښتنه مې له هغه نه هم وکړه او ورته مې
 وويل: چې پخواني شعرونه يې شعرونه دي او د وروستيو کلونو
 شعرونه يې بېولالې، هغه راته وويل: هغه وخت يوه ځوانه او
 سمسوره ونه وم، چې ډېرې او خوږې مېوې مې راوړلې، خو اوس
 هغه زړه ونه يم چې مېوې مې اومې، بدرنگې او ترخې دي. هغه په
 دې باور و چې شعریت او هنریت د شاعر په ځوانۍ کې وي، خو کله
 چې زوړ او کمزوری شي، شعريې هم ورسره زوړ او کمزوری شي. خو
 زه په دې ټکو باور نه لرم. شاعر چې زوړ شي، د ژوند د هرې ورځې په
 نوې کېدو سره يې بايد شعرونه شي او کله چې مې شي بايد شعريې
 هم د کليمې په رښتینې مانا تکميل شي، خود ژړا خبره داده، چې
 خبره يوازې په سپين ږيرو کې نه ده، زموږ ډېر زلمي او ځوان شاعران
 د يو څه مودې لپاره داسې راوتو کېدل چې زموږ د سبا هيلې يې هم له

ځانه سره وتو کولې، خو هغوی ډېر ژر د شهرت، شعریت او هنریت له اسمانونو راو لوېدل او ډېر ژر یې بېرته په خاپوړو پیل وکړ. سوچ کوم چې یو علت دغو ځوانو شاعرانو ته به بېځایه لاس پرې کونو کې نغښتی دی او زموږ یو شمېر نامتو شاعران همدا چې د شهرت پورې یو ته ورسېږي سوچ کوي، چې منزلونه او سفرونه تمام شول. تنبل شي او غلي شي.

پوښتنه: تاسو ولې ازاد شعرونه زیات لیکئ او غزل کم؟

ځواب: کله چې الهام ذهن، زړه، لاسونه او پښې رانه واخلي او ویلو ته مې وهڅوي او قلم پورته کړم، په هغو شېبو کې زه ددې فرصت نه شم موندلی، چې د شعر په فورم سوچ وکړم، په هغو شېبو کې زه د شعر په سوچ کې یم، په هغو شېبو کې د فورم د ټاکنې واک له ماسره نه وي. زجل وهلی یم باران ته اړیم او ماته دا مهمه نه ده چې باران په دښتو کې راباندې واوري او که په کوڅو کې.

پوښتنه: ځینې شاعران د هنري شعر په نوم تکلفي او تصنعی نظمونه وړاندې کوي او ځینې نور د فکر او محتوا د ښه بیان په پلمه د شعر د لفظي ښکلا او هنري تلازماتو له راوړلو څخه ډډه کوي او یا کېدی شي له وسه یې پوره نه وي، ستاسو نظر په دې باب څه دی؟

ځواب: زموږ د پښتو ننني شعر تر ټولو لويه ستونزه همدا ده. يوه څيرې او زړه لمن مو مخې ته پرته ده. يوه خوا يې گنډو، بله خوا يې رانه څيرې شي. ددې لپاره چې د شاعرانو په منځ کې ځان مهم، هوښيار او نوښتگر وښيو، تصنع ته لاس اچوو او کله هم چې وغواړو د تعهد نغاړه سينې پورې وتړو هنريت او شعريت رانه هير شي. خو اصلي ستونزه داده چې موږ تراوسه شعر نه دی پېژندلی، موږ اکثره په دې هکله ((بېسوادان)) يو. يوازې ليکلو ته مو ملا تړلې، لوستلو ته ړانده يو.

پوښتنه: د خپلو شعرونو د ودې له بهير څخه راضي يې؟

ځواب: نه، هېڅکله هم نه. زه چې ځان ته گورم او خپلو هستونو ته گورم سوچ کوم، چې هېڅکله به شاعر نه شم، زه لا تراوسه شاعر نه يم شاعر گوټی يم.

پوښتنه: کېدای شي د خپل شاعرانه ژوند يوه خوږه او يوه ترڅه خاطره راته بيان کړئ؟

ځواب: خواږه خو مې په ژوند کې نشته، زه يې له ترڅو هست کړې يم يوه خوږه کليمه هم زما د ژوند په کتاب کې نشي لوستلې. خو زه چې د ترڅو درمند يم کومه ترڅه دانه به دې مخې ته کېدم؟ خو اوس اوس کومه خبره چې ځوروي مې او موسکاوې مې راته وژني دا دی چې زه په خونړي کابل کې د شعر اورېدونکی نه لرم، لکه دمخه مې

چې وويل: زما د شعر اورېدونکي دېوالونه دي. زه مې شعرونه دېوالونو ته اوروم. ماته به له دې نه بله ترڅه خاطره څه وي؟

پوښتنه: د لغمان د شاعرانه سيمې په باب چې تاسو پکې رالوی شوي يې او هم په دې سيمه کې د ډېرو شاعرانو د ټوکېدو علت او د خلک د شعر خوښوونې او ادبپالنې په باب غواړم ستاسو له نظر څخه خبر شم.

ځواب: رښتيا خبره داده چې که زه شاعر یم، نو لغمان شاعر کړی یم. دا ځکه چې لغمان شاعر دی، لغمان ښکلا ده او لغمان په خپله د شعر الهه ده. د هغه ځای غرونه شاعران دي، سيندونه يې شاعران دي او پولې، لښتي يې شاعران دي، خلک يې خو پرېږده، او که شعر، ښکلا، ادب او ادب پالنه له لغمانه واخلي، خو په يوه توت هم نه اړزي؛ په لغمان کې له دو پرته نور څه دي؟

پوښتنه: د يوه شاعر او ليکوال د ادبي شخصيت او ځاني شخصيت په باب ستاسو نظر څه دی؟

ځواب: دا ډېره ستونزمنه پوښتنه ده چې ځواب ورکول ورته يو خړوار کاغذ غواړي. خو همدا شېبه زما ځواب دادی، چې زموږ خوږې، سړې او ښکلې منې په کار دي، زه به هېڅکله د مڼو د باغ د عرض او طول او د مڼو د باغوان د نامه او کورنۍ پوښتنه ونه کړم.

زما منې خوښې دي، نه باغوانان، باغوان هرڅوک چې وي، وي دې،
زما پرې څه؟

افغانستان یوې ملي ستراتیژی ته اړتیا لري

ښاغلی ډاکټر محمد ابراهيم شينواری د افغانستان يو

ځوان لیکوال او د طب
څانګې یو دقیق ډاکټر دی.
تراوسه یې په طبي او
ټولنیزه برخه کې څو
عنوانه کتابونه چاپ شوي
او په لسګونو علمي
لیکنې یې خپرې شوې دي.

د هیلې مجلې له پیله بیا تردې دمه یې د هیلې په زیاتو
ګڼو کې مقالې خپرې شوې دي. دا مرکه یې هم د هیلې د پرله
پسې شپږم کال (۱۳۸۱) په څلورمه ګڼه کې خپره شوې ده،
چې تاسې یې لوستو ته رابولو:

له دود سره سم که د هیلې درنو لوستونکو ته خپل
ځان وروپېژنئ خوښ به شو؟

تر ټولو دمخه د هیلې درنو لوستونکو ته سلامونه وړاندې کوم. د پېژندنې په باب باید ووايم چې زه محمدم ابراهيم شينواری د کونړ ولايت د شينگل په شينکوړک کې زېږېدلی يم. لومړنۍ زده کړې مې په کونړ، جلال اباد او سروبي کې کړې دي. لېسه مې هم په سروبي کې لوستې ده او بيا له کابل طب څخه فارغ شوی يم. دا شپږ کاله کېږي چې د عامې روغتيا په برخه کې کار کوم.

ليکوالي دې له کوم وخت څخه پيل کړه او اساسي علت يې څه و؟

ما ليکوالي د ښوونځي له شپږم ټولگي څخه پيل کړې وه، خو چې پر ۱۳۲۷ل کال پوهنتون ته ولاړم، له نورو ليکوالو سره د راشه درشې او ملگرتوب له امله مې په کې يو څه پرمختگ وکړ، علت يې دا و چې زما پلار به لاهغه وخت چې زه د ښوونځي په لومړي او دويم ټولگي کې وم، کور ته مجلې او کتابونه راوړل او د ليکوالانو نوم به يې ډېر دروند ياداوه، نو ما له هماغه وخته له کتاب، ليکوال او مطالعې سره شوق درلود او ليکوالان مې د ټولنې تر ټولو شعوري خلک او ليکوالي مې انسانانو او هېوادونو ته د خدمت تر ټولو غوره لار بلله.

په پيل کې دې شعرونه هم ليکل، خو دا ډېره موده کېږي چې په مطبوعاتو کې دې شعرونه نه خپرېږي،

شاعري دې پرې ايښې که څنگه او که پرې ايښې دې وي علت يې څه دی؟

هو! ما څه شعرونه ليکلي دي، زه چې کله پوهنتون ته لاړم، هلته زما پر نږدې ملگري اسمعيل يون صيب، ممتاز ارمان صيب، لال پاچا ازمون صيب، تکل صيب او دغه نور ځوان شاعران وو، موږ همدا راز د اسحق ننگيال صيب، عارف خزان صيب او نورو شاعرانو ملگرو سره راشه درشه درلوده، نو دغه وخت له دوی سره په مباحثو او د شعر په باب مطالعې زه پر دې پوه کړم چې شعر په پوره مانا يو گران کار دی. شعر چې هنر، شعریت، پيغام، ښکلا ولري بايد په ډېر زيار وليکل شي، د شعر لپاره بايد رياضت او د نفس د پاکۍ مجاهده وشي. د فکري تمرکز تمرين وشي، د عاطفې او احساس جذبه په ځان کې پياوړې شي او پر ژبه او الفاظو حاکميت پيدا شي. که څه هم گرانو مشرانو استاد خالق رشيد او استاد هېواد مل صيب او زما پورتنیو يادو شويو ملگرو او نورو دوستانو زه هڅولم چې بايد شعرو يلو ته دوام ورکړم او يو ځل خولا ما د ځوانو ليکوالانو د کلبو جايزو په لړ کې جايزه هم واخيسته، خو ما دا يقيني کړه چې زه د شعر لپاره د غومره اړين رياضت ته وخت نه لرم. ماته دا غوره وېرېښېده چې خپلو خلکو او هېواد ته له علمي لارو چارو خدمت وکړم. د شعر اغېزه دايمې او تل پاتې هم ده او ژوره هم ده خو زما تصميم داسې شو چې نور دوام ورنه کړم.

ستاسو د لیکنو زیاته برخه د ټولنیزو-سیاسي مسایلو پر محور راڅرخي، ددې علت څه دی؟

زما د کتابونو موضوعات سیاسي نه بلکې طبي او ټولنیز دي او د مقالو ډیره برخه د ټولنیزو-سیاسي مسایلو پر محور راڅرخي. باید ووايم چې که څه هم زه د کوم سیاسي گوند غړی نه وم او نه يم او د زده کړې څانگه مې هم طب دی، خو په تېرو دوه نیمو لسیزو کې ټولنیزو او سیاسي مسایلو دومره د افغان ولس پر ژوند محسوس او ملموس اثر کړی دی چې هر څوک په دغه باب فکر کوي، بحث کوي او ځان په کې دخپل گڼي. د ارستو په وینا انسان یو سیاسي حیوان دی او هر انسان حق لري چې دخپل ژوند او سرنوشت د کلیدي مسایلو په باب خپل فکر وکړي او نظر څرگند کړي.

په طبي برخه کې ستاسو یو لړ لیکنې او همدا راز د کتابونو سمون یو غوره کار گڼل کېږي، تراوسه دې په دې برخه کې څومره کار کړی دی او د نور کار تکل هم لري او که نه؟

دا زما یوه پخوانۍ هیله ده، چې ټول افغانان په خپلو برخو کې د لیکنو او ژباړو له لارې د هېواد د علمي، فرهنګي پانګې په شتمنۍ کې برخه واخلي، موږ ته دا موقع هله په لاس راغله چې زموږ ملګرو

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه جوړه کړه (البته دا کار موږ د خوشحال فرهنگي ټولنې له جوړېدو سره سم پلان کړی و). ما له همدغو امکاناتو څخه په ګټه پورته کولو په خپله دوه طبي کتابونه تالیف او چاپ کړل او د طب د پوهنځي د استادانو او ځینو نورو ورونو (۷) عنوانه طبي کتابونه مې اډیت او چاپ کړل.

البته ما یو دوه نور غیر طبي کتابونه هم وژباړل چې د ملګرو په مرسته چاپ شوي دي. د دوام ورکولو په برخه کې باید ووايم چې غواړم دغه کار ته دوام ورکړم او له نورو ملګرو سره هم ترخپله وسه مرسته وکړم.

ستاسو په نظر د پښتو ژبې علمي کېدنې ته څه کول په کار دي؟

د پښتو ژبې علمي کېدنې بهیر باید د پښتو ژبې د پرمختیا له عمومي بهیر سره یوځای پرمخ لاړ شي. زما په اند باید دا بهیر په لاندې برخو کې پیاوړی شي:

۱- په دولتي چارو کې:

* په اساسي قانون کې د ژبې روا او معقول حق تسجیل شي.

* په دولتي ادارو او چارو کې شامله شي.

* په بنسټونځيو او پوهنځيو کې د زده کړې او تدريس ژبه شي
(البته په هغو سيمو کې چې پښتانه اکثريت جوړوي او کابل کې دې
دواړه ژبې پښتو او دري د زده کړې ژبې وي).
* په راډيو، تلويزيون، خپرونو او مطبوعاتو کې دې خپل متناسب
ځای ونيسي.

۲- په نادولتي چارو کې:

* ازادې فرهنگي ټولنې دې، دې کار ته ملا وتړي.
* فرهنگپال سوداگر دې ددې خدمت لپاره مرستې وکړي.
* شخصي فرهنگي موسسې دې په دې باب نوښتگر کارونه
ترسره کړي.

تاسو د هېواد له سياسي او ټولنيزو حالاتو خبر
ياست، د افغانستان راتلونکې درته څنگه ښکاري؟
دا ډېره عامه او گرانه پوښتنه ده، دا چې حالات کوم لوري ته ځي او
څه منځته راځي په دقيق ډول يې ويل گران دي، خو عامې نښې
نښانې داسې دي، چې افغانستان اوس عملاً د يوې ډلې په انحصار
کې دی او په راتلونکي کې به انحصار ونه چلېږي، نو طبيعي ده چې
د يوې مدني ټولنې پر لور گامونه واخيستل شي.
انحصار ځکه نه چلېږي چې موږ ته تجربه شوه، د خلقيانو حاکميت
دومره انحصاري و، چې د ((انقلابي شورا له رئيس)) څخه تر

((علاقه دار)) پورې د دوی ((ملګري)) ټاکل شوي وو. ملت بې وسلې و، بهرنۍ مداخله ډاګیزه نه وه او ملت هم ویده و. ترې راوړوسته د روسي لښکرو او برچو په زور بېرک کارمل هم ددغه انحصار د ټینګښت لپاره هڅې وکړې، خو نتیجه یې ورنه کړه، دوی مجبور شول چې د ګورباچوف د ((نوی سیاسي تفکر)) په تقلید ملي روغه جوړه اعلان کړي او لږ تر لږه په نظریاتي ډول له انحصار ګرۍ څخه تېر شي. بیا د مجاهدینو یوې ډلې او ترې راوړوسته طالبانو هم د انحصار هڅې وکړې، خو تجربې ناکامې وختې نو اوس هم نتیجه نه ورکوي او دا په دې دلیلونو چې:

— سره له دې چې امریکایان او نړیوال سوله ساتي په افغانستان کې فعال حضور لري، د هېواد په ډېرو سیمو کې د مرکزي حکومت او شمال ائتلاف امر نه چلېږي.

— شمال ائتلاف په خپله پر څو غیر متجانسو ګروپونو وېشل شوی

دی.

— د دوی په منځ کې د نظار شورا ظاهراً متحده ډله هم د رهبرۍ په فقدان اخته ده او تر مسعود وروسته د یو وړ رهبر د نشتوالي له امله دوی د یو موټي سازمان په توګه کار نه شي کولی.

— ملت د انحصار ګرو ډلو له اعمالو ډېر سترې شوی دی او ذهنأ دې ته تیار دی چې د انحصار ګرۍ پر خلاف له هغو ملي او ولسي

حرکتونو سره مل شي چې د اسلامي ارزښتونه او د افغانستان ملي گټو ساتنه يې د کار په محور کې وي.

نړيواله ټولنه هم وجداني مسئوليت لري او هم د خپلو ويناوو او ژمنو پر اساس مجبورېږي، چې د ډيموکراسۍ، قانونيت او پلوراليزم پر لوري د افغانانو د روا هڅو ملاتړ وکړي.

بهرني هېوادونه (ايران، روسيه، عربي هېوادونه، پاکستان) په افغانستان کې متضادې گټې لري او انحصارگري نه غواړي، ځکه ورته مخالفين پيدا کوي چې دا بيا د هېواد په ضرر ده او د تباهي پر لوري بيايي.

نو په لنډيز سره به ووايو د افغانستان راتلونکي کې د يوې مدني، ملي ټولنې د جوړېدو امکانات ډېر دي، خو په دې شرط چې ملي اشخاص او ځواکونه يو مدبرانه، له جرئت ډک سنجول شوی او منسجم خوځښت پيل کړي، دوام ورکړي او تر بري يې ورسوي.

په افغانستان کې د سياسي انحصار د مخنيوي لپاره څه کول په کار دي؟

د سياسي انحصار د مخنيوي لپاره په کار ده چې تر ټولو لومړی افغانان د انحصار غوښتنې پر ځای پر يو ملي - اسلامي، غير انحصار طلبه ولسواک بدیل فکر وکړي، اقدام ته راودانگي او منسجم او هدفمند کار ترسره کړي. دويم دا چې ملي اردو او ملي پوليس د يوې ډلې له اختياره ووځي.

له بلې خوا نړيوال پر دې قانع كړل شي چې انحصار غوښتونكي د
دوى د اوږدې مودې ملگرتيا نه شي كولاى او د ملت له نارضايتۍ
سره دمخامخ كېدو په صورت كې له ستونزو سره مخ كېدونكي دي.
ځينې كسان د افغانستان د بحران د اوږدوالي يو
علت د يوې ملي ستراتيژۍ نشتوالى گڼي، ستاسو
په نظر اوس يوي اوږدې ملي ستراتيژۍ ته اړتيا
شته او كه نه؟

دا ډېره مهمه خبره ده كه افغانستان پياوړې ملي ستراتيژي
درلودلای له دومره ستونزو سره نه مخ كېده. دا سمه ده چې زموږ
سياسي، جغرافياوي موقعيت داسې دى چې د هرفاتح او زورور د
هدف وركړځو او بايد له دې لارې خپلې نظرونو سيمې ته ځان
ورسوي، خو د يوې روښانه ملي ستراتيژۍ نشتوالى د بهرنيانو له
بدو نيتونو سره مرسته كړې ده چې په اسانۍ په افغانستان كې نفوذ
وكړي.

د افغانستان تېر حكومتونه په دې نه دي توانېدلي چې د
افغانستان د ملي هويت، په ملي هويت كې د مركزي ټكيو، ملي
ژبې، ملي تاريخ، ملي گټو، د نړيوالو گټو او ملي گټو ترمنځ د
توازن، د اسلام د اساساتو د رول (نقش)، د اسلامي او ملي گټو
ترمنځ د توافق او توازن، فردي او ټولنيزو حقوقو او د پرمختيا او

سولې او ملي ټولنې لپاره د شعارونو او ستراتيژيو په باب يو واحد فورمول وړاندې او د ټول ملت توافق پرې واخلي.
افغانان تردې وروستنيو ناتارونو وروسته بايد پردې خبرو پوهېدلي وي:

— ګاونډيان زموږ له ملي عظمت سره لېوال نه دي او له موږ سره د خپلو ګټو د لومړي ګڼلو په صورت کې معامله کوي.

— افغانستان بل بديل نه لري او د هر افغان ابرو يوازې په خپل کور کې خوندي ده. اوس نو ددې وخت دی چې افغانان پريوې ملي ستراتيژۍ باندې فکر وکړي او د داسې شرايطو د رامنځته کولو لپاره هڅې وکړي چې ټول افغانان وکړای شي پرې توافق وکړي او د عملي کولو تعهد يې وکړي.

افغانان بايد د اوږدې مودې تاريخي او ټولنيزو واقعيتونو په دقيق تحليل سره د راتلونکي په باب پوخ فکر وکړي او پخه، اوږده، متوازنه ملي ستراتيژي جوړه کړي، چې له نړيوالو بهيرونو سره هم موازي وي.

په افغانستان کې د ملي غورځنگونو د نه پرمختيا او نه برياليتوب علتونه څه دي؟

زما په نظر په دې کې څو خبرې مهمې دي:

— د اعليحضرت محمد ظاهر شاه په دوران کې حکومت يوه ملي پاليسي درلوده او کوم ګوندونه چې يې په مقابل کې جوړ شول، د

هغوی اکثریت له بهرنیو منابعو پیاوړي کېدل او طبعاً پر غیر ملي ایډیالوژیو سمبال او عملاً د ملت پر خلاف ولاړ وو.

— دولت نه په خپله کوم ملي ګوند او منسجم سازمان جوړ کړ او نه یې ملي سازمانونه حمایه کړل.

— بهرنۍ مداخله ډېره زیاته وه او له ملي ضد ګوندونو سره یې بې دریغ مرستې وکړې.

— د روسانو تر برید تېري وروسته ټول ملي قوتونه مجبور شول پاکستان او ایران ته پناه یوسي، هلته هم د پاکستان حکومت او هم د ایران اخوندانو د ملي قوتونو په خپلو کې خپل رول ادا کړ.

— ملي غورځنګونو خپل ولس ته نفوذ ونه کړای شو او د روښانفکرانو په وړو دایرو کې منحصر پاتې شول او ولس ته یې د خپل اسلامي هویت ډاډ ور نه کړ، له بلې خوا ځینو جهادي ډلو هم د ملت په منځ کې دوی د اسلام پر ضد او یا لږ تر لږه د اسلام پر وړاندې په بې تفاوته دریځ تورن کړل.

— ملي غورځنګونو د کمونیستي او جهادي ګوندونو په شان منظمه سازماندهي هم نه درلوده، نو دغه ټول ددې سبب شول چې په افغانستان کې ملي قوتونه ونه ځلېدل او بریالي نه شول.

ایا اوس یوه پراخ ملي ګوند ته چې د ټولنې اکثره خواوې رانغاړي اړتیا شته او که نه؟

اوس ډېره اړتيا ده چې يو پراخ ملي-افغاني تحريک جوړ شي چې د ټول هېواد د بقا لپاره يوه اساسي فورموله ولري او د مشخص پروگرام او کړنلارې له لارې له تېرو تجربو څخه په استفادې د روښانه راتلونکي لپاره لاره خلاصه کړي. دغسې يو پراخ تحريک ته اړتيا ډېره ده، خو له لاندې چلنجونو سره به مخ وي:

- ۱- ايا ټول ملي او دموکرات قوتونه چې واحد افغانستان او د اسلام دين ته وفادار وي، تر يوه چتر لاندې راټولولای شي که نه؟
[] دا چې اوس عملاً د افغانستان د اقليت قومونو په منځ کې د دوی د حقوقو د (دروغجنو) مدعیانو له خوا ګوندونه موجود دي، دا ملي پراخ تحريک به له ټولو قومونو باکفایته، بادرکه او پر هېواد مين خلک راټول کړای شي که نه؟
- ۳- که دغه پورته کارونه وشي ايا پريو ښه رهبر او باکفایته مشري به سره متفق شي او که نه؟
[] دوی به د خپل پروگرام د حقانيت او جامعيت په باب بادرده او زده کړو افغانانو ته قناعت ورکړی شي او که نه؟
[] او که دا هم وشي ايا وبه کړای شي له روښانفکرې دايرې د ولس د پراخو پرګنو، او ولسي او روحاني مشرانو ملاتړ ترلاسه کړي او که نه؟

۲- ایا دوی به نړۍ پر دې قانع کړای شي چې د داسې مسایلو اړتیا او هم امکان اوس تر هروخت زیات دی او دا کار هم د افغانستان او هم د نړۍ په ګټه دی.

نو د اړتیا خبره خو حل ده، خو د امکاناتو پر خبره باید پوره بحث وشي. دقیق فکر، قوي او متین ګامونه ورته واخیستل شي. داسې چې د افغانستان د تاریخي او ټولنیزو واقعیتونو ټول اړخونه دقیق تحلیل شي. دقیق او ستراتیژیک پروګرام جوړ شي او په پوره تدبیر، حوصله، عزم، پوهه او جدیت دا کار پرمخ ولاړ شي.

د راتلونکي اساسي قانون په باب ستاسو نظر څه دی، چې څه ډول قانون باید وي؟

د راتلونکي اساسي قانون په باب خو زموږ نظر په عام ډول دادی چې باید د افغانستان خپلواکۍ، ملي هویت، ملي ګټې، د اسلام د سپېڅلي دین اساسات، د ترقۍ او دموکراسۍ لپاره تکل، د بشري حقوقو موازین، ټولنیز عدلت، اقتصادي پرمختیا، ملي یووالي او وروري، ټولنیزه پرمختیا، ملي ښوونه او روزنه، د حقوقي نظام اساسات او ټول لوړ اړمانونه په کې تضمین او تسجیل شي. دا قانون باید د ټولو تېرو قوانینو د یوې بشپړوونکې نسخې په حیث وي او د تېرو قوانینو کمی پوره کړي او نوې ستونزې ونه زېږوي.

ځينې کسان غواړي چې په اساسي قانون کې د
فيدرېشن موضوع راپورته کړي، ستاسو په نظر په
افغانستان کې فیدرېشن د افغانستان يووالي ته
خومره زیان اړولای شي؟

موږ باید فیدرېشن مسئله په کلکه وغندو. دا د افغانستان او
افغانانو پر خلاف د روسانو د وحشي ظلمونو او تېريو يو دوام و
بولو او د افغانستان د ټولو خلکو په تاوان يې وگڼو.

زموږ خلک لا د افغان واحد ملت په يوه ملي لوبښي کې پوره حل
شوې نه دي او په دې نومونو د ملي نفاق او قومي او سيمه ييزو
لانجو زړې له سره زرغونېدای شي. افغانستان واحد هېواد دی او
باید يو پياوړی مرکزي دولت ولري چې پر ټولو ولايتونو پوره
کنټرول ولري. د افغانستان د خلکو ډېره لوړه فيصدي د زده کړې له
نعمت څخه بې برخې ده، په تېرو جگړو کې ډېرې کينې او کرکې پيدا
شوې دي او سره له دې چې تر افغانستان بڼه بدیل د هيڅ قام او
وگړي له پاره نشته، خود فدراليزم دا ناوړه نظريه د مضر میکروب
په توگه زموږ ملي وحدت او د خاورې يووالي له گواښ سره مخ
کولای شي، نو ځکه يې زه غندم او باید په اساسي قانون کې رد شي.
د ملي ژبې مسئله په اساسي قانون کې څنگه
حلېدای شي؟

زموږ وړاندیز دادی چې د ۱۳۴۳ ل کال د اساسي قانون په شان دې پښتو د افغانستان ملي ژبه او پښتو او دري دې د افغانستان رسمي ژبې وي، موږ غواړو په دې باب جنجال زېږوونکې تبصرې او مباحثې ونه شي او ګوندونه په دې باب د ملت له احساساتو سره استفاده ونه کړي، بلکې د ټولې نړۍ په شان په اصولي، معقول، متوازن او بې جنجاله ډول د ۱۳۴۳ ل کال د اساسي قانون په شان عمل وکړي. ځکه هغه قانون د يوې ارامې فضا او پياوړو اشخاصو د کار محصول و.

د رسمي مذهب مسئله بايد څنگه حل شي؟

د رسمي مذهب په باب بايد موږ پر دې توافق وکړو چې حنفي فقه دې د افغانستان رسمي مذهب ومنل شي، ددې لپاره ډېر دلايل شته: — يو د افغانستان د خلکو قاطع اکثريت د حنفي مذهب پيروان دي. — بل حنفي مذهب په اسلامي نړۍ کې د حاکميت اوږده او روښانه تاريخ لري او ډېر جامع دی. (حتی په ځينو اسلامي هېوادونو لکه: سوډان کې سره له دې چې د حنفي مذهب پيروان اکثريت نه دي، خو د دوی دولتي چارې په حنفي مذهب چلېږي او علت يې همدغه د حنفي مذهب جامعيت دی.)

— په دې ډول به د مذهبي اختلافاتو مخنيوی هم وشي، ځکه که دويم مذهب په قانون کې شامل شو، نو بيا به د ټولو مذاهبو پيروان دغسې غوښتنه کوي.

— تراوسه د افغانستان خلکو د حنفي مذهب حاکمیت منلی و او څه ستونزه نه وه موجوده.

— خو باید مذهبي آزادي د هر چا لپاره موجوده وي او په قانون کې تضمین شي.

زموږ په هېواد کې د مطبوعاتو آزادي ته څومره اړتیا ده؟

ازاد مطبوعات داسې دي لکه څوک چې په خپله خوله خپلې خبرې کوي او دا هر څوک غواړي، هېڅوک نه غواړي او نه شي کولای چې خپلې خبرې ونه کړي. د مطبوعاتو آزادي په هېواد کې د دموکراسۍ او مدني ټولنې له جوړېدو سره اساسي مرسته کولای شي او باید ټول افغانان د دې لپاره مبارزه وکړي، خو ازاد مطبوعات باید یوه قید ته راضي وي او هغه دا چې د افغانستان او اسلام پر ضد به خپروني نه کوي.

پر اوسنیو مطبوعاتو څومره د ازادو مطبوعاتو اطلاق کېدی شي؟

اوسني مطبوعات دوه ډوله دي: یو هغه چې په هېواد کې دننه خپرېږي؛ دا زیاتره د یوې ډلې او یوه شخص صفت کوي، رښتیا نه وایي، یا یې کم وایي، یا یې له ویلو څخه وېرېږي او یا هم وېرول

کېږي، خو اوس نوي نوي د يو بغاوت نښې ښکاري او سړي ته دا
ډاډ پيدا کوي چې مطبوعات د ازادۍ پر لوري درومي.

بل هغه دي چې له هېواده بهر چاپېږي او خپرېږي: هغه بيا په پوره
ډول ازاد دي او هر څوک کولی شي د خپل زړه خبره په ښکاره ډول
وکړي. په دغه دويم ډول کې بايد يوازې يو ټکي ته متوجه شو چې د
افغانستان او د اسلام پر ضد بايد نه وي، ځکه بيا به د ازادو
مطبوعاتو نوم بد کړي.

اوس د چاپ او خپرونو د اسانتياوو او کمپيوټري وسايلو د
عاموالي له امله خپرونې ډېرې اسانې او ارزانې شوې دي او هر
څوک کولی شي د ازادو مطبوعاتو په وده او ترويج کې فعاله برخه
واخلي او بايد وايي خلي.

ډاکټر صيب ستاسو له مرکې نه ډېره مننه.

ستاسو نه هم ډېره مننه.

د محمد اسماعيل يون لنډه پېژندنه

محمد اسماعيل

يوند حاجي

محمد خان زوى

پر ۱۳۴۲ل کال، د

لغمان ولايت د

الينگار

ولسوالۍ

دنيازيو په يوې

روښنفکرې

کورنۍ کې

زېږېدلى دى.

لومړنۍ زده کړې يې د الينگار ولسوالۍ د سلينگار په لومړني
ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغى او په
خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۲۲ل کال له نوموړې لېسې
څخه په دويم نومره بريالى او پر ۱۳۲۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او
ادبياتو پوهنځي د پښتو څانگې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له
نوموړې څانگې څخه اول نومره بريالى او پر همدې کال بېرته
د پښتو څانگې د کدر غړى شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانگه

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بريالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د (پوهندوی) علمي پورې ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او ((شمشاد)) مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکي غړی هم و. همدارنگه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو هم کار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرگې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرگې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرگې غړی، بیا د جرگې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرگې د لومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وږه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد د ښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرگې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرگې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه

کې د نوموړې جرگې د دارالانشاد غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنگسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تردې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادی ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادی سربېره لا تر اوسه دا دنده پرمخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرگې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلواک لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیويي او ټلويزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګند بیان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خونبوي، ځویو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

گټورو نظرياتو ته هم غلط رنگ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي گټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينگه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پروړاندې يې مثبت او منفي غبرگونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرگونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع گټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرگونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنگو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنگي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنگي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول گورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېريو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ايښودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنگي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد يون پر خپلو فرهنگي کارونو سربېره د گڼو فرهنگي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توگه هم خپل فرهنگي رول ادا کړی، په پېښور کې

يې د دوو المان مېشتو فرهنگي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنگ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توگه د بېلابېلو ليکوالو په لسگونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي دغه راز يې په سلگونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسگونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يوزيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړي ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثر

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنگوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• نيمگړي ارمانونه	د حيران شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د نازوانا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• استاد الفت نثري کليات	د استاد الفت نثرونه	درېيم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننگيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
د پوهنوال روستار تره کې اثر دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
د پوهنوال روستار تره کې اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- د پنتاګون ترڅنګ د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

ه- څېړنې او شننې:

- د محمد گل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوبښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- انډیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سړیزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷

- فرهنگي فقر لومړۍ ۱۳۸۷
 - مرکه او مرکې لومړۍ ۱۳۸۷
 - خوشال په خپل ايډيال لومړۍ ۱۳۸۷
 - دکتابونو په وړېمو کې لومړۍ ۱۳۸۷
 - افغانستان په سياسي کړلېچ کې لومړۍ ۱۳۸۷
 - پښتوليکنی سمون لومړۍ ۱۳۸۷
 - اوسنۍ رسنۍ لومړۍ ۱۳۸۷
 - که نړيوال ماته وخوري؟ لومړۍ ۱۳۸۷
- خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم
تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنگي
کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسېلې هیله لرم.
په درناوي
وفا الرحمن وفا
کابل-افغانستان

maraka āw marake

(Interview and Interviews)

By:

M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-24-2

د خپرونو لړ: (۲۵)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library